

CONTEMPORANUL

REVISTA ȘTIINȚIFICĂ ȘI LITERARĂ

REDACTORI

pentru partea literară
V. G. Morțun

pentru partea științifică
I. Nădejde

„EZAMENUL“

Schiță din viața seminarelor.

Sînt patru ceasuri după amiază-zî la turnul beserecei seminariului dohovnicesc din Chișineu. O căldură și o înnădușală de abia-ți tragi sufletul. Soarele lunii lui Cuptioriu își arată puterea.

Ferestrele claselor deschise în laturi nu folosese nemic. Nici o suflare de vînt; frunzele salcîmilor pareă-s moarte, nici o mișcare.

Băeții înghezuți prin clase asudă grozav, asudă îndoit, căci se petrec esamenele.

Ochi stinși, buze uscate, arse; fețe albe ca de ceară și slutițe de frică, aretau ca-i așteaptă un ceas îmfricoșat. Și cu drept cuvînt, căci o notă rea la examen, o singură notă, și toate dorințele de a se vedea a casă, cît și visurile plăcute, mîngietoare, din tot timpul suferințelor unui an de ședere în *bursă*, toate, zic, rămăneau zădarnice. Pedagogii seminarelor, deși neștiutori de carte, se aretau mari pricepuți la darea pedepselor, înțelegeau d-lor că pedepsirea cea mai mare pentru un copil crescut la țară ie să nu-l lași la vacanția de vară să plece a casă. Această apucătură pedagogică, împrumutată poate de la sv. iezuiți, costa pe fie-care an cîte vr'un suflet două, căci băeții de groază să nu stee în timpul verei în *bursă* se făceau fugari ori își curmau viața.

* * *

Clasa întăiea pregătitoare, care se mai numea și *Lancaster*,
Contemporanul An. V. No. 3.

ie deosebită de celelalte clase ; într'acelea ie o tăcere adincă, aice din potrivă zgomot ; acolo mai nu plîng, aice cîntă, nu sînt înse veseli și cîntă așteptînd ezamenul de muzică vocală.

Părintele Sosoiu, profesorul, lipsește. Suferea bietul om de jigărae, de zgîrieturi în gît de mai mulți ani, nu știu înse cum tot cam de pe o dată cu începerea boalei a descoperit că leacul cel mai bun ie sîngeapul de rachiu dat de dușcă pe gît. „Acu mai merge, zicea d-lui, ași putea cînta și înaintea șahului Persiei, (nu se știe de ce socotea pe șah mare muzicant) și ieșea din crișmă gata iecuit. Leacul d-sale avea patru grade sau *încheetură*, cum îi ziceau bursacii. *Încheetura* întăiea : fața roșă-gălbie, ie foarte vorbareț și șagalnic, — ie la mijloc un păhar de rom sau de absint. A doua *încheetură* : fața roșie stacoșie, fiind singur ie măhnit și întunecat, pricina ie că și-a îndoit tainul ; nu vorbește de loc cu băeții și la cea di'ntăiu notă falsă trîntește cu camertonul în cap. A treia *încheetură*, cea mai grozavă, sînt trei patru păhare peste tainul obișnuit, fața ea de mort, ochii duși în fundul capului, buzele vinete, cei mai tari de fire di'ntre băeți încep a tremură. In asemenea stare cîntă singur și se slujește de capul vre unui băet ca de un camerton, bătînd cu dînsul tactul în masă. In a patra *încheetură* fața-i ie neagră, pierde glasul, totul se isprăvește răpede, căci adoarme.

* * *

Lecțiile le pregătesc într'o odaie mare, stau la un loc băeți de toate vrîstele, copii de la 7-10 ani împreună cu flăcăi cîte de 18-20, viitori dascali beserecești, cari întră pentru ca să învețe *nota*.

Băeții unii călări pe banci, alții în picioare, cu cîte un caet de note procetesc bucățile pe cari nu le prea știu.

— Do-re-mi-do-la-si ! s'aude vr'un soprano.

— Si-la-do, îi respunde cine-va din alt colț.

— Mă, nu-i așa, ce tot dai... ascultă : do-re-mi-do... ascultă : I-ge-he-ru-vi-i-i-mi... înțelegi ? vi-i-mi ! Aice faci tu greșala, aice ie păcatul tău ; i-i-i !

Trei patru băeți dorm așteptînd sosirea părintelui Sosoiu. Un bas nalt zdravăn a încălecat pe un tenor subțirel, de vreme ce acesta a pierdut prinsoarea de a zice răpede în șir de o sută de ori *Doamne miluește*, fără să se resuflă. Lîngă ușă vr'o zece bаетani cîntăreți aleși din tot *Lancasterul* vroese să înceapă un *concert*, înse treaba nu merge cum dorese.

— Unde-i *Fasolă*? strigă ieī. Nici un răspuns. Cine l'ar fi dat, cînd toți ierau îndeletniciți cu cîte ce-vă.

— *Fasolache*, iean auzi, vină! zbieară cei de lîngă ușă:

Din nou nici un răspuns.

— Dracul să-l iee, să cîntăm și fără dînsul, s'aude ieară-și.

— Tăcere voi, măgarilor, noi începem!

— Va să zică încep alți măgari? glumește unul.

— Iean să taci, broscioile, nu te amestecă unde nu-ți fierbe oala. Văzut'ai, face și d-lui glume!

— Una, două, trei: do-o-sto-i-i-no-oii... Cine-va din grămadă a pufnit de ris.

— Tu ce rizi? Și numai ce s'aude o palmă zdravănă.

— Afurisitul'eī, ce mă pălmuești? Ce'am botezat copii cu mă-ta? și mai adauge și-o înjurătură.

— Mă sudui! dobitocule, ce ai tu cu mama?... și iear se aude o palmă.

— Tăceți, băeților, încetați cu palmele, vine moș Susaiu. Doamne de n'ar veni într'a treiea *încheetură*, țipă c'un glas subțirel, alesul părintelui Sosoiu.

— Băeților, dacă ie într'a treiea fugim cu toții, zice basul care se primblă adinioară călare pe tenor. Pot zice de mine că știu *nota*, afară de glas al 7-lea din *Octoih*, pe urmă din leturghiea sfintului Vasile cel mare.

Lîngă o bancă tocmai din fund șede un băețel mic, slăbuț, în vrîstă ca de vr'o opt ai. Cu un caet de note di'nainte se silește să ridice un ison: i-i-i.

Ie fiul diaconului din Păulești, dat acu de un an în *Bursă* ca să învețe carte. Fața-i gălbie, năcăjită, ochii rătăciți și buzele

remurătoare, dovedesc frica. Lîngă dînsul alt băet nalt, gros, cu o căpiță de par creț, soios și aspru. Amîndoi privesc notele.

— Iei, zi după mine... zi prostule'i... nu te teme... nu te-a mîncea popa I-ge-che-ru-vi-i-i ...

— I-i-i-i... zicea slăbuțul, silindu-se să nemerească în ton cu grosul, și cîntînd cu totul falș și mai sus de cît se cerea.

— Nați-o ție ! Apoi așa am cîntat ieu ?

— Nu pot, Ioane, nu pot măcar să mă tai ! Ce-am să fac, mă trîntește moș Sosoiu, mai ales de vine într'a *trecu*.

— Nu te teme, nu iești cu mine ?

Acești doi băeți nu semănau de loc. Unul mic subțirel, cu ochii mari, buni, altul nalt, gros, cu ochii mici dați în fundul capului și cu îmfațoșarea unui pui de lup flămînd. Unul mai nu cădea la suflarea vîntului, celălalt prea zdravăn. Prieteșugul lor s'a început cam așa. Micuțul de abiea întrase în seminariu. Părăsit de toți, iel se ghemuise într'un colț al ogrăzei și plîngea. În vremea asta cine-va îl lovește din toate puterile cu capul peste cap. Iel cază la pămînt pe jumătate mort. Cînd se deșteptă se văză pe o bancă în grădina *bursei* și ud peste tot; lîngă dînsul ședea un băet mare c'un cap netuns și soios.

— Te-am lovit tare ?

— Tare.

— Nici nu pot altmîntrelea ; am slăbăciunea să lovesc tare cu capul, dau, lovesc de cade jos ori ce ar fi... mai dăună-zî am lovit pe măgariul iconomului... Ce să vezi ? căzu jos... am căpătat trei zile de areșt de la părintele *inspector*... Nu mă crezi ?

— Te cred.

— Tot te doare capul ?

— Mă doare.

— Al dracului lucru, îmi vine de ciudă să-mi sparg și ieu capul.

Slăbuțul n'a răspuns nimic și a gemut încet.

— Tot te mai doare ?

— Nu, nu așa tare a răspuns iel zimbînd puțin de ris.

— Slava Domnului, cum te chiamă ?

— Dumitru.

— Și mai cum ?

— Dumitru Terci, al diaconului Grigore din Păulești.

— Dar pe mine știi cum mă chiamă ?

— Nu știu.

— Să-ți spui ?

— Dacă vrei.

— Mă chiamă Ion Pisălog ! adecă mă chiamă Ion Roșcă, dar îmi zic de obicei Pisălog... mai am și alt nume... Fasolă...

— Pisălog, Fasolă... și de ce ?

— Așa ie obiceiul pe la noi, băeții numai de cât îți schimbă porecla, îți zic cum le place. Pe tine or să te facă șoarec, iești mic și slab chiar ca un șoarec,

— Scoală-te !

— Nu pociu, mi-ai rupt gîtul.

— Pe semne că iești tîrgovăț ?

— Ba nu, de la țară.

— Mare comedie și asta, de la țară și așa slab.

În chipul spus s'a început prieteșugul lor, care cu vremea s'a prefăcut în iubire unul pentru altul. Fie-care avea darurile sale. Pisălog ieră un leneș de frunte, Terciul prea silitoriu; Pisălog nu se pricepea nici la o știință, mai nu putea numără până la zece și nu știea părțile lumii, Terciul se pricepea la toate și ar fi putut să fie cel întâiu școlar în *Lancaster*, dacă n'ar fi avut un cusur. Inse și Pisălog avea darurile lui. Un glas așa de dulce și de curat, o ureche atît de muzicală în cît părintele Sosoiu chiar într'a treia *încheetură*, la cea întâiu notă zisă de Pisălog începea să plîngă ca un copil.

— Ce îmfașoare de diavol, șoptea iel, și ce glas de înger, însu-și arhanghelul Gavriil nu poate să cînte mai frumos !

Terciul din potrivă n'avea de loc glas pentru cîntare, nici ureche muzicală, așa că nu putea să cînte drept nici o notă.

— Nu se poate, nu ie adevărat, zicea părintele Sosoiu, te

faci că nu poți cânta. Cu așa față de înger și cu așa voce de măgariu!.. Nu se poate.... Natura care potrivește... nu se poate... să înveți notele că dracul te iea!..

Nu ieră reu la inimă, Moș-Sosoiu, cum îl poreclise băeții, dar una nu putea înțelege: a nume, că nu fie-care om poate să cânte. Nu se poate. zicea iel, când cine-va îi spunea că n'are glas, dobitoacele și pe acelea le-ași putea îmvăța să cânte, da încă pe un om? Iera foarte cinstit în vieța lui din afară, mai iera încă și apărătorul băeților în contra asuprirei; iel toată leafa o cheltuea îmbrăcînd și hrînind pe școlarii cei mai săraci. Toată mîngîierea sa ieră în muzică. Și acest om care avea un dar minunat pentru muzică, înneacă tot în rachiu. Blind ca un copil cînd ieră treaz, se prefăcea în fieură selbatecă după trei patru păhare de basamac. Să fi fost înse cît de bat, cea di'ntăiu notă luată bine, îl deșteptă. Iear notele false îl turbau, pierdea toată mintea. In tinerețe, unul din cei mai buni școlari ai conservatorului din Moseva, fiind încă elev a făcut o întreagă schimbare în muzica vocală beserecească, iel a fost cel întăiu care s'a lepădat de notele bizantine, cîntate pe nas. Concerturile sale, leturghicia lui Sf. Vasile cel mare, le-a prefăcut în chipul concertelor beserecești ale lui Bach, Hungl, Bethowen. Inse s'a întîmplat ce-vă în vieța sa, și acel ce-va a trebuit să fie foarte puternic, de vreme ce tînărul artist lepădă conservatoriul, muzică, în sfîrșit tot și se aruncă în beție. După un an nu l'ai mai fi cunoscut: bătrîn, hîrbuit, cu pieptul și sănătatea zdruncinată, s'a văzut într'o zi la spitalul nebunilor, și ajungînd în cel mai mare *delirium tremens*. S'a vindicat înse, căci avea un trup puternic; s'a dus la călugărie, s'a făcut preut; pe urmă lasă mănăstirea și prin stăruințele prietenilor, a căpătat locul de profesor de muzica vocală la seminariul din Chișinău; îmbătrînise în slujba asta, și din tinerețe nu-i mai remăsese alta de cît darul beției, glas minunat și inimă bună. Cum de și-a păstrat glasul, toți se mierau, atîta *basamac* turnat în gît ar fi omorit și un elefant. Și așa după cum am zis, bun pentru cei ce aveau glas, ieră adevărată caznă pentru nenorociții fără glas.

Bietul Terciù n'avea încotro, cu ori ce preț de putea de nu putea, trebuia să învețe *nota*. Se silea iel într'o părere, dar geaba cu cît cîntă și se silea cu atîta parcă mai îndărăt da. Glasul lui ascutit și fals resună de demineată până sara. N'avea păr pe cap cite palme a mîncat de la părintele Sosoiù.

— Să-mi învâțați notele că dracul vă iea, alt-feliu de vacanțiile cele mari nu vă las a casă, ați auzit ?

Lui Terciù i se învîrtea lumea înaintea ochilor cînd se gîndea la nenorocirea de a sta vara în *bursă*.

— Mai bine să mor de cît să nu merg a casă, și își închi-
puea cum sosește a casă, cum îl întimpină maică-sa și surorile,
cum îl sărută și îl întrebă, de-i flămînd ; cum prinde *murga*,
de bună samă are mînz, așa zicea *tătuța*... și închipuiri cunoscute,
scumpe fie-cărui copil crescut la părinți, i se îmfațosau înaintea
ochilor. Ceasuri întregi în vremea recreațiilor, pe cînd ceialalți băeți
mihoteau și zburdau, micuțul Terciù ghemuit unde-vă în grădină,
gîndea a casă la Paulești....

— Destul că nici de Crăciun nici de Paști n'am fost a casă,
ce-s ieu de vină dacă nu pot cîntă, parcă n'ași vrea ? Ce tot dă moș
Sosoiù că toți pot să cînte ! Și o ură în contra profesorului de
muzică aprindea inima băietului. Lasă că-i voiù face-o ieu, numai
să mă lese de vacanțe aice. Dar tot nu se desnădăjduia și-i dă-
dea mereu înaintea cu do-re-mi.

— Mai Terciù, mai fie-ți milă de noi păcătoșii, îl rugau șco-
larii, mai încetează puțin cu notele tale, lasă-ne să ne mai resu-
flăm, că ne-aî asurzit. Unul singur nu pierdea rebdarea de a băgă
în cap lui Terciù îndrăcitele de note. Singur numai bătașul și
selbatecul de Pisălog ședea în ceasurile slobode și-i tot procetea
notele.

Ciudată mai părea părechea asta de băeți, îmblînd împreună.
Unul mare ca de vr'o trei-spre-zece ani, gros și nalt și celălalt
de abia îi ajungea la umăr. Nimărui nu povestea Terciù despre
casă, afară de lui Fasolă ; nimarui nu se plîngea Fasolă de suferin-
țele sale de cît lui Terciù.

Fasolă ieră un băet fără părinți, fără rude și fără prieteni. Iera o bătrână care știuse pe mă-sa; după moartea iei rămăsese la babă, îl bătea de-ajuns și îmblă cu iel de cerea de pomană pe la case, pe la besereci, praznice și hramuri; lui nu-i dădea nimic, ci bea iea tot ce stringeau, iear băetul se culcă adesea nemîncat. Pînea care o stringeau se prefăcea în pesmeți și o vindea pe la locanți. Într'o zi mai mort de osteneală și de foame, văzînd poarta seminarului deschisă, intră. Mare deosebire între băețaușul calic și între școlarii ce se jucau în ogradă nu ieră. Flămînzi și stremțuroși mai ca și dînsul, iei îl primiră între dînsii. Unde sînt grămădiți cinci șese sute de băeți, unul străin nu se bagă în samă, mîncă și iel împreună cu ceilalți. Nu mai la culcare privighetoriul văzù că un băet n'are loc. Cum și ce și de unde? Nime nu știea. Băet? Băet! și atîta tot. L'au lăsat să doarmă, doar nu l'or da noaptea afară! Demineata l'a dus la *inspector*, ce să spue? A povestit că bunica îl bate reu, că îl chiamă Ion și că la dînsa nu se mai duce. Iei ce să facă? Să-l dee pe poartă afară? Cu toată reutatea inimei, părintele Pantelimon nu se îndură să facă una ca asta.

— Să-l duci la Prea Sfinția sa, părintele *Rector*, vin și ieu îndată, a poroncit iel suprăveghetoriului. La părintele *Rector* s'a hotărît să lese băetul, unde mîncă sute va mînce încă unul. Și așa Ion, botezat de părintele în *Roșcă*, adecă Ion Roșca, căci ieră roș la păr, a fost primit între copiii *Bursei* și scris în catastruhurile *Lancasterului*.

La învățatură, la știința beserecească, băetul nu ieră bun, atîta s'a descoperit înse că are un glas, încît părintele Sosoiă după ce l'a încercat n'a putut bea trei zile, așa de tare a fost mișcat. Băetului îi și plăcea muzica, cînd cînta, fața-i slută și posomorîta se prefăcea cu totul. Ieră vădit că putea ajunge mare artist! Cinci ani, cinci ani de suferinți în *Bursă*, fără să vadă de la cine-va vre-o mîngiere, ori s'audă o vorbă blîndă. Cinci ani numai în ghionturi, palmi, ocări și sudălmî; da, cinci ani de amar! Ce inimă, ce fire putea oare rămănea neatînsă, nestricată! O

natură de copil se molipsește lesne și în adevăr Pisălog ajungînd mare își purta numele pe drept. Nici un băet din cei cari intra în *Lancaster*, nu remănea nebătut. Cîte sute de vergi mîncase sermana lui spinare, n'ar fi putut nici iel spune. Une-ori ieră bătut de trei ori pe zi! Căpătă cel puțin cîte cincizeci de vergi. De bătăi îi crescuse pe spinare piele ca la tălpi. Și iel se dase cu bătăea cum se deprinde calicul cu traista. De nu mîncă bătăea două trei zile, lucru foarte rar, singur iel zicea rizînd: că-l mînîncă spinarea, că n'a luat cam de mult feredeu! Bătut cu vergi opărite în apă sărată, nu plîngea nici nu gemea, ci făcea ca un om ce se cufundă de o dată în apă fierbinte.

Pe nime nu iubea băetul, chinuit înaintea de toți, chinua și iel la rîndul lui. Numai pentru micul și slăbuțul Terciu prinsese iel slăbăciune, după întăea lovitură dată cu capul, și din pricina căreia micuțul căzū la pămînt, o milă neînțeleasă l'a cuprins în dată. Ieră pe fața pămîntului un suflet pe care iel îl iubea, pe care trebuia să-l apere, un suflet ce nu știea nici o ocară, care în loc să plîngă și să meargă să spue inspectorului, a zis că nu ie nemic. De îndată ce Pisălog a prins dragoste pentru fiul diaconului Grigore, s'a și făcut mai bun, nu ieră așă bătăuș și avea cui să se destăinuiească de chinuri. Amîndoi băeții vorbeau despre gospodăria diaconului, despre frații de-a casă și de multe de toate; așă că Pisălog cunoștea de pe spuse casa diaconului, parcă ar fi fost crescut la Păulești. Iei se sfătuiseră că Dumitru va ruga pe taică su să iee împreună și pe Pisălog.

— Poate n'a vrea, zicea Pisălog.

— Cine, tătuta?

— Da.

— Apoi nu-l cunoști, de zici așă!

— Poate nu mă va lăsa *inspectorul*?

— De ce să nu te lese, tu vei trece acū într'a doua nu mai remii repetent!

— Cînd ai ști, Ioane, cit ie de bine la Păulești!

— Da, vom încăpea tustrei în căruța, întrebă Pisălog vesel

și plin de bucurie gîndind la plăcerile grămădite în Păulești și neștiind ce să mai întrebe.

— Cum nu! respunse Terciū supărat, de-ai fi văzut brașovanca noastră n'ai vorbi prostii.

Pisălog ridea cu hohot de bucurie.

— Bine, toate's bune ; numai să nu dee D-zeu să mă lese repetent moș Susoiū. Atunci ?

— Nu te teme, nu iești cu mine ?

— Așă, dar glasurile, lucrul dracului, nu le pot ținea minte să mă ucîzi !

— Mai avem încă până la examen ne vom pune pe lucru, vom cînta în toate deminețele și serile și ce dracul înveți tu și glasuri și tot, așă vorbeauiei adesea.

* * *

Cinci ceasuri pe turn. Soarele nu mai arde așă tare. Un vîntișor slab începe a bate, recorind fețele asudate ale băeților, obosiți de feliū de feliū de jocuri. Toți stau la locurile lor și așteaptă. S'aude o horăitură, în fund a adormit care-vă pe bancă. Un altul a prins multime de muște și face di'ntrînsele moriște schimbîndu-le pe bumbi : două moriște pentru un bumb alb. Bumbii sînt moneda zilnică a *lancasterului*, tot se cumpără și se vinde pentru bumbi. Cinci la o copeică. Palmele, bătaile precum și zicătorii de povești se plătesc cu bumbi. O palmă dată așă în șagă, pentru plăcere, costă trei nasturi. Pentru o poveste frumoasă se plătește mai scump, dacă într'însa sînt draei atunci patru bumbi. Pentru o minciună se plătea de la un bumb până la trei. Pentru a plăti *secundatoriul* ca să nu bată așă tare, pun mîna de la mîna toată banca, dă fie-care cîte patru cinci nasturi și se schimbă pe rachiū, tiutium, pîne, mai ales tiutium.

Mulți se închină și făgăduesc tuturor sfinților și mucenicilor lumînări, dacă vor trece bine examenul. Tot atîrnă de *gradul* în care va veni părintele Scsoiū. Unii făgăduesc sfinților trei lumînări pentru *gradul* întăiu, și una pentru *gradul* al doilea ; sînt și

unii cari merg mai departe și făgăduesc că de vine moș Sosoiu în al treilea grad nu se vor închina o săptămână de zile.

Toată clasa ie obosită de așteptare. Numărul celor ce dorm crește pe fie-ce minună.

Cinci ceasuri trecute. În șală s'aud pași, în sfârșit sosește și mult așteptatul părintele Sosoiu.

De pe pragul ușei aruncă o privire asupra clasei. O privire ce-i pătrunse pe toți. Cu pași rari puțin clatinându-se s'apropié de masa clasei, coperită pentru ziua de examen cu o bucată de postav verde, atîrnînd până la pămînt. Jilțul scîrție puțin, părintele se așază. Gîndiri posomorite îi trec pe față. Ridicîndu-și capul din nou aruncă o privire asupra clasului. N'avea obiceiul să strige la catalog, știea că-s toți, fiind că-i cunoștea de pe față. Cu toată cîtimea de spirt ce înghițea, avea bună țiere de minte.

A-zî cu greu ai fi cunoscut în al cîtelea *grad* ieră.

Negresit trecuse toate *gradele* cunoscute; nu ieră nici alb, nici roș, ieră vinat. Această culoare nu o observase băeții încă și nu știeau cum să se poarte cu dînsul.

— Anastasiu !

De pe banca a treia se ridică tenorul, cel ce se apucase remășag c'a zice de o sută de ori, doamne miluește.

— Apropie-te !

Anastasiu boldește ochii spăriet, neștiind ce să facă; părintele Sosoiu făcea ce-va neobișnuit, nici o dată nu striga băeții la dînsul.

— Apropie-te ! îi mai poroncește încă o dată părintele,

Anastasiu încurcat se scoală de pe bancă, pe urmă se așază ieară-și; numai după cîte-va minute, împins de alții s'apropie de masă.

— Fața cutare, poroncește părintele Sosoiu încet.

Mînele tremură cartea cade cu zgomot.

— Semn reu, zice profesorul. Cu mare greu găsește fața.

— Începe!

— Glasul băetului tremură.

— Ce ie acolo ?

— Trei șferturi.

— Tu cum îl cînti ?

Tăcere ! tot clasul abiea suffă, unii își fac cruce.

— Apropie-te !

— Încă ! pleacă-ți capul, mai tare... nu te teme... așa... bine...

Parintele Sosoiu întinde mîna. S'aude un țipet grozav și Anastasiu cade în genunchi lîngă jiltul profesorului.

În mîna părintelui a ramas un șmoc de păr.

Clasa tremură. Cei mici abiea nu plîng.

— Anastasiu ! zi mai departe, cuvintează cu blîndeță profesorul.

Anastasiu deschide notele și plîngînd de durere începe.

— Care tact ie acolo ?

— Trei șferturi ! Rușine să nu știi până acum cu ce tact se cîntă psalmul o sută cinci !

— Apropie-te ! tenorul plîngînd pune capul pe genunchii profesorului.

— Trei șferturi din părul tău îl voi smulge, până ce nu-mi vei cînta cum se cade. Din nou o zmuncitură, din nou o șuviță de păr și un urlet al tenorului.

— Cîntă ! Băietanul încearcă a treea oară.

— Bravo, vezi că ai nemerit ! foarte nemerit, vezi c'am știut leacul. Bine, destul... iești trecut.

Tenorul să scoală din genunchi, își șterge ochii și picăturile de sînge de pe haină și merge la loc !

În clasă, o tăcere grozavă. S'aud muștele zbirniind prin clasă. Părintele Sosoiu suffă greu ca un om ce adoarme. Nici o mișcare, toți așteaptă. Al doilea după Anastasiu s'a pregătit, pe fața lui ceteai hotărîrea unui om ce n'are în cotro : țîind cartea sub suoară asculta și privea la profesor.

De pe jilt nici un semn de vieată. Părintele Sosoiu cu capul plecat pe piept, dormea adînc și visa ce-va urit, căci da din mîni și picioare.

La vederea prof-sorului adormit la examen băeții căscau gurile. Starea în care ieră moș Sosoiu nu mai fusese văzută. Toți gîndeau că gradurile sale sînt bine cunoscute, dar văzură c'au avut greșală. *Incheectura* în care venise părintele ieră lucru neobișnuit; rar venea cu desăvîrșire bat ca să adoarmă, de obicei strămuta două trei falci, rînduea vergi la vre-o zece și ieră multămit. Dar acu...? Nu se pricepeau nici cei cari îi învățaseră obiceiurile mai de aproape.

În Lancaster tăcere, profesorul doarme dus, sforăște ușor. Toți sînt înfricoșați de pedeapsa ce s'a petrecut sub ochii lor. Clasa întreagă de abiea suflă. Părintele Sosoiu horăște și suflă ca un foiu. Iei, colea, băeții încep a se ghionți și a se ciupi. Unul a miorlăit încet, altul i-a respuns hămăind. Clasa începe a se trezi, profesorul doarme.

Pe turn a bătut șese ceasuri. Profesorii săvîrșind esamenele ies din celelalte clase. În *Lancaster* halăgie și țipete înspăimîntătoare. *Inspectorul* îngrijit vine spre clasă, halăgia încetează și la moment toți se așază la locuri. La intrarea *inspectorului* părintele Sosoiu se trezește.

— Bine, zice iel, bine, ați trecut toți! Și întorcîndu-se către băeți le poroncește: psalmul trei-zeci și patru!

Nici o dată n'au cîntat mai bine de cît atunci.

Așa a scăpat *Lancasterul*. Din cele petrecute s'a văzut că *regentul* mai are o stare, un grad încă necunoscut. *Incheectura* a cincea, cea mai prielnică băeților, căci tot se săvîrșește cu o *jertvă* și chiar de atunci tenorul s'a făcut renumit și l'au botezat *jertvalu* *Avraam* sau mai limpede *Cîrlan*. *Lancasterul* i-a făcut chiar un cîntec pus pe note, care se cîntă cu glasul psalmului trei zeci și patru și se începe așa: *Intru tine iese mîntuirea noastră, o cîrlane!!....*

București 17 Iunie.

ȘTEFAN BESĂRABEANU

DE SUS

De-asupra voastră'n slavă cînd vulturul plutește,
Ființe cobitoare cu glasul răgușit,
Ce-i pasă lui de lumea ce jos îl ponegrește,
De ura voastră păseri cu zborul mărgenit.

Voi stați în întunec, iel soarele privește
Ce pentru ochii voștri de mult a asfințit,
Și cînd cu fruntea mîndră de ceriuri se lovește,
Piciorul vostru lenes în glod ie pironit.

Cobiți mereu cu toții la soare și la stele,
Curcani, cocoși, găine, rețuște mititele,
Pe vultur nu-l ajunge al cobelor venin;

Strigați mereu și spuneți din zori și până'n sară
Pe mine nu m'atinge a micilor ocară
Căci fruntea mi-i curată și gîndul meu senin.

Bruxelles Iulie 86

A. C. ȚUZA.

MATRIARCATUL

Studiu despre origina familiei de Paul Lafargue.

(„La Nouvelle Revue“).

(sfârșit)

* * *

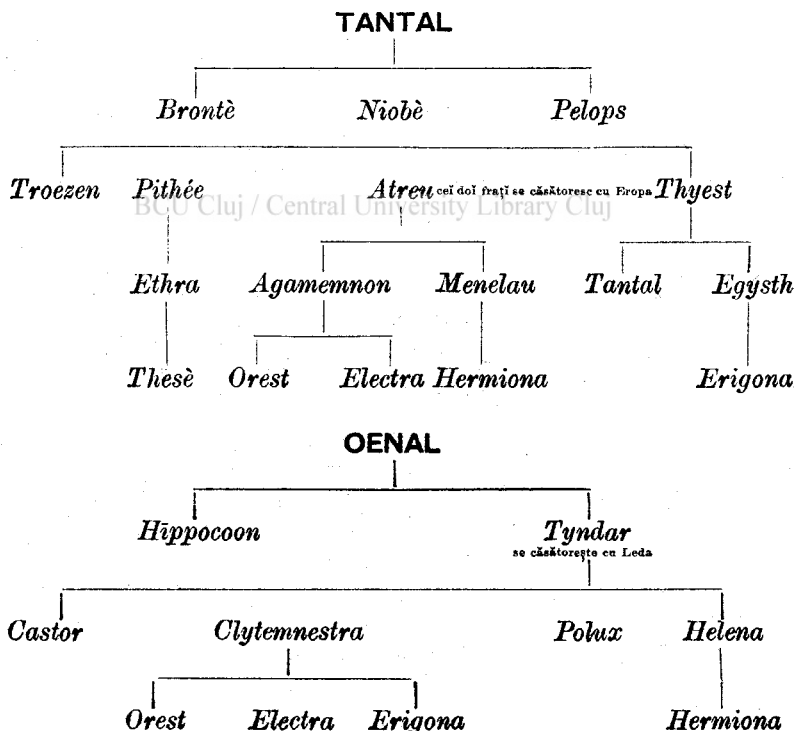
Lui Herodot și Grecilor din vremea lui li se părea că Egiptul ie o lume pe dos, din pricina stărei mai înalte a femeii; ieși nu știeau că înainte câte-va veacuri Grecia avusese cam aceleași obiceiuri.

O legendă veche păstrată de Varron, și publicată de Sf. Augustin în *Cetatea lui D-zeu*, spune că sub domnia lui Cecrops se întâmplă o minune la Atena. În același timp au ieșit din pământ un maslin și ce-vă mai departe un izvor. Regele înfricoșat trimise să întrebe pe oraculul de la Delfi ce însemnă această întâmplare și ce-i de făcut. Zeul respunse că maslinul însemnă Minerva iar izvorul Neptun și că pot după voie să numească cetatea după numele uneia din aceste zeități. Cecrops strinse o adunare de cetățeni bărbați și femei, căci atuncia iera obiceiul de a primi pe femei în sfatul obștesc. Femeile votară pentru Minerva iar bărbații pentru Neptun, și fiind că a fost o femeie mai mult, Minerva a izbutit. Neptun ca să-și rezbune înecă în dată pământurile Atenienilor. Pentru a stâmpără mânia zeului bărbații fură nevoiți să dea femeilor trei pedepse: întâia pedeapsă a fost luarea dreptului de vot; a doua, copiii să nu mai poarte numele mamei; în sfârșit s'au văzut silite să nu mai poarte numele de Ateniene, adică să-și piardă dreptul de cetățene, să nu mai fie de cît femeile Atenienilor.

Trebuie a niște întâmplări mai pre sus de fire și amestecarea unui zeu pentru ca femeile Ateniene să părăsască drepturile prin cari ierau slobode și cetățene. Alte legende spun că niște crime spăimântătoare sîngerară familiile, până ce femeia s'a lăsat a fi

despoetă de drepturile cari îi dădeau putere în clan. Legendele homerice sînt istoria urilor, poftelor, și luptelor ce zbuclniră între părinți și fii, și între frați, de îndată ce averile și rangurile au început a fi trecute pe linia taților în loc să fie ca mai înainte pe a mamelor. *Orestia*, marea trilogie a lui Eschyl, ne păstrează aproape vii patimile grozave cari sfășieseră inimile oamenilor și ale zeilor homerici.

Dacă voim să vedem istorie adevărată în legenda lui Orest, atunci trebuie să cunoaștem spița neamului părinților : amîndoi se coboreau din familii însemnate prin crime și prin faptele lor eroice.

Tantal, la un ospăț dat zeilor făcù bucate din însu-și fiul său, Pelops, pe care Jupiter l'a învieat. Atreu și Thyest, fiii lui Pe-

lops, Hippocoon și Tyndar, fiii lui Oenalus se sfădeau de la averea și domnia taților. Pe atuncia pe cînd familia de pe tată înlocuise familia de pe mamă și dreptul celui întăiu născut nu iera încă hotărit, copiii se luptau care de care să iea moștenirea părinților. Eschyl pune în gura lui Egisth cuvintele următoare: „Atreu surguni pe tatăl meu. Nenorocitul Thyest se întoarse a casă, cerînd găzduire... Nelegiuitul Atreu dă tatălui meu un ospăț... și bucatele date lui Thyest sînt din carnea fiilor săi! Atreu care sta la celălalt capăt al mesei rodea degetele picioarelor și ale mînilor, pe cari și le păstrase pentru partea sa. Bucățile cari nu se pot cunoaște le dase lui Thyest. Acest ospăț înspăimîntătoriu și alte legende par a aretă că puțin înainte de perioada homerică, se întîmplau încă în Grecia cazuri de antropofagie.

Atreu și Thyest, doi frați, țin pe aceeași femeie, Eropă. Clytemnestra se mărită pe rînd cu cei trei nepoți ai lui Pelops : cu Agamemnon, fiul lui Atreu, apoi cu Tantal și Egysth fiii lui Thyest ; Helena, sora Clytemnestrei, se mărită cu Menelau fratele lui Agamemnon. Aceste căsătorii ne fac să presupunem că familia Pelopizilor și a Tyndarizilor ierau din două clanuri conjugale asemănătoare cu cele din Australia de a-zi.

Să cercetăm drama întunecoasă a lui Eschyl. Rezbunarea, „setea nestinsă de sînge“, chinuște sufletul zeilor și al muritorilor.

Clytemnestra și Egysthucid pe Agamemnon, iea pentru a rezbună pe fiică-sa Iphigenia, iel pe tată-său Thyest. „Acuma moartea mi-ar părea frumoasă, strigă Egysth, văzînd leșul eroului, închis în rețeaua cu care îl învălise ca să nu se poată apăra ; văd dușmanul în rețeaua rezbunării“. Pe acea vreme familia ieră însărcinată să rezbune ocara făcută unuia din membrii săi ; *vendetta* ieră o datorie sfîntă, un act de dreptate.

Electra, sora lui Orest, nu plînge pe mormîntul tatălui ; ci vine să-și învie ura și să se ațîțe la rezbunare. „Zeus, Zeus, strigă iea, tu faci să ieasă rezbunarea din fundul iadului, rezbunarea

care lovește pe muritoriul îndrăzneț și viclean : chiar asupra rudelor tu știi să o săvârșești. Și ca turbarea lupului sfâșiind, așa de neîmpăcată ieste mânia ce mama mi-a pus în inimă. .O mamă vrednică de ură ! Oh femei necredincioasă ! ai îndrăznit să îngropi pe tată meu ca pe un dușman, cetățenii n'au luat parte la înmormântarea șefului lor ; soțul n'a fost bocit“ !

Orest. Ce nelegiuire, D-zeilor puternici !... Va plăti. S'o omor și pe urmă voiți muri mulțămît.

Electra. Intipărește-ți cuvintele mele în suflet, și să-ți străbată'n urechi până la locul gândirei liniștite. Ieată ce au făcut : ce trebuie să urmeze, învețe-te rezbunarea“.

Și în vreme ce în această scenă, Electra vîră ura și rezbunarea în sufletul lui Orest, corul întocmai ca glasul norodului, se închină către zei și amintește obiceiurile vechi ; „O a tot puternice Parce ! faceți ca legea dreptății să reușască ! Dreptatea cere ceea ce se cuvine, vocea sa resună și ne strigă : Nelegiuirea să fie pedepsită ! Cu moartea iei să rezbune moartea ! Reu pentru reu, zice poronca vremilor vechi... Nu ie drept să resplătești unui dușman reu pentru reu ?... Legea așa vrea, sîngele vărsat pe pămînt cere alt sînge... Pămîntul hrănitoriu a băut sîngele omorului, s'a uscat ; dar urma rămîne neștearsă și cere rezbunare“.

Un zeu, Loxias, poroncește lui Orest să se rezbune. „Aud încă resunînd glasul grozav al lui Loxias. Cu inima plină de vieață, trebuie să sufăr reul, dacă nu voiți urmări pe ucigașii tatălui meu ; dacă nu voiți lovi, cum au lovit ; dacă nu mă voiți rezbuna pe dînșii pentru pierderea tuturor averilor mele“.

Trebuie să fie niște barbari ca Grecii din timpurile homerice, sau ca Indienii din America, pentru a simți inima arzîndu-le strașnic zi și noapte, până ce vor vărsa sînge pentru sînge. Iei lasă din tată în fiu amintirea uciderii unei rude ori a unui ins din clan, chiar dacă ar fi fost ucisă vre o femeie bătrînă“.

Se spune că unii selbateci, neputînd să-și rezbune s'au ucis singuri. Moralistii, economiștii și chiar poeții și romanțierii, cari, cum am zice, au o psihologie nu tocmai așa de deșartă ca filo-

sofii, zic fără încetare și de atîta vreme, că omul a ramas neconținut acela-și și că tot deauna acelea-și patimi au mișcat inima oamenilor. Nemică mai neadevărat : omul civilizată are alte patimi de cît cel barbar.

Barbarul muncit de gîndul rezbunării nu se înspăimîntă de a face ori ce crimă. Vreme îndeungată de zece ani așteaptă Clytemnestra timpul potrivit ca să rezbune pe fică-sa. După ce ucide pe Agamemnon ieă ie bată, spune cu bucurie selbatecă scena omorului : „De două ori, îl lovesc de două ori, iel strigă plîngătoriu și întinde mînele și picioarele. Căzut, a treia lovitură îi curmă vieața... Ucisul își dă sufletul, cîrceii morței scot sînge din rănile lui; și rouă morței cade picături negre pe mine; rouă tot așa de dulce sufletului meu cum ie de dulce câmpilor ploaea lui Jupiter, pe vremea cînd spicul iese din învălișu-i. Ieată ce s'a petrecut. Voi pe cari vă văd în aceste locuri, bătrîni din Argos, împărtășiți sau huliți bucuria mea, puțin îmi pasă ; ieu mă fălesc de fapta-mi. Și dacă ar fi voe de a face libații pe un leș, ar fi drept să mulțămesc zeilor... Ieată Agamemnon, soțul meu, și ieată mîna care l'a ucis. Fapta ie săvârșită de o lucrătoare vrednică. Am zis“.

Clytemnestra nu cunoaște mustrarea conștiinței ; „nici o dată teama nu va pune piciorul pe pragul palatului iei“, ieă ș'a rezbunat sîngele, a ucis pe bărbatul care „a jertfit rodul iubit al pîntecelui iei“ ; sînt chiar zeite ca, Ate, Dice, Erinny's, cari au ajutat'o să ucidă pe acest bărbat“. Ieă a împlinit o datorie sfîntă și de aceea își desfășură bucuria. Părerea norodului dă dreptate faptei și o lasă pe Clytemnestra să trăească în pace până ce fiul lui Agamemnon ie în vrîstă să-l rezbune. Părerea norodului ie puternică la popoarele primitive ; ieă ieste autoritatea căreia nime nu se poate împotrivi, ieă urmărește fără milă pe călcătorii obiceiurilor ; ca să fugă de dînsa vinovatul își lasă țara, se surgunesc, până ce i se uită crimele. Bărbatul ucis de Clytemnestra ieră un războinic însemnat, care venise învingătoriu di'ntr'o expediție plină de slavă. Grecia homerică se înarmează pentru a rezbuna rîpirea unei femei, și uciderea celui mai mare di'ntr'e Greci remîne nepedepsită.

A ucide pe unul din bărbații săi, pe un războinic însemnat, nu-î lucru înspăimântătoriu pentru Clytemnestra. Dar a ucide pe mă-sa, chiar cînd ie vorba să-și rezbune pe tată, i se pare lui Orest cea mai grozavă crimă; cu toate că n'are nici pic de dragoste pentru dînsa; n'a cunoscut'o nici o dată și o învinovățește că l'a despoiat de averi, l'a surgunit. Trebuie ca „Loxias să-i ațîțe îndrăzneala, să-l încredințeze că fapta lui nu va fi socotită de crimă, iear că pedeapsa dacă nu va ascultă poronca îi va fi așa de înfricoșată în cît nici o închipuire nu poate ajunge la așa grozavii“. Apolon, zeu nou, îl împinge să ucidă pentru ca să răzbune pe tată-su, în vreme ce Eumenidele, zeițe vechi cari privegheau ca să fie pedepsite crimele făcute în potriiva rudelor, îl lasă în pace; iele credeau că uciderea soțului ie o crimă de rînd, care nu le privește, bărbatul nefiind de acela-și sînge cu femeea sa.

Clytemnestra înarmată cu securea ucigătoare, se aruncă că să se lupte cu omoritoriul lui Egysth, bărbatu-su. Înfierbîntat prin înțaiul omor și cu sabia în mîină, Orest se răpede la mă-sa, strigînd: „Pe tine de asemenea te caut; iel și-a luat plata“.

Cînd înse se cunosc; se opresc, nu cutează. Clytemnestra, aceeaștă femeie grozavă, se roagă, nu se apără; să verse sîngele fiului său, să verse sîngele clanului, crimă grozavă pentru vremile trecute.

Clytemnestra. Fiul meu, oprește-te!

Arma cade din mîinele lui Orest, iear iel se întoarnă cătră prietenul său:

Orest. Pilade, ce să fac? Trebuie să mă opresc? Pot oare ucide pe maică-mea?

Pilade. Dar oraculele lui Loxias și eredința jurămintelor!

Orest. Văd, iești mai tare, sfaturile tale sînt drepte.

Clytemnestra. Nu ți-i frică de blăstămii unei mame, copilul meu!... gîndește-te; păzește-te de cîinii înfuriieți cari rezbună mamele.

În mitologia veche, ierau monștri și zeițe a nume însărcinați să pedepsască pe ucigătorii de mamă. Zeus, zeu nou, va

fi rezbunătorul taților. Paricidul ie o crimă nouă, care nu putea fi atunci cînd tatăl nu ieră cunoscut. La Eschyl cuvîntul *πατροκτονος* nu însamnă numai ucigătorii de tată ci are un înțeles mult mai întins, adecă arată un ins care a ucis un tată; pe cînd cuvintele *μητροκτονος*, *μητροφονος*, sînt întrebuintate pentru a a-retă copilul ucigătorii al mumei sale. Limba greacă ie bogată în cuvinte cari arată lucruri ce au legătură cu mama, și mai toate aceste fac parte din limba poetică: *μητραλοίας*, care bate pe mă-sa; *μητρογαμια*, incestul; *μητροδόπιπος*, cel care ie părăsit de mă-sa; *μητροδόκος*, cel primit ca oaspe de mă-sa, etc; aceste două cuvinte din urmă, care cu începutul perioadei romane nu se mai găsece în limbă, arată că mama și nu tatăl ieră stăpîn casei, a- cea care primea sau nu.

Îndată ce Orest a săvîrșit crima, remușcarea îi împle sufletul: Chiamînd Soarele zice: „să privească faptele nelegiuite ale mamei mele. Trebuie ca într'o zi, dacă mă vor învinui, să-l am de martur că pe dreptul am omorît pe maică-mea.... Nu știu la ce capăt are să iasă aceasta; ca niște cai cari au luat vînt, așă simțirile mele nesupuse mă întărită fără de voea-mi; inima mea tremură de frică“.

Ie nebun: — „Ah! Ah! robilor, vedeți, le vedeți ca niște Gorgone, îmbrăcate în negru, prinse de încolăcături de șerpi ne-numărați.

Corul. Ce nălucire te turbură, pe tine fiul cel mai supus?

Orest. „Năluciri! Chinul groznic ie prea aevae; îs chiar cîinii îmfurieți cari rezbună pe maică-mea“.

După uciderea unuia din bărbații săi, Clytemnestra putea să șadă în Argos, fără să fie urmărită de mîniea dumnezeeească și de ura norodului; pe cînd Orest pentru ca să scape de furia poporului ie nevoit să fugă, să se surgunească din Argos, să părăsască averile tatălui său, pe cari voea să le capete ucigînd pe Egysth.

Cele două di'ntaiū părți ale trilogiei lui Eschyl sînt dramele *vendettei*; a treia parte, *Eumenidele*, ieste lupta dreptului matern și a dreptului patern, a dreptului vechiū cu dreptul cel nou.

Eumenidele, aceste fiice ale Noaptei, cari sînt născute pentru a pedepsi crimele, pentru a păzi *vendetta* familială și obiceiurile vechi, sînt spaima zeilor noi. Apolon le ocărăște : „Sînt niște bătrîne urite, niște vergure antice, a căroră pat ie înspăimîntătoriu zeilor, oamenilor și chiar animalelor. Nu sînt născute de cît numai pentru a face reu“.

Iele apără autoritatea mamei ; cînd nu vor mai fi, cînd puterea lor va fi nemicită de zeii noi, mama nu va mai avea ocrotire nici între oameni nici pri'ntre zei : nici pe pămînt nici în iead, nici în ceriuri. Atîta cît au iele putere, uciderea mamei ie cea mai mare crimă : „sîngele mamei, cînd ie vărsat pe pămînt, nu mai poate fi rescumpărat. Trebuie să dai sînge pentru sînge, zic iele lui Orest ; trebuie ca trupul tău viu să ne astîmpere setea ; trebuie să ne desfătăm din bielșug cu băutura roșă și amară... noi te vom duce în iead. Acolò vei primi pedeapsa ucigașilor de mamă“. Nici Omer, nici Virgil, nici Dante, nici un poet și nici unul di'ntre creștinii cu vedenii și cari s'au coborît prin iead, nu ne vorbesc de chinurile menite pentru ucigașii de mamă ; căci s'au șters din catalogul schingiuirilor iadului de îndată ce mama nu mai ieră izvorul familiei. Mai înaintea pedepsă ieră : „nebunicia, aiurirea, desnădăjduirea : cîntul Eumenidelor care înlănțuește sufletele, cîntul fără liră, a căruia otravă mistue pe muritori“.

Eumenidele nu vorbesc nici o dată de tații lor ; nu chiamă de cît pe maica lor, Noaptea și-i pîresc pe fiul Latonei „Ne-arîpit prada, pe care ni-o dăduse uciderea unei mame... Ieată ce îndrăznesc zeii noi : domnesc cu pîrtenire... Fiule al lui Jupiter, zeu tînăr, batjorecești niște zeite vechi. Să mîntui pe acest om aducătoriu de nenorocire celei care l'a năseut ; să rîpești rezbunării noastre pe ucigașul maică-sa ! Iești tu zeu ! Cine va zice că ast-feliu se face dreptate“ ?

Iele părăsesc pe Orest și se anină de Apolon, iel ie călcătoriu legii vechi. „Tu nu iești tovarășul lui Orest, ci chiar tu ai săvirșit tot, iești singurul făptuitoriu. Oracolul tău i-a poroncit să omoare pe mă-sa“.

Apolon. Oracolul meu i-a poroncit să rezbune pe tată-su.

Corul Eumenidelor. Ieste vre-o nedreptate care să poată face pe om să-șiucidă mama?

Apolon. Cum! Când o femeie îșiucide bărbatul.

Corul Eumenidelor. Cel puțin n'a vărsat sîngele său“.

Bărbatul nefiind din acela-și clan cu femeea, nu copii lui trebuia să-l răzbune, căci după ideea primitivă, iel nu ieră de acela-și sînge cu dînșii.

Apolon. „Așadar nesocotești acele jurăminte de căsătorie ale cărora chezeși sînt Iunona și Jupiter. Ce! te înfurii de crima lui Orest, și crima Clytemnestrei nu te-a mișcat.

Corul Eumenidelor. Iea nu ieră de acela-și sînge cu bărbatul ucis... Așadar, după tine, Jupiter a rostit acest oracol; iel a poroncit lui Orest să rezbune moartea tatălui, să nesocotească dreptul mamei!... Vra să zică Jupiter ie rezbunătoriu taților? Dar iel a înlăntuit pe tată-său, pe bătrînul Saturn“.

Sîntul Vasile și părinții beserecei grece aretau cu tărie nepotrivirile mitologice ca să îndepărteze privirile de la cele din Biblie și citau bucata din Eschyl. Iupiter înlăntuind pe tată-său, și Saturn detronînd iear pe tată-său, nu făceau fapte nelegiuite după legea veche: Atîta cît durerează filiația maternă, tatăl și fiul fac parte din clanuri deosebite; pot să se încaere, să se ucidă, fără să fie ucidere de tată și prunc ucidere.

Apolon și Eumenidele vin la Minerva ca să pue capăt certeii, alegerea unei zeite ca judecătoare se face în hatîrul legei vechi.

Minerva și zeii noi vroesc să nemicească *vendetta*; iei do-
rese ca societatea să se însărcineze cu pedepsirea crimelor, care până atuncia iera lăsată pe sama familiei. Pentru a cmoaște pricina și a o judecă, Minerva alege un juriu, Areopagul; care trebue „să dureze tot deauna... și să fie judecătoria Atenei. Pentru întăea-și dată acest juriu va hotărî asupra sîngelui vărsat... și de acuma nici o dată, pentru a rezbuna uciderea, un ucigaș să nu se ridice plin de mînie în Atena“.

Altă legendă povestește că Areopagul a judecat întăea-și

dată pricina lui Cefal, care din greșală își ucisese femeea, și îl osîndi la surgunire. Ie ciudat de a găsi alcătuirea areopagului, cu pricina uciderii unei femei de cătră bărbatu-său, care, după ce filiația de pe tată va prinde rădăcini n'are să mai aibă a se în-deletnici cu ast-feliu de pricini : legea nouă dînd bărbatului drept de vieată și de moarte asupra femeii.

Eumenidele dau dezbaterei însemnătatea ieii socială : „Dacă pricina acestui om reușește, legi nouă vor turbura lumea... palatul Dreptăței va cădea în ruini“. Orest le învinuște că n'au urmărit cu mîniea lor pe ceea ce ucisese pre tatăl lui, soțul ieii. Iele răspund ieară-și. „Iea nu ieră de acela-și sînge cu bărbatul ucis“.

Orest. Dar ieu, sînt de acela-și sînge cu maică-mea ?

Corul Eumenidelor. Nelegiuitule ! Vrai să te lepezi de sîngele maică-ta ?

A se lepăda de sîngele maică-sa ! Niște Indienii au suferit să fie mai degrabă schingiuiți de cît săîntre, să fie înfietți, în alt clan, adevă de cît să se lepede de sîngele mamei lor. Dar Orest, ieste o persoana simbolică și trebuie să calce în picioare toate obiceiurile familiei materne. Iel varsă sîngele ieii, și se leapădă de dînsa pentru a-și iertă crima ; și în sfîrșit ea să arete că nu-i de acela-și sînge cu maică-sa se căsătorește cu Hermiona, fiica Elenei, sora Clytemnestrei ; a se căsători cu vara de pe mamă ieră în ochii oamenilor primitivi o nelegiuire tot așa de mare ca și pentru noi căsătoria unui tată cu fiică-sa ; am văzut cu ce furie Australienii urmăresc pe acei cări măcar din greșală ar face așa crimă. Mai tîrziu Orest se căsători cu Erigona, fiica mamei sale Clytemnestra, făcută cu Egysth.

Eumenidele, vîzîndu-se osîndite de cătră zeii noi, aleargă la dreptatea omenească. „Acest om care a varsat pe pămînt sîngele mamei sale, sîngele care l'a însuflețit, va merge la Argos să locuească în casa părințască ! La ce altare va cuteză să aducă jertfe ? Ce fratrie îl va primi la libațiile sale ?“. Atunci Apolon dă cea din urmă lovitură hotărîtoare, înjosește pe femei în funcțiunea-i cea

mai temeinică, în acea care îi asigură superioritatea, în funcțiunea maternă: „Nu mama zămisleşte ceea ce se chiamă copilul iei, zice Apolon; Iea nu ie de cît hrănitoarea embrionului pus în pîntece; tatăl zămisleşte. Femeea ca o primitoare străină, capătă de la altul embrionul; și dacă ie voea zeilor, îl păstrează. Dovadă despre ceea ce zic, ieste că se poate fi tată fără să fie nevoe de mamă; mărturie această zeiță, fiica lui Jupiter, regele din Olimp. Iea n'a fost de loc hrănită în întunecimile pîntecelui unei mame și care zeiță ar fi dat asemenea rod?”

Minerva, răspunsul bărbatului la îngîmfatele partenogeneze ale celor di'ntăiu zeițe, cari se lăudau că zămeslesc fără bărbat, ieră o protestare vie în contra familiei materne. Iea ie cucerită din nainte și mărturisește fără rușine pärtenirea sa: „Ieu n'am mamă cărcia să-i datorese vieața; ocrotesc pretutindenea numai partea bărbătească.... Sînt cu desăvârșire pentru tată. Prin urmare nu mă pot înduioșa de soarta femeii care și-a ucis bărbatul, *stăpînul casei*“.

„Mama nu mai ie de cît ce-va care păstrează embrionul“, după zisa egipteană. Femeea a căzut. O sută de ani mai tîrziu, Euripid în Orest se slujește de acela-și argument anti-fiziologic, pe care l'am găsi la toate popoarele, dacă am avea legendele lor. In veacul al XVIII-lea cînd se îmbunătăți microscopul, învățații credeau că vād omușorul (homunculus), ființa omenească în miniatură microscopică: li se părea că vād cap, membre și chiar părțile din năuntru.

„Ah! Zeițați nouă, strigă Eumenidele desnădăjduite, ați călcat în picioare toată puterea noastră“.

Totul ieră sfîrșit. Fiul nu va mai fi al mamei. Tatăl va fi *stăpînul casei*, cum hotărește Minerva; fiul va poronci mamei. Telemac va poronci maică-sa să ieasă din odaea în care petreceau la masă și să meargă în odaea femeilor. Isus, zeul nou, va zice Mariei: „Femeie, ce ieste între mine și tine?“ și va mai a-đuigi că a venit pe pămînt să împlinească poroncile tatălui său și nu ca să se îngrijască de neliniștile mume-sa. „Familia și

cultul se vor propăși prin tată ; iel singur va îmfațoșa șirul urmașilor, asupra lui se va sprijini cultul casnic, iel singur va putea zice, ca Indianul : Ieu sînt zeul. Cînd va muri va fi un sfînt pe care urmașii îl vor chiemă în rugăciunile lor“.

Femeea, privită ca nevrîstnică, va fi supusă tatălui, bărbatului și neamurilor acestuia dacă iel va muri. Iea va fi despoiată de averile sale : bărbații și urmașii bărbaților vor îndepărta pe femei și pe urmașele lor de la moștenirea proprietății familiale.

Caton va zice așa în codul de căsătorie ; „Bărbatul ie judecătoria femeii ; puterea lui ie fără mărgești ; iel poate face ce vrea. Dacă femeea a făcut ce-va greșeli, iel o pedepsește ; dacă a băut vin iel o osîndește, dacă s'a dat în dragoste cu alt bărbat, o omoară“. Legea lui Manu osîndea femeea care-și „călcă datoria față cu stăpînu-su, să fie mîncată de cîni într'un loc umblat de oameni“.

O crimă nouă ieși la iveală : adulterul.

Clytemnestra lui Eschyl, care cu știința lumii întregi, trăește cu Egysth, vărul drept al lui Agamemnon, bărbatul său de al doilea, va putea zice bătrînilor din Argos : „Nu am călcat pudoarea și taina“. În *Eumenide*, Orest și Apolon o vor învinui că a ucis pe Agamemnon, dar nu că și-a călcat credința căsătoriei. Totu-și Eschyl a făcut drama legendei mai mult de cinci veacuri după luarea Troei și sigur legenda pierduse din limpezala ie în atingere cu ideile și cu obiceiurile nouă. O sută de ani după Eschyl, Euripid luă acela-și subiect : Clytemnestra lui ie ucigătoare și adulteră. Iea „a făcut o legătură vinovată... a spurcat patul conjugal“. În piața publică, Orest găsește ca apărătoriu „un cetățan cu inimă, cinstit și avînd o vieță nepătată. Iel zice că trebuie de încoronat fiul lui Agamemnon pentru că a vroit să rezbune pe tată-său ucigînd o femeie nelegiuită și rea, care a făcut ca nime să nu mai vrea să-și innărmeze brațul, nici să plece într'o expediție departe de casă, de vreme ce remașii strică păzitoarele casei și spurcă patul conjugal“. În *Electra*, Clytemnestra s'a scoborit din înălțime ; ie o femeie supusă, care își apără pricina, căutînd

împrejurări ușurătoare ; aruncă vina asupra lui Agamemnon : „Dacă soțul își uită datoriile până să desprețuească patul conjugal, soția iea învățătura de la dînsul și își cată aiurea ibovnic“.

Femeii i se pune o datorie nouă, credința cătră soț ; ținută în fundul *gineceului*, sub stăpînirea bărbatului, își pierde rolul istoric. În vremile homerice femeia ieste miezul legendelor, pretutindene își arată puterea ; dar tradițiile păstrate mai ales de cătră bărbați, n'au dat la iveală de cît amintiri de crime. Eschyl atacă pe femei cu așa furie, în *Cheophori* în cît se poate presupune că femeia din acel timp nu ieră cu desăvîrșire supusă jugului bărbătesc.

Corul. „Cine va putea spune toată aprinderea unei femei nerușinate.... Iubirea în inima unei femei nu mai ie iubire ; ie o aiurare, la care nici o dată n'au ajuns fiarele și dobitoacele în împărăcherile lor : „...Aminteste-ți de fiica lui Thestius (mama lui Meleagru) această mamă, nenorocirea copilului iei... Ură încă și asupra cruntei Scylla (care a trădat orașul Megara și pe tatăl său Nisus, iubitului iei, lui Minos)... Dar di'ntre toate cea mai dureroasă ie scena de la Lemnos (uciderea bărbaților de cătră femei)“.

În vreme ce soția înjosită, deșădărată, se făcea nevăzută din vieța publică, din pricina organizației nouă a familiei, la teatru ieră batjocorită prin ocărițe și luările în ris nerușinate ale lui Aristofan, pe cari părinții beserecei, moraliștii și *oamenii de duh* din toate vremile le-au repetat orbește ; hetaira, prostituta, curtenită de cătră patrici, bogați și puternici, cîntată, lingușită de cătră poeții primiți la colțul mesei sale, luă locul de unde fusese alungată mama familiei. Atenienii, cari di'ntre toate popoarele vechi au avut cinstea jalnică de a se însemna prin cea mai aspră robire familială a femeii, aveau, fiind învoiți chiar și de filosofi moraliști, obiceiuri nefirești și le duceau în toate țerile prin cari treceau, după spusa lui Herodot. Jupiter, „tatăl zeilor“, „rezbunătorul taților“, „păzitorul credinței conjugale“, ieră vrednic să fie ibovnic lui Ganymed.

Teoria fabricată de Apolon, pentru a face rolul bărbatului de căpetenie în faptul generației, nu reuși să încredințeze spiritul pozitiv al poporului, care ținea mai mult la un fapt hotărâtor de cât la raționamente sofisticate. Iel s'a apucat în alt chip să încredințeze în familie puterea tatălui în loc de-a mamei.

Se cunoaște *cuvada* bască : dacă femeea naște, bărbatul se pune în pat, geme și se vîrcolește ; vecinii și vecinele vin și-l hiritisesc pentru fericita ușurare. Acest obicei ciudat, pe care Strabon îl observase la Iberi, s'a păstrat până în zilele noastre. Se închipuia că numai Bascii glumeți au un obicei așa de caraghioz. Dar cînd Europeanii descoperiră America ; au văzat că nu numai coreligionarii lor să joacă de-a *cuvada*.

„În dată ce la Abiponi, serie un misionariu, femeea a făcut un copil, bărbatul se pune în pat : îl îngrijesc, postește cît-va timp, ai jură că iel a născut“. „La alți selbateci, serie un călătoriu, bărbatul se pune gol în hamac ; ie îngrijit de femeile din vecinătate, în vreme ce mama copilului născut face mîncare fără ca să se îngrijască cine-va de dînsa“. Acest obicei s'a observat cîte puțin pretutindenea : În Europa, în Africa, în Asia, în lumea veche și în cea nouă ; acuma și în trecut. Marco-Polo l'a găsit în Iunam, în veacul al XIII. Apolonius, care a trăit cu două veacuri înainte de era noastră, povestește „că femeile de pe lîngă Pontul-Euxin nasc copiii împreună cu bărbații, cari se culcă, strigă își acopăr capul, se scaldă și pun pe femei să le facă mîncări mai delicate“. „Ciprienii, zice Plutare, se pun în pat și imitează învirtiturile femeii cînd naște“. S'ar putea înmulți exemplele dar acestea ajung să dovedească ori cui că obiceiul a fost destul de cunoscut peste tot pămîntul.

Zeii nu credeau înjosoare pentru dînșii comedia *cuvadei*. Jupiter se pune în pat și strigă vătîndu-se și jurînd că iel a purtat în coapsă pe Bacchus, pe care mă-sa îl trimesese în ceriu ; ca un hatîr rar, Bacchus a fost *βιμήτωρ* cu două mame : civilizații se mulțamesc să fie cu mai mulți tați. Jupiter nu ieră la întâia fa-cere, născuse mai de mult pe Minerva.

Cuvada Bascilor nu părea de cît o comedie șagalnică, pe cîtă vreme se credea că se află numai la ieî, dar fiind că o găsim mai pretutindenea, ba chiar și'n Olimp, merită să-i dăm oare care băgare de samă. Omul, mai selbateg de cît fiarele, schimbă cîte o dată niște forme sociale însemnate în cerimoniî de ris, *cuvada* ie una di'ntre șarlătăniile ce a întrebuițat bărbatul ca se despoae pe femeie de averi și de rang. Nașterea dădea femeiei drept mai mare în familie ; bărbatul se făcù că naște pentru a crede că ie în ade-văr iel născătoriul.

Familia patriarcală ieste deci o formă socială nouă, și începuturile ieî au fost însemnate prin atîtea crime, cîte poate se vor săvîrși în viitoriù, dacă societățile se vor încerca să se întoarcă la matriarcat.

S. G.

AMINTIRILE

Di'ntr'o lume'n nourată
Mă ieă dorul cînd gîndese
Cîtă vreme-i de atuncia
De cînd nu te mai zăresc,

Și mă ieă o jale-amară
Cînd văd traiu-mi fără rost
Și cînd știu în ce dulci visuri
Lîngă tine-o dat'am fost.

Cum tot așteptam atuncia
Cătră mine'neet să vii
Zimbitoare ca iubirea
Unor visuri de copii.

Ca'n tăcut umbriș de vișini
Tăinuindu-ne'n de noi,
Să uităm de-a lumii vrajbe
Să ne pierdemă amîndoi :

Și stăteam, stăteam de vorbă
Până sara într'amurg,
Nici simțînd cum trece vremea
Și cum clipele se scurg.

A-zi... cu-aceea-și pară'n suflet,
Cu acela-și foc în gînd

Te aştept ca şi atuncia
Doru'n mine înneacănd.

Dar departe ie umbrişul
Şi cu iel şi tu departe
Crudă trebuie să fie
Lumea care ne desparte.

August 1885

D. A. TEODORU

TEORII MITOLOGICE
(sfârşit)

Pentru a aşeza pe temelii statornice sistemul antropologic A. Lang cercetează *starea minţei la selbategi*. M. Müller îşi pusese următoarea întrebare: „Fost'a o bucată de vreme când oamenii au fost loviţi de o nebunie trecătoare şi nebunia aceasta fost'a tot de un fel în India de la amiază şi în Islanda?” Lang răspunde: „Da, minţea omenească a trebuit să treacă prin starea de selbătaţie în cugetare; această stare, în cât priveşte urmările ce a avut, a fost pretutindene aceeaşi şi nouă, oameni civilizaţi, ne pare nebunie. Multe popoare se află şi astăzi pe asemenea treaptă de dezvoltare şi destule cari acuma s'au tamăduit au fost cercetate şi descrise în vremea pe când erau încă stăpânite de închipuirile cele mai deşerte.

După ce arată greutatea de a afla de la călători, istorici şi misionari fapte neprefăcute cu vicieşug pentru planuri deosebite, dă sfaturi înţelepte celor ce ar dori să facă asemenea cercetări şi iel singur nu întrebuiţază de cât lamuriri bine întemeiate.

Pe urmă începe cu *Ideile selbatecilor despre lume*. Selbatecii sînt doritori și iei de a ști pricinile lucrurilor și întâmplărilor; dar tot o dată sînt și foarte lesne crezători, se mulțămesc ușor de tot și nouă, se înțelege. ne par cu totul proaste închipuirile lor generele. Cum că selbatecii sînt doritori de a ști pricina lucrurile spune Tylor, apoi chiar miturile lor sînt înjghebate ca răspunsuri la întrebări ca următoarele: „Cum s'a făcut lumea? Cum, oamenii și dobitoacele?” Cum să pricepem mișcarea regulată a stelelor, a soarelui și a lunii? Pentru ce cutare copac are flori roșe și cutare pasere o pată neagră pe coadă? Cum și de ce se obișnuiesc danțuri și cerimonii la cutare ori cutare timp? Firește că pentru a închipui mituri în aceste privinți, trebuie să-și fi pus mai întâiu asemenea întrebări.

Una di'ntre deosebirile cele mai mari între noi și între selbateci iese că iei își închipuie toate lucrurile vii, ba chiar cu simțire și vroința ca oamenii. S'ar putea numi *personalism* această teorie a lor. *Boșismanii* cred că vîntul a fost odinioară om și că mai pe urmă s'a prefăcut în pasere. Cetitorii noștri știu că poporul român spune că vîntul ie un flăcău care se lovește de spini din gard etc... După Herodot, Egiptenii credeau că focul iese un animal viu. Un Boșisman spunea că a văzut vîntul chiar cu ochii săi. Samoiezii, Indienii din America și Zulusii își închipue ceriul ca o persoană. Urme de asemenea credință se află în religia Chinejilor, în a Romei și a Grecilor.

Afară de acestea selbatecul își plăzmuște aceste persoane, soare, lună, vînt, ceriu, după chipul și asemănarea sa, adică tot selbatece. Deci poveștile despre dînsele vor aretă fapte și apucături selbatece.

Omul primitiv socoate că animalele sînt în privința minței tot atît de deștepte ca și oamenii. Ba chiar sînt încredințați că vorbesc între dînsele și chiar caută a le înțelege graiul. Asemenea idei se află în poveștile noastre, cît și în a altor popoare din Europa și de pe aiurea. În poveștile noastre vorbesc furmicile, caii, peștii și într'un cuvînt toate ființele nu numai între dînsele,

ei și cu oamenii. Ieste chiar o poveste despre unul care știea limba dobitoacelor și ascultă cum ocărea cînele pe cucuș că de ce supără pe stăpîn făcînd marafeturi prin ograda etc... În Norvegia ursul ie privit aproape ca om, Samoiezi și Indieni din America tot așa fac.

După selbateci oamenii sînt foarte înrudiți cu animalele, unele triburi din Iava cred că femeile nasc une-ori pe lîngă copii și cîte un pui de crocodil. Toți știm povestea cu împărăteasa învinovățită că a făcut căței în loc de *feți frumoși cu părul de aur creț*. Pentru ca asemenea învinuire să fie crezută, trebuie să fi fost toți deplin încredințați că lucrul nu ieste peste putință. Noi am cetit prin ziarele românești că asemenea fapt s'ar fi întîmplat chiar acuma; firește că născocitorii unor asemenea basme cred lucrul cu putință; drept că și ziarele au tipărit unul de la altul noutatea fără să se arete scandalizate.

Din această credință urmează *Totemismul*, așa de obișnuit la selbateci. BCU Cluj / Central University Library Cluj

Prin totemism se înțelege credința că unele familii se trag din vre un animal ori, mai rar, chiar din vre un lucru; urmașii închipuitului strămoș animal se feresc de a mîncă din carnea aceluși feliu de dobitoc. Selbatecii mai cred încă despre unii din ai lor că se pot prefacă în animale. Această credință o găsim și la noi, se știe că numesc *vircolaci* pe cei ce se prefac în cîni și sfășie oameni ori mănîncă luna și soarele pricinuind întunecimile. Școala filologică s'a încercat se explice credința aceasta (*λυκανθροπία*) prin amestecul ce au făcut oamenii între *λευκός* și *λύκος*, între *alb* și *lup*. Se zicem că așa a fost la Greci, dar la alte popoare, la cari nu-i asemănare între alb și lup? Iear după teoria antropologică asemenea credință ie o remășiță din vremea cînd mintea omenească ieră în așa stare în cît i se părea cel mai firesc lucru asemenea prefacere. De asemenea vrăjitorii au putere de a schimbă pe oameni în dobitoace; fără să mai vorbesc de alții, asemenea credință ieste la noi, se știe povestea în care un făt fru-

mos ie prefăcut în porc și chiar se însoară sub această formă, în alta fătu frumos ie sub formă de bălaur etc... Despre sufletele morților cred selbatecii că se prefac în fluturi, în șerpi etc... În Eneida Eneea își închipue că șerpele ce se arată în vremea unei jertfe, poate fi „famulum parentis“, aretarea lui Anchises. Selbatecii se cred în stare a vorbi cu duhurile morților, cari li se arată sub felurite forme. Această idee selbatecă o vedem din nefericire înnoită de spiritiștii din zilele noastre. Credința în vrăjitori cari pot opri ori aduce ploaie, prefac oameni în dobitoace, vorbi cu sufletele morților, zbură în aier și altele multe — ie de asemenea împrăștiată în toată lumea. Cum că ieste și la noi, o știu bine cetitorii noștri. Închipuindu-și că oamenii pot face asemenea lucruri, se înțelege că trebuia să povestească atari năzdrăvănii și despre soare, lună, stele, ceriu, vînt.

După acestea ajunge la Zei și mai întâiu arată că am greși dînd acestui cuvînt înțelesul ce-l are acuma. Sub numele de zei, înțelege ființi mai pe sus de fire și a tot puternice, une-ori oameni, alte ori fiere, păseri, insecte, alte ori puteri naturale, fenomene personificate. Zeii popoarelor celor mai selbatece sînt adesea sub formă de animale și faptele lor potrivite cu morala timpului; ai popoarelor civilizate păstrează unele însușiri selbatece cari le dau caracterele despre cari am vorbit la început. În Australia tribul Boo-noo-rongilor își închipue că ziditoriul lunei ieste vulturul *Bun-jel* ori *Pund-jel*, care-i însurat, dar n'a văzut nici o dată obrazul femeii, cum obișnuese mulți selbateci. Alt trib spune că *Pund-jel* trăește lîngă izvoarele riului Yarra. Aceste triburi nu fac deosebire mare între zei și între vrăjitori.

Pentru a înțelege de ce merg lucrurile atît de reu pe lume, Australianii au născocit că Pund-jel are dușmani pe Cioară și pe Gaiță cari îi fac în ciudă. Ieată dualismul lui Zoroastru! La Boșismani ființa cea mai puternică ieste o insectă *Mantis*, căreia îi zic *Icaggen*, despre care povestese cele mai caraghioaze năzbi-i! La Hotentoți zeul cel bun ieste *Tuni-Goam*, despre care unii spun că a fost mai de demult vrăjitoriu, alții un cap vestit al u-

nui trib. Dușmanul lui ieste alt cap de trib *Gaunab*. Zeul *Namailor* ieste *Heiți Eibib*, care s'a născut di'ntr'o vacă întocmai ca Indra; alții spun că ie născut di'ntr'o fecioară, ca mulți alți zei. Zulușii se închină la strămoșii lor morți și aceștia li se arată sub formă de șerpi.

În Melanezia pămîntenii din insulele Banks se închină la strămoși, dar cunosc și o ființă mai veche de cît neamul omenesc, I Cat. Ieată pildă de rugăciune făcută lui Kat, la întîmplare de primedie pe marea, în luntre: „Cat! Marava! pleacă-ti privirile spre nime: liniștește marea pentru noi amîndoi, pentru ca să pot îmblă fără teamă pe dînsa. Coboară pentru mine vîrfurile valurilor; depărtează talazurile; pleacă-le; oprească-se și ducă-se departe de aice, fă să ajung la loc pacinic și să mă scobor din luntre“. Cite rugăciuni de acestea nu aflăm la alte popoare! Spun că înainte de I. Cat nu ieră noapte și că iel a cumpărat întunerec de la *I. Cong*, adecă de la *Noaptea* personificată. Tot *Cat* a făcut zorile, tîind întunerecul cu un cuțit de piatra și alte multe de acest feliu. Iel are cu sine un paingân, *Marava*, care face toate celea întocmai ca animalele năzdrăvane din poveștile noastre.

Ahtă din *Van Cwcer* (America), cred că Indieanul cel di'n-tăiu a fost *Quawteacht* pe care și-l închipue și ca făcătoriu lumen și ca părintele oamenilor. Acest zeu a luat de femeie paserea tunetului, *Tootah*, și a născut pe Indieni.

La popoare mai înaintate găsim sisteme mai filosofice.

Așă la Maorii din Zelanda nouă și la popoarele din Polinezia găsim mitologie în care se amestecă și cugetări filosofice. Unii di'ntre cugetătorii lor nu pot fi puși mai pe jos de cît cei mai vechi filosofi Greci: Empedocle, Anaximandru etc. După spusa unor cînturi vechi „lumea s'a făcut din nemică“. La început, ieră ceriu și pămîntul cari au dat naștere zeilor, aceștia ierău pedepsiți să trăiească în întunerec; unii din zei ierău sub chip de animale, alții sub formă de plante; între dinșii ieră și *Tiki*, care făcù oameni din lut. Zeii despart pe tatăl lor de pămînt și stăpînesc lumea. Între zeii se petrec multe lupte. Lumea ie împărțită între zei în-

tocmai ca la Greci. *Maui* este cel mai mare zeu din sistemul Polinezian. Iel a fost aruncat de mă-sa ; dar mai pe urmă a ajuns foarte puternic. Maui a pus soarele și luna să-și urmeze regulat drumurile ; ba chiar a tras și o bătaie strașnică celui di'n-tâin pentru că nu se ținea de regulă. Tot iel ucide monștri, nă-scocește unelte pentru păscuit, iea formă de pasere, fură focul, scoate o insulă din marea : ieste mare vrăjitoriu. Ca să facă pe oameni nemuritori a cercat să treacă prin trupul Noaptei ; dar o păseruică a trezit'o ciripind și Noaptea l'a zdrobit.

Aztecii din Mexico întreceau în selbătăcie religioasă pe toate neamurile de oameni din lumea veche, numai unele rase semitice stăteau pe aceea-și treaptă. Numai prin selbătăcie se deosebeau înse credințele lor de ale Grecilor, Egiptenilor și Indienilor, de alt-feliu se asemănau, cât ie vorba de caraghiozlicuri și nebunii, foarte bine. Bernal Diaz vorbește de „idoli cu forme grefoase de bălauri, mari cât niște viței“, alții ierau jumătate cîne jumătate om etc. Sahagun spune că *Huitzilopochtli* a fost vrăjitoriu, că se schimbă în feliurite animale, că a fost zămeslit prin minune și că ieră un zeu-colibri de la început, iear mai pe urmă colibri ieră privit numai ca paserea lui *Huitzilopochtli*. Tot ast-feliu Pallas fusese di'ntr'untăiū sub formă de buhnă, iear mai tîrziu această pasere a remas numai sfințită zeiței ; de asemenea s'a întîmplat cu soarele lui Apolon, cu gînsca lui Priap, cu cucul Herei.... Grecii se desvătaseră până la atîta de zei sub formă de dobitoace în cît nu mai puteau de_mierare cînd aflară pe Egipteni închinîndu-se la animale.

După aceste popoare ajunge în sfîrșit la *Egipteni*. Mitologia acestui popor ie puțin cunoscută. Greșală mare fac unii presupunînd că religia egipteană a remas neschimbata atîta amar de mii de ani. După Lang zeii animale de la Egipteni ierau remășiți de totemi și zei totemi asemănători cu cei din Australia, India, America și Africa etc... Iel privește animalele îndumnezeite, miturile dualiste și poveștile despre facerea lumii ca alcătuite de pe vremea selbătăciei. A fost și în istoria Egiptului o vreme

cînd asemenea închipuiri păreau cu totul firești. Pe monumentele cele mai vechi ale Egiptului zeii nu-s zugrăviți; nu se vede descrisă vre o închinare ori vre o jertfă. Ieste o rugăciune făcută ceriului, scrisă pe secriul regelui Menkaura, din a patra dinastie. Regele se numește pe sine fiul ceriului și al pămîntului, se face una cu Oziris. Acest Oziris ie un feliu de erou civilizatoriū întocmai ca și *I. Cat.* Mitul lui ie zugrăvit pe un mormînt și pe templul de la Philae. Mai ieste pomenit de o mulțime de ori de atunci în coace. Nu se știe dacă aveau acela-și mit încă de pe vremea lui Menkaura, de vreme ce istoria religioasă a Egiptului a fost tăiată prin năvălirea Hykșilor (de la dinastia a XIII-a până la a XVIII-a). Înainte de această năvălire, zeii, ori de cîte ori îi aflăm pe monumente, sînt sub formă de animale și fie-care are locul său unde i se închinau. Numele zeului ie scris în hieroglife lîngă dobitoc ori lîngă pasere. Șacalul ieste zeul *Anup*; șoimul ieste *Har*; broasca, *Hekt*; babuinul, *Tahati*; *Ptah*, *Asiri*, *Hesi*, *Nebhat*, *Hat-hor*, *Neit*, *Khnum* și *Amun-hor*, sînt scriși foneticește dar nici o dată zugrăviți sub vre un chip oare-care. Orașele se închinau la cîte un dobitoc deosebit: Bubastis avea mîța, *Pasht*, (Pașt); Memphis, taurul, *Apis*; Siutul pe lup, *Hapi*; Mendès pe țap, *Ba*. Herodot, Plutare și alți scriitori arată că Egiptenii nu mîncau carnea acelor animalelor pe cari le credeau sfinte, se înțelege fie-care înse se fereau numai de carnea celor la cari se închinau în districtul său,... în tocmai cum am văzut obișnuindu-se la selbateci. Altă explicare mai potrivită a acestei religii nu putem afla de cît tot totemismul. Egiptenii credeau și ieși că strămoșii lor au fost animale. Nu se află, afară de două, chipuri de zei pe jumătate animale în părțile civilizate ale Egiptului, de cît de pe vremea dinastiei a XII-a. În această perioadă, chipurile monstruoase, zei cu cap de șoim, de berbece ori de șacal sînt foarte obișnuite. Nu cunoaștem multe mituri pentru că în scrierile ce ni s'au păstrat trebuia să se presupue cunoscute; amintesc în treacăt ca de lucruri știute. Sîntem tocmai în starea celui care ar vroi să descopără miturile testamentului vechiu și ale celui nou din cîtecele

beserecești ale creștinilor. Herodot ar fi putut să ne lase prețioase lămuriri în privința miturilor ce i-au spus preuții egipteni; din nefericire a crezut de cuviință să nu descopără lumii asemenea taine adânci. Dar neîncetat spune că mitul lui Oziris se potrivește cu al lui Dionysos (Bacchus). Toemai la Plutare putem culege oare-și cari lămuriri în această privință, ba încă și acestea curățite de amăruntele ce i se păreau prea lovitoare pentru moralitatea contemporanilor.

Oziris, Horus, Typhon (Seth), Isis și Nephthys sînt copiii lui Seb de care Grecii credeau că iese Cronos; miturile asupra nașterii lor sînt cu deosebire selbatece și scandaloase. Oziris a întemeiat civilizația în Egipt și cutrieră lumea învățînd pe toți lucrarea pămîntului și meșteșugurile, ca Pund-jel în Australia. Typhon îi întinse curse la întoarcere: făcî un sipet bine lucrat toemai pe măsura lui Oziris, și făgădui să-l dea aceluia ce va putea să se culce într'însul. Cînd Oziris se așeză în ladă, Typhon o închise și o pironi cu multe cuie, apoi o aruncă în Tanais, un braț al Nilului. Isis plîngînd pleacă să caute trupul, toemai cum căută la Greci Demeter pe Persephone. În sfîrșit află lada, dar goală: o găsise mai din vreme încă Typhon și după ce tăiese trupul bucăți, le împrăstie în toate părțile. Isis unde găsea o bucată, acolò o și îngropă, și ieată de ce Egiptul ieră plin de morminte de ale lui Osiris. Peste un timp Osiris veni din ceea lume sub formă de lup și ațîță pe fiu-su Horus să-l rezbune împotriva lui Typhon. Zeii se luptară sub formă de dobitoace. Preuții aretau mormintele acestor ființi mai pe sus de fire, dar tot o dată și stelele în cari se prefăcuseră. Eschimoșii, Australienii, Aryenii din India și Grecii credeau de asemenea că unii din strămoșii lor s'au prefăcut în stele. Plutare ne spune că mitul lui Oziris cuprindea mult mai multe absurdități de cîte miturile grecești și crede că toate acestea învăluie cine știe ce taine morale ori fizice; noi înse, zice Lang, știm că mitul lui Osiris ieră un mit selbatec păstrat cu sfințenie de Egipteni. Misterele grecești aveau și iele două caractere de ale celor selbatece. Întă-

iul ieste ritul de a unge cu lut pe cei primiti, tocmai cum se face in misterele africane, in Guinea, la Australieni, la Papui si la Andamani. Altul ieste obiceiul de a intrebuinta o bucată de lemn in forma de peste, legata de o fringhie, pe care o invirteau ca sa faca un vuet, ce slujea de semn sa fuga femeile si cei neamestecati in mistere; intocmai asa se face si in Australia, Mexicul nou, Africa de la amieză-ză și Zelanda nouă. Aceste două deprinderi se moșteniseră de bună samă din vremea selbătăciei. La Egipteni aflăm și pe *Khnum* care a făcut pe oameni din lut.

Trecem la miturile Indienilor din Asia. Și la zeii acestora aflăm urme de forme animalice. Din cînturile vedice aflăm că zeii sînt niște voinici războinici, adulteri, ucigași, în stare de a se preface în dobitoace, ticăloși și înzestrați cu toate însușirile rele ale oamenilor, pe lîngă acestea vrăjitori. Zeii vedici sînt negreșit fenomene naturale personificate, dar închiphuite așa cum se potrivește cu mintea selbăteciilor. Povestii nebunesti, selbatece, despre zei aflăm în Brahmană. Despre Indra spun că a ajuns zeu din pricină că a trăit ca adevărat pustnic. Adese ori ni se spune că zeii pot muri. Zeii au dușmani cu carii se luptă, cum am mai văzut și în urmă. Dușmanii de frunte ai lui *Indra* sînt *Vritra* și *Ahi*. Indra ca și Heiți-Eibib s'a născut di'ntr'o vacă. Une ori Indra ie descris ca un berbece zburătoriu. Acest zeu ieră destul de zdravăn bețivan, se ametea cu soma.

Miturile grece. Religia Grecilor cuprinde destule urme selbatece, de pildă jertfe de oameni și închinare la pietre fetiși. Se poate zice că aceste jertfe au ținut la Salamina, în insula Cipru și la Alos, în Achaiea Phthiotidă până la întemeerea creștinismului. Pausanias spune că Grecii în vremile cele mai vechi se închinau la pietre. Zei cu chip de dobitoace nu lipseau. Pausanias a văzut: o Artemis cu trei capete, fie-care de alt animal; o Demeter cu cap de cal; o Artemis cu coadă de peste, un Zeus cu trei ochi. Zeus pe lîngă însușirea de a fi ceriul, are mulțime de alte apucături și ieste căpetenia unei societăți în totul luată

după cea de pe pământ. Fie-care din zeii greci are câte o menagerie sfântă, ie de crezut că alcătuită din animalele toteme ale ginților ce i se închinau. Miturile ne spun de o luptă între zeii vechi și cei noi. După spusele prețurilor nemuritorii s'au sculat odinioară în potriua lui Zeus și l'au lănțuit. Thetis a făcut pe Aegaeon cel cu o sută de brațe să-l dezlege. După Hesiod zeii sînt copiii Ceriului și ai Pământului. Se știe povestea cum Cronos își înghițea copiii, cum Zeus a scăpat fiind înlocuit de mă-sa prin o piatră, și cum, după ce crescù mare, sili pe tată-su să verse pe cialalți fii ce-i înghițise. S'au întîmplat lupte înverșunate între fiii lui Cronos (frații lui Zeus) și între ai lui Uranos. În această luptă zeii ieau forme de animale. Pe urmă acela-și Zeus sub felurite forme (lebadă, taur, șerpe), are mulțime de copii cu femei de pe pământ.

După ce vorbește despre acestea trece la *miturile scandinave*. Pe acestea nu le avem așa cum ierau în vechime, ci prefăcute și amestecate cu idei mai nouă. Cîntecele din *Edda* nu pot fi alcătuit sub forma lor cunoscută de cît între 800—1100 după Hristos. Ba chiar se pare că adunătorii acestor cîntece le-a cules în veacul al XIII-lea și că a împlinit lipsurile prin proză. Pe lîngă mituri resvechi, găsim idei nouă, creștine și monoteiste. Zeul cel mai de frunte ieste *Odin*, fiul *Bestleș* și a lui *Boer*. *Odin* a avut soție pe *Frigg*, iar *Balder* i-a fost fiu, a mai avut și alții mulți, a fost începătorii rasei zeești a *Aesirilor*, *Odin* se putea preface în vultur ori în corb, a furat miedul de la *Sutting*, a ucis pe urieșul *Ymir* și a făcut lumea di'ntr'însul. Zeii ierau împărțiți în două neamuri *Aesirii* și *Vanirii* cari se luptau între dînșii, dar nu așa dușmănește ca *Asuras* și *Devas* la *Indieni*. Zeii se hrănesc cu niște mere minunate, se pot preface în animale și au povești foarte scandaloase. Dușmanii cei mai însemnați ai zeilor sînt urieșii, cari pot și iei să se schimbe în dobitoace.

De la miturile despre zei trece la cele *despre începutul lumii*. Toate aceste povestiri pot fi despărțite în două grupe: unele cari spun de fabricarea lumii, altele despre evoluția iei. Așa de-

spre pământ se spune de regulă că s'a făcut din vre un animal, di'ntr'un ou ce plutea pe ape, ori di'ntr'o bucată de lut scoasă din fundul apei de vre un animal ori zeu. Locuitorii de baștină din părțile de la mieză noapte ale Victoriei în Australiei cred că Pund-jel a făcut pământul și că a săpat vaile cu cuțitul. Dar cele mai multe popoare selbatece presupun că pământul a fost totdeauna și se îngrijese numai de chipul cum s'au făcut oamenii, animalele și plantele.

La Aryenii din India aflăm despre începutul pământului uscat pe lângă teorii mai filosofice și mituri întocmai ca ale selbatecilor. Așa de pildă ne spun că pământul s'a făcut di'ntr'o ființă *Uttanapad*; altele spun că lumea s'a făcut din bucățile trupului lui Purusha pe care l'au jertfit zeii.

În privința chipului cum s'au aretat oamenii cei di'ntăiu găsim ieară-și două feliiuri de mituri: după unele prin prefacere din alte animale, după altele prin plăzmuire, de obicei din lut (la Australieni, în Noua-Zelandă, în Melanezia, în Grecia). Mituri de feliiul întâiu se găsesc la popoarele barbare, la cele selbatece și la Greci. Ast-feliu știm că de Myrmidoni spuneau că-s făcuți din furnici etc. Altele spun că oamenii s'au făcut din plante, ori din pământ. Știm cum se laudau Grecii că-s făcuți din pământ. Pindar spune că oamenii s'au zămeslit în mlaștinele Cephisului.

În privința *stelelor* iese foarte cunoscut obiceiul de a le da nume de oameni ori de animale, deși nu putem afla nici o asemănare între dinsele și între ființele ale căror nume li se dau. Unele constelații etc tot samăna întru cît-vă cu ceea ce arată numele lor. Ast-feliu carul mare, corona, calea laptelui; dar cele mai multe nu se potrivesc. Lang arată cum se află la mulțime de popoare mituri despre prefaceri de oameni ori de animale în stele; triburile selbatece cred și acuma că vrăjitorii lor se pot preface în stele, și se înțelege că tot așa credeau și strămoșii popoarelor civilizate, cari au păstrat numele date din vechiu. Deci în scurt stelele au fost di'ntr'untăiu oameni ori animale și apoi s'au schimbat păstrându-și numele.

Soarele și luna au fost de asemenea personificate, Lang citează o baladă bulgărească în care-i vorba de logodnica soarelui. Cetitorii noștri știu de asemenea că avem și noi povești în care ni se spune de mama soarelui, de dînsul, flăcău tînăr, de fata care-l iubește și merge până la locuința lui etc. Boșismanii spun că soarele a fost un om a cărui subsuori luminau și pe care niște copii l'au azvîrlit în ceriî. În Zelanda nouă și la unele triburi din America de Nord soarele ieste un animal pe care l'au prins într'o zi vînătorii și i-au tras o bătaie de tocmală. Sîngele lui îl întrebuițază în Zelanda nouă la vrăji. Australianii spun despre lună că-i o ființă făcătoare de reu și că odată a înghițit pe zeul Vultur, apoi viindu-i sete întrebă de femeile lui unde se află vre un izvor, iele îi aretară unul dar pe cînd bea o lovără cu pietre și o siliră să verse pe zeul înghițit. Unele popoare cred că luna și soarele sînt bărbați, altele știu că luna-i bărbat și soarele femeie, mai sînt destui cari cred tocmai di'mpotrivă. După niște povești mai nouă luna-i locul unde merg după moarte cei reii. Multe triburi spun că se trag din soare, pe care'lau de totem. La nenumărate feliiari de oameni aflăm credința că în lună ieste un epure; la noi spun că vād pe Cain și pe Avel. Despre dragostea nelegiuită între soare și lună, sînt ieară-și o grămadă de mituri.

Despre *născocirile meșteșugurilor* și despre *furarea focului* firește nu lipsesc basmele. Mai pretutindenea spun că oamenii au deprins meșteșugurile de la voinici civilizători ori de la ființi în formă de dobitoace. Se înțelege că pri'ntre acești bine-făcători ai omenirei se numără Cat, Cawteaht, Pund-jel, Maui și alții pe cari i-am pomenit în urmă. La popoarele mai selbatece binefăcătorii, spun basmele, au fost animale: paingănul în Melanezia, șoimul în Australia, iepurele în America de la miează-noapte. La Greci iera mitul lui Prometheu, care a fost unul din binefăcătorii neamului omenesc. Prometheu apăără pe oameni în potriva lui Zeus, care avea de gînd să-i stărpească de pe pămînt și să plăzmuească alt neam mai bun. Ieată o faptă pentru care și-a făcut pe Zeus vrăjmaș: O dată se strinseră oamenii și zeii la Mecona ca să ho-

tărească anume ce parte din jertfe să fie a zeilor. Prometheus a făcut di'ntr'un bou două grămăzi ; în una țerau bucățele cele mai bune învălite cu pielea și cu mațele dobitocului, în cealaltă a pus numai ciolanele, dar le-a ascuns bine acoperindu-le cu grăsime. Zeus și-a ales grăsimea, dar a gasit sub dînsa numai ciolane. De aici dușmănie. Asemenea basm se cunoaște la mulțime de popoare. Zeus ca să pedepsască pe oameni ori nu vroea să le dea focul, ori după alții li-l luă ; Prometheus fură focul din ceriū și-l aduse pe pămînt ascuns într'o vargă scorburoasă. O tradiție spune că titanul a aprins o fachie de la roata soarelui. Atari basme se află pe la multe popoare ; se înțelege că adese ori spun că aducătorii focului a fost o pasere ori alt animal. Filologii explică mitul după obiceiul lor prin prefacerea înțelesului frazei ariene : „Focul se face prin frecare“ și Prometheus ar fi numele bățului cu care frecau lemnul care trebuia să se aprindă. Dar cum se face atunci de găsim același basm despre furatul focului la popoare cari n'au auzit în viața lor de limba ariană ? Lang da următoarea explicare mitului. Focul țera greu de aprins chiar pe vremea lui Homer, de aceea aveau atîta grijă de a ținea tăciuni or cărbuni învăliți bine. Cu cît mai grea va fi fost ațîțarea focului în timpurile preistorice cînd de abia se găsiseră mijloace de a-l întrebuința ! Pe de altă parte un trib dacă lăsa din nebagare de samă să i se stingă focul n'avea alt chip de cît să-l fure de la vecini și cei ce puteau scoate la capăt asemenea izbîndă țerau firește socotiți ca binefăcătorii tribului. De acoloa începutul atîtor basme despre oameni voi-nici, ori animale binefăcătoare cari fură foc.

Selbatecii au căutat să înțeleagă pricina morței. Iei cred că nime nu moare de moarte curată ; dacă n'ar fi duhuri reu voitoare oamenii ar trăi viață fără sfîrșit. Tylor spune că ast-feliū cred unele triburi din Australia. Tot așa-i în Africa. Puharrii din India cred că oamenii mor din pricină că le fac vrăji dușmanii. Idei de acestea aflăm la Eschimoși și aiurea. Chiar și Euro-penii nu gîndeau și unii nu gîndesc chiar acuma alt-feliū.

La popoarele cele mai selbatece găsim ideea că moartea a în-

trat în lume, din pricină că oamenii au călcat o poroncă. Astfel în la Greci Hephaistos făcu o femeie din lut și din apă și o dădu lui Epimetheu, fratele lui Prometheu. Acela o primî, deși Prometheu îi poroncise să nu iee nemică de la zei. Femeea dăruiă avea un sipetel vrăjit din care ieșiră toate relele, între altele boalele aducătoare de moarte. Hesiod spune că până atuncia oamenii fuseseră nemuritori. În insulele Banks se povestește că oamenii ierau nemuritori, dar averile se adunaseră în mâinele celor bătrîni, în cît cei tineri sufereau grozav. Cat pentru a îndreptă lucrurile chiemă moartea, *Mate*.

Basme despre viteji și povești se află la mai toate popoarele. Se cunoaște povestea lui Perseu, a lui Jason, a lui Ulis, a lui Sigurd etc...

1). Mitul despre Iason se alcătuește din bucăți cunoscute ici colea. Începutul îl găsim în mulțime de povești. Un rege al Beotiei, Athamas, are soție pe Nephelè și doi copii făcuți cu dînsa, un băiet și o fată, Phryxos și Helle. Dar Athamas mai iea o femeie, Ino, care caută să se mîntue de copiii vitregi. După multe intrigi izbuteste să capete o hotărîre care îi osîndește să fie jertfiți lui Zeus, amintire de vremurile cînd asemenea jertfe se făceau la Greci. Tocmai cînd ierau înaintea oltariului, Nephelè aduse un berbece năzdrăvan cu lîna de aur. Phryxos și Helle încălecară pe dînsul și berbecele se ridică în slava ceriului zburînd în spre resărit, dar Helle căzù și se înecă în marea, căreia de atunci îi zic, Hellespont. Phryxos ajunse în Colchida, jertfi berbecele, dărui lîna unui templu și dădu nume Phrygiei. Scriitorii clasici nu puteau înțelege cum de se spune despre berbece că avea darul vorbirei, cetitorii noștri știu înse că în poveștile noastre cît și în ale altor popoare de animale năzdravane nu-i lipsă. In poveștile poporului foarte adese ori maștiga prigonește copiii remași de la altă femeie și iei fug pentru ca să scape de bătăi ori chiar de moarte; în unele se spune că maștiga vroea să-i mînînce. La Samoiezi se spune că o femeie care n'avea copii cătă să mînînce pe fetela alteia pe care o omorise; co-

pilele fug și la malul mării găsesse un castor care le iea și le duce. Într'o poveste epirotă, culeasă de Hahn, se spune că un bărbat aduse un hulub și-l dădă femeii să-l facă bucate, mița mîncă paserea. Femeea de frică și pentru ca să ascundă întîmplarea, își taie o țită și face mîncare di'ntr'însa : bărbatul prinde gust la carne de om și se pregătește să-și omoare copiii și să-i mînce și pe pe dînșii. Cînele dă de veste băietului și acesta luînd și pe soră-sa se duce în lumea lui.

La Cafri se află aceea-și poveste. Niște copii fug în pustie ca să scape de urgia tatalui lor care-i spînzurase de creanga unui copac. La Grimm se află o poveste care începe așa : „Un frate luă pe soră-sa de mîna și-i zise : „De cînd a murit mama, maștiga ne bate în toate zilele... haide, să fugim departe“. Ca și la Cafri, la Germani spun că fugarii au căzut în mîna unor antropofagi și că scăpară prin violenție. Vedem deci cît de bine se potrivește începutul poveștii despre Jason cu teoria antropologică.

Iason ieră moștenitoriul firese al tronului, dar unchiu-su Pelias, luă puterea. Oraculul îi spusese că va fi în primejdie din pricina unui om cu'n picior încălțat și cu altul desculț. O dată trecînd o apă Iason își pierdă o încălțăminte. Moșu-su ca să-l prăpădească îl trimese departe, în Colochida, să aducă lîna de aur. Iason pleacă pe corabia Argo, corabie năzdrăvană, cu mai mulți tovarăși înzestrați cu daruri mai pe sus de fire. Tovarășii lui Iason sînt tocmai ca în poveștile noastre: al de *Sfarmă pieatră*, *Strîmbă lemne*, *Gerilă*, *Flămînzilă*, *Ochilă* etc. Așa că și partea aceasta a mitului ieste cunoscută. La unele popoare tovarășii eroului sînt animale (al de *Ne a aude*, *Ne a vede*, *Ne a greul pămîntului*, *împărăteasa furmicilor*, etc).

În sfîrșit ajung tovarășii în Colchida. Întîmplările lor le aflăm ieră-și la mulțime de popoare cît și în poveștile noastre. La Hotentoți se povestește că doi frați merg să-și vadă sora, măritată nu cu un vrăjitoriū, nici cu un uriaș, dar cu un elefant. Sora îi ascunde, dar elefantul simțește. La vreme de noapte fata fuge împreună cu frații luînd și toate turmele elefantului, afară de

trei vaci pe cari le lasă punându-le să ragă așa de tare în cât să creadă stăpînul că nu-i lipsese vitele de loc. Femeea și cu frații scapă într'o stîncă, iear cînd vrea să năvălească și elefantul, stîncă se închide și-l zdrobește.

La Eschimoși spun despre o fată măritată cu o balană. Frații merg să-și vadă sora și au o luntre vrăjită, fură pe soră și scapă cu fuga, aruncînd înnaintea balenei felurite lucruri cari se prefac în piedeci grele de învins. Într'o poveste samoiedă, fata ea să oprească din cale pe urieșul care o urmărea azvîrle în drumul lui un pieptene care se prefac în pădure deasă; alte lucruri se prefac în riuri late ori în munți stîncoși și grei de străbătut.

Asemenea lucruri sînt cunoscute cetitorilor noștri, deosebire numai că bărbatul surorii ori surorilor furate ieste zmau nu urieș. Zmaul ie ca un om, dar poate lua chip de bălaur cu multe capete, ori de roată, de pară de foc... Nu-i cuvînt că tot așa face și viteazul făt frumos. Lucrurile vrăjite cari se prefac în piedeci mai mult ori mai puțin grele de învins, calul ce fuge ca vîntul și ea gîndul sînt de asemenea de sute ori amestecate în basmele noastre. La Indieni, la Ruși, la noi și de bună samă la multe alte popoare fugarii scapă de prigonitoriū nu aruncînd piedeci, ci prefăcîndu-se ba în beserecă veche și călugăr bătrîn, ba în multe alte lucruri pe cari nu le poate cunoaște dușmanul. În aceste povești ie vorba ori de frați cari vin să-și scoată surorile din mînele unor soți ne-suferiți, ori de un făt frumos care se îndrăgostește cu fata vre unui zmeu, împărat etc. Așa se petrec lucrurile și în basmul despre Jason. Jason ie făt frumosul, ființa puternică în potriua căreia se luptă ie Aletes regele Colchidei și Medeea fata lui se îndrăgostește cu Iason și-i da ajutoriū. Aletes il pune să are cu un plug de aur cîmpul viperelor, să puie frîu în gura lupului și ursului din Hades, să prindă din apele uitărei o știucă vestită care trăiea acolo. Iason face toate celea, apoi fuge împreună cu Medeea și ea să nu-i poată ajunge regele, iea taie bucățele un frate mai mic și din timp în timp tot aruncă di'ntr'nsele. Aletes stă de le culege și fugarii scapă. Istoria cãldărei în care întenerea pe cei bătrîni... se află

în Africa și în unele povești de pe la noi, deosebire numai că însuși vrăjitorul pune o slugă să-l ardă ori să-l taie și să așeze bucățile într-o ladă, etc.

2). Întocmai ca în poveștile noastre aflăm în mitul lui Zeus că fiul mezin, adică fiul cel din urmă, ie tot deauna mai cuminte, mai voinic și mai norocos de cât frații ceialalți. După Lang „drep-tul mezinelui“ vine di'nt'r'o vreme pe cînd ieră poligamia și deci tatăl ținea mai mult la fiul femeii celei mai tinere.

3). Povestiri ca a Andromedei și a lui Perseu, adică istoria unui făt frumos care ucide un monstru căruia i se dădeau de mîncat fete, sînt destule. La noi spun că fata împăratului ieră pusă lîngă o fîntînă și că din fîntînă ieșea un balaur ca să o mî-nînce, apoi vine un făt frumos. se îndrăgește cu fata, făgăduiește că o va scăpă, adoarme în timp ce ieră îi caută în cap și se trezește tocmai după ce iese monstrul, ba încă din pricina lacrimelor ce cad din ochii fetei. Obiceiul de a dă fete ca să le mînînce crocodilii ori alte dihanii sînt cunoscute la multe popoare selbatece. La Greci acest basm ieste o povestire veche păstrată pînă în vremuri cînd nu se mai obișnueau asemenea lucruri.

5). Legendele lui Perseu, Paris și Oedip și altele tot de acest fel sînt menite a dovedî că nu poate omul scăpă de ceea ce i-i seris și sînt destul de multe.

6). Scoborirea în iead sau mai bine călătorii pe ceea lume se istorisesc la mai toate popoarele, așă că nu numai Heracles și Odysseus ci și mulțime de feți frumoși au făcut această călătorie.

Iear încheerea ieată-o :

„Cînd vedem basne de acestea cunoscute la atîtea popoare deosebite, iear legenda epică, mitul localizat, numai la cîte-vă popoare civilizate, putem zice cu dreptate că basnele sînt mai vechi. Cînd într'însele aflăm amintiri despre vrăjitori, de antropofagie, de prefaceri de oameni în dobitoace, de înrudiri cu dînsele, alte amărunte lustruite ori chiar înlăturate cu totul din miturile de la popoarele civilizate, vedem că de bună samă miturile sau alcătuit din basme.

„Antropofagia, magia, cruzimile cele mai mari par cu desăvârșire firești selbatecilor cari cred de asemenea și în înrudirea de sînge cu dobitoacele. În poveștile lui Grimm se află la fie-care pas lucruri de acestea, totu-și ori-cine știe că asemenea obiceiuri nu se află în Germania; deci avem amintiri și povești alcătuite pe vremea cînd strămoșii Germanilor semănau cu Zulusii, Maorii și Australienii“.

STEFAN YASILIU

Inaugurarea statuei lui Diderot ¹⁾.

Parisul în tot deauna a serbat cu mult zel amintirea oamenilor mari ai Franței. Nu de mult a sărbătorit inaugurarea statuei lui Lamartine, cîte-va zile mai în urmă pe a lui Rabelais, iar la 12 Iulie pe a marelui Denis Diderot.

Gloria acestui om, cugetările lui adînci în mai toate ramurile activității omenești, propășirea liberei-cugetări în societatea modernă adunată în jurul statuei sale tot ce Parisul are mai ales, mai artist, mai revoluționariu. Piața din fața beserecei Saint Germain-des-Près ieră înțesată de mare mulțime de norod, care așteptă cu nerebdare dezvălirea statuei. Mai multe societăți au trimis delegați și cununii: societatea pozitivistă din Paris, societatea pozitivistă din Londra, grupul republican democratic radical, societatea liber-cugetătorilor din arondismentul al V-le ș. a. Sub flamura roșie a acestei din urmă societăți a luat parte și un număr de studenți romîni.

¹⁾ Vezi *L'Intransigeant*, *La Republique française*, *Le Radical* etc. de la 15 Iulie 1886.

Președinte serbării a fost Domnul Abel Hovelacque, cunoscutul om de știință și președintele consiliului comunal. Dl. André Lefèvre, filosof materialist, în numele comitetului pentru facerea statuei, a luat cel întâiu cuvîntul pentru a o încredința orașului. Dl. Yves Guyot a cetit scrisoarea deputatului Bradlaugh, neobositul propagandist al ateismului în Angliea, care își cerea iertare că nu poate veni. Apoi a luat cuvîntul filosoful german Ludwig Büchner, autorul cărței „*Putere și materie*“. Ieată discursul bătrînului ateu : „Doamnelor și domnilor“,

„Omul, al cărui centenariu îl serbăm astăzi a fost o glorie nu numai a Franței; prietenii liberei cugetări din toate țerile, fără deosebire de patrie și limbă, îl privesc ca pe un compatriot al lor. Pentru acest scop comitetul Diderot a căutat să dea acestei serbări caracter internațional ; pentru aceasta m'a poftit să îmfațosez aci pe liber cugetătorii din patria mea. Cu atît mai bucuros am primit această poftire, cu cît după mine Diderot ie unul di'ntre cele mai mari și mai alese genii ale tuturor timpurilor, cu cît felul gîndirei lui ie de aproape înrudit cu al nostru.

„Simțirile sale adînci, fantazia sa cea mare, precum și activitatea, pătrunderea, îndrăzneala gîndirei lui (acest amestec sintetic de daruri ale minței sau după cum le numea Goethe „de spirite rude“, de pe amîndouă laturile Rinului) au făcut ca Diderot să fie numit „cel mai german filosof francez“. Dar Diderot ie mai mult și decît atîta ; iel ie în adevăratul înțeles al cuvîntului cosmopolitul științei și al liberei cugetări ; a scris și a trăit pentru lumea întreagă. In viață îl admirau de o potrivă pe malurile Nevei ca și pe ale Seinei.

„Doamnelor și domnilor, serbătorind acest centenariu ie cu neputință să nu asemănăm două epoci : veacul trecut și veacul nostru. Această asemănare înse nu ne va mîguli. De sigur clasele stăpînitoare ale societăței veacului al XVIII-lea ierau mai priincioase liberei-cugetări de cît cele de astăzi. Dar deși s'ar părea că pe de o parte spiritul omenesc a dat înapoi, totu-și cu a-

jutoriul științei iel a pășit foarte mult înnainte. Din știință își iea astă-zî libera cugetare armele sale cele mai puternice. Dacă marele Diderot s'ar putea sculă din mormînt ca să-și iee locul pe cîmpul de luptă al spiritului, cît de mare i-ar fi bucuria ! Teoriile lui largi, vederile geniale ale spiritului său limpede și pătrunzătoriu și le-ar vedea întărite chiar de cătră știința. Ar vedea marea doctrină, despre care îi spunea inima, puternic întemeiată astă-zî de Lamark și Darwin, dezlegînd fără greutatea mulțime de întrebări ce-l chinuiau.

„Dar bucuria marelui nostru apostol al liberei cugetări nu ar fi fără de scîrbă. Un veac întreg, unul dîntre cele mai rodnice în știință nu a fost în deajuns pentru ca adevărul să învingă. Și astă-zî ca și pe vremea lui Diderot superstiția stăpînește marea mulțime. Mulțimea se pleacă încă înnaintea altarelor ; numai puțini—cari, ce-i drept se înmulțesc neconținut—calcă pe urmele unor oameni ca Diderot, d'Holbach, Helvetius, Bayle, Feurbach, Strauss, Darwin, Haeckel și ale atîtor alți eroi ai științei și ai liberei-cugetări. Ași putea să mai lungesc lista oamenilor mari pe cari i-am pomenit de la olaltă fără deosebire de nație, căci în domnia științei și a adevărului se șterg deosebiri de țară și de epocă. In această republică mare a inteligenței toți oamenii voitori de bine sînt frați, căci toți țintesc la acela-și scop : dezrobirea neamului omenesc, dezrobirea spiritului ca și a trupului.

„Adevărul ie cozmopolit ca și strălucitul lui apărătoriu ; Diderot, nu ie nici francez, nici german, nici rus, nici italian; ie unul și acela-și pentru cine îl poate pricepe și adînci. Fără îndoială nu doară că ar fi treabă ușoară cercetarea adevărului. „Adevărul, după cum a zis marele nostru filosof Schopenhauer, nu-i o prostituță care sare în gîtul celui ce o desprețuește, di'mpotrivă ie atît de mîndru, încît chiar acela ce-i jertfește totul încă nu ie sigur că l'a cucerit“. Dar însă-și această greutate ie o îmboldire și dacă în atare urmărire nobilă scopul pare că se ascunde neîncetat, îi va fi de ajuns minței omului de a-l cunoaște, pe cît ie cu puțință, mai de-aproape.

„Adevărul ie steaua ce ne călăuzește ; noi o slăvim și-i aducem jertfe pentru deplina știință, deplina libertate a neamului omenesc.

„Doamnelor și domnilor, în numele acestor trebuinți alese m'am hotărit să ieau acîi cuvîntul sub ocrotirea marelui nume al lui Diderot, nume ce stă mai presus de deosebiri și ticăloasele dușmănii naționale. Într'o lucrare însemnată despre *Vieța și operele lui Diderot*, în două volume mari, un compatriot al meu, profesorul Rosenkrantz, ne-a învățat să admirăm la Diderot în același timp atît calitățile franceze cît și cele germane. Ce prilej ne-ar putea fi mai la îndămină de cît această serbătoare închinată amintirei lui Diderot pentru a spune lumii cît de mare ieste în noi solidaritatea popoarelor europene, marea unire pe care poate nu vom avea fericirea de a o vedea, dar pe care negreșit o putem prevesti.

„Și așa are să fie, în ciuda dușmanilor propășirei, în ciuda semințelor de ură aruncate în multe inimi de cel mai mare di'ntre rele de război cu toate cruzimile ce-l întovărășesc, de război—remășiță din timpurile pre-istorice din lacele veacuri îndepărtate cînd oamenii trăeau ca fiarele selbatece.

„Doamnelor și domnilor, cînd căutăm bine, legăturile di'ntre popoare nu se deosebesc de legăturile di'ntre inși. Sîntem datori a ne unî cu toții și să lucrăm la creșterea fericirei și științei tuturor. Trebuie ca făimoasa luptă pentru traiu, atît de mult la modă de la Darwin în coace, să înceteze de a mai fi o luptă între inși, între nații, și să ajungă a fi lupta obștească a tuturor oamenilor împotriva neajunsurilor firei, împotriva nenorocirilor sociale, împotriva relelor și a foamei.

„Doamnelor și domnilor, ieată de ce am primit să ieau cuvîntul cu acest prilej ; am voit să vă aduc ast-feliu o dovadă temeinică de iubire de la spiritele dezrobite din patria mea, de la liberucuetătorii de di'ncolo de Rin. Sînt puțini la număr, nu-i vorbă, aceea di'ntre dînșii cari îndrăznesc să-și dezvălească voinicește steagul, dariei vor fi legiune în ziua cînd se va scutura jugul politic și teologic, care înlănțuește încă spiritele. In acea zi fericită,

noi liber-cugetătorii, noi cei di'ntăiu, vă vom întinde mîna ca să întemeem însfîrșit înțelegerea frățească a viitoriului între toate popoarele libere și culte.

„Doamnelor și domnilor, vă mulțămesc pentru luarea a minte ce mi-ați dat și sfîrșesc cu vestita maximă rostită de Diderot cînd murea : „Lipsa de credință ie cel întăiu pas cătră filosofie“. Da, cu neîncredere trebuie să ne împotrivism dogmelor, care ne tiranizează trupul și spiritul, clădirilor, alcătuirilor deșarte ale filosofilor spiritualiști, făgăduelilor înșelătoare ale religiei, vorbelor late și umflate ale despoților politici ; dar trebuie să avem încredere în adevărata știință, în filosofia experimentală și în învățăturile acelora, cari voesc să facă neamul omenesc mai fericit, mai nobil, mai bun de cît cum ie acuma.

Sub acest steag glorios va aveà izbîndă libera cugetare și va putea ajunge scopul cel mare al umanității : libertate, instrucție și bună stare pentru toți !

Șirul cuvîntărilor l'a încheiat Dl. Hovelacque descriind ideile filosofico-sociale și umanitare ale „marelui apostol al timpurilor moderne“ și citîndu-ne deosebite bucăți din scrierile lui.

O întîmplare neînsemnată a turburat înse această serbare liber-cugetătoare. Un grup de cîți-va studenți Franțuji, destul de fericți cu duhul pentru a nu pricepe însemnătatea unei manifestări internaționale a liberei-cugetări, lipiseră cu o zi mai înainte în cartierul latin așise prin cari îndemnau și pe ceilalți studenți să protesteze împotriva „amestecului Nemților la inaugurare“, împotriva „discursului șpionului german Büchner“. Totu-și sentimentele lor de „revanche“ împotriva Germanilor, pornirea lor de patriotism burghez nu s'au putut aretă decît prin o șuerătură două pierdute în mulțimea aplauselor ; în schimb înse liber-cugetătorii arondismentului al V-le cari ierau chiar în fața statuei, aplăudau cu multă căldură dînd ast-feliu semnul unei prietenești apărări. Mulțimea văzînd că doctorul Büchner ie așa de bine primit de cei ce stăteau mai aproape l'a aplaudat și ie foarte tare.

Inaugurînd statuea lui Diderot Franţujii au aretat cuvenita admiraţie uneia din gloriile cele mai temeinice ale naţiei lor. Astăzi Diderot renaşte şi, după cum ne spunea în una din lecţiile sale de la Sorbona învăţatul profesor Ribot, în timp ce gloria lui Voltaire scade de la culmea la care se ridicase, a lui Diderot merge necontenit crescînd.

Foarte bine îl caracterizează Hovelacque numindu-l „marele apostol al timpurilor nouă“ În adevăr Diderot s'a ridicat în multe privinţi mai pe sus de cît ceialalţi cugetători din veacul al XVIII-le. Pe de o parte materialişti, atei-ştiinţifici moderni, îl înscriu pri'n-tre fruntaşii lor, căci Diderot închipuindu-şi „veşnicia materiei în necontenită schimbare“ ajunse la convingerea că „presupunerea unei fiinţe în afară de universul material ie absurdă“. Şi din teorie trecînd la practică ne mai spune : „De acum înainte în loc să atîrni de popă, vei atîrna de conştiinţa ta, în loc să atîrni de rege, vei atîrna de lege; pe care tu singur o vei face“. De asemenea socialiştii-revoluţionari de astăzi găsesc la dînsul idei însemnate. O socialistă rusă, femeie de inima, mult plînsa Barbe Gendre (D-na Nikitin) avea pentru Diderot cea mai neţermurită admiraţie, un adevărat cult.

Pe de altă parte avuse dreptate şi parlamentul să-i osîndească scrierile la ardere. Diderot ie mai revoluţionariu de cît Rousseau. Voltaire înlătură religia dar păstrează pe rege. Rousseau înlătură pe rege, dar păstrează pe Dumnezeu. Diderot a strigat „Ni Dieu, ni Maître“ dînd ast-feliu formula desăvîrşită a dezrobirei neamului omenesc. În timpurile noastre Blanqui luase această formulă ca steag politic şi economic, întemeind vestitu-i ziar.

Judecata urmaşilor asupra lui Diderot a fost foarte bine prevăzută de alt om genial, contimpuran al lui. Ieată cum vorbeşte Rousseau de dînsul : „După trecere de cîte-va veacuri Diderot se va areta ca un om fenomenal. Oamenii cuprinşi de admiraţie vor privi de departe la dînsul, cum privim noi astăzi la Platon şi la Aristotel“,

Ieată acum ce spunea nu de mult despre Diderot un învăţat

german Du Bois-Raymond înaintea Academiei din Berlin : „Reprezentantul fazei a două a veacului al XVIII-le francez ie Diderot. Pentru istoria literară veacul acesta ar trebui să se numească mai degrabă veacul lui Voltaire“ Și în alt loc mai departe : „Măcar că nu a fost cel di'ntăiu în toate ramurile, totu-și ne-a lăsat lucrări nemuritoare, ca descriitorii de moravuri și caractere, ca povestitorii, ca critic și ca autorii de scrisori“.

Și acest om care se înălțase cu mintea așa de sus, avea și simțiri tot atât de înalte. „De un orb aveți milă, zice iel. Ce alt-cevâ ie un om reu decît un om scurt de vedere ?“. Aceasta ie morala lui Diderot. O dată din pricina serăciei nemîncînd nemică timp de 24 de ceasuri, ieată ce a scris mai tîrziu : „În ziua aceea m'am jurat că, dacă vre o dată voi avea ce-vâ stare, în viață să nu alung seracul, să nu-l osîndesc la o zi atât de grea“. Și ca să întregesc portretul moral al omului aduc aci vorbele lui despre dreptate : „Nu v'asi putea spune ce putere are dreptatea și adevărul asupra mea. Dacă nedreptatea mă face cîte o dată să-mi ies din fire din pricina mîniei, să-mi pierd judecata și atunci să fiu în stare să nemicesc, să ucid ; tot așa și dreptatea mă umple de blîndețâ, mă încâlzește și mă entusiasmează până la atîta încît de ar fi să-mi dau viața, ași da-o bucuros“.

Ieată cine a fost omul la al cărui centenariu liber-cugetătorii din deosebite țeri și-au strins frățește rîndurile, întărindu-și ast-feliu credința că vor învinge !

Note din călătoria geologică a elevilor școlii normale superioare din Iași

Călătoria geologică făcută anul acesta, în luna lui Iulie de elevii școlii normale superioare din Iași împreună cu Domnul Gr. Cobălcescu, s'a mărginit la câte-va localități din județele Iași, Botoșani, Bacău și Neamț.

În județul Iași s'a cercetat mai întâiu formațiunea sarmatică, studiată de Dl. Cobălcescu în memoriul său: *Studie geologice și paleontologice asupra unor tărîmuri terțiare din unele părți ale României* (pag. 31—36). Ar fi de prisos a o mai descrie. Vom înșira înse câte-va din fosilele culese. *Donax lucida*, caracteristică pentru zona cea mai inferioară sarmatică; *Mactra podolică* (varietatea mică), *Cardium Fittoni* fosile caracteristice ale zonei superioare; *Cerithium pictum*, *C. rubiginosum*, *C. disjunctum*, *Cardium protractum*, *Solen subfragilis*, *Trochus podolicus*. Formațiunea sarmatică ar formă partea cea mai de deasupra a tărîmului miocen.

Am trecut apoi la satul *Zagaviea* lângă *Hîrlău*, ca să vedem alcătuirea pietrelor de moară, ce se scoteau odinioară. Astăzi stau părăsite carierele, se vede că din pricina celor de la *Deleni* (jumătate de ceas departare spre N-V de Hîrlău) de unde se scot pietre de moară vestite în toată țara. Țeranii chiar au deschis cariere pe pământurile lor.

Formațiunea pietrelor de moară de la *Zagaviea* și de la *Deleni* se numără la zona superioară sarmatică, presupunîndu-se că ar fi acel depozit, care la *Răpedea* și *Costești* ie îmfațoșat prin pieatră de var. Cercetînd fosilele, cari alcătuiesc mai în întregime pietrele de moară de la *Zagaviea* și de la *Deleni* și sînt strins lipite între dînosele pri'ntr'un ciment silicios, vedem ușor că sînt rupte în bucăți cu muchile tocite și fără părți ascuțite, că sînt foarte netede pe margini și rotunzite, se vede, de curentul care

le-a restogolit. Din aceste remășițe, s'a putut vedea că unele sînt bucăți de fosile sarmatice. Ar urmă de aici că un curs de apă își avea albiea sa pe depozite sarmatice, din cari rupea fosile și le cără într'un lac în care se așezau pe fund pături silicioase. Materia silicioasă a format cimentul care a unit așa de bine bucățile de fosile rostogolite. Ieste de gîndit de nu cum-va pietrele de moară vor fi fiind din formația cu congerii care ie mai nouă de cît cea sarmatică ; trebuie de cercetat ce fosile întregi cuprind. Dacă s'ar dovedi asemenea presupunere, atunci am vedea că formația cu Congerii se întind mult mai spre nord de cît se credea până acuma. La Zagaviea, afară de pietrele de moară, se găsesc greziuri foarte tari, cari în bucăți alese a nume și apoi lipite, ar putea da pietre de moară poate tot așa de bune cît cele franțuzești. Nu ne îndoim că tot asemenea trebuie să fie alcătuite și cele de la *Deleni*.

Urmînd țermul *Bahluiului* pe care ie zidit tîrgul *Hîrlăului*, vedem că dedesupt se arată luturile vinete, pe cari Bahluiul își are albiea sa în această parte.

Aceste luturi alcătuesc zona cea mai de jos a formațiunei sarmatice și par plecate cătră S. E. De asupra lor vin pături de riu și pe acestea loesul.

Lucrul cel mai potrivit ar fi să se cerceteze cu amănunțime întreaga formațiune de la *Zagaviea* și *Deleni*. Atunci se va vedea adevărata vrîstă a pietrelor de moară.

A treia localitate cătră care au fost îndreptate privirile noastre, ie stațiunea archeologică de la Băiceni, căci așa vom numi-o fiind deasupra acestui sat pe podișul unui deal numit Cetățuea, deși face parte de fapt din moșiea Cucuteni. Dealul acesta, nalt cam de 120 de metri de asupra fundului văiei din care se ridică și se unește numai în partea apusană a sa cu șirul dealurilor ce se'ndreaptă aproape de la N. la S; iear de celelalte trei părți se povîrnește în loc. Pe laturea sudică chiar are clină dreaptă. Din această pricină ie foarte anevoios de suit cu piciorul. Ca sa ajungă cine-vă de asupra trebuie să facă un îneunjur de jumătate de ceas cu trăsura pe deasupra dealurilor megieșe. Dealul Cetățuea poartă

pe podișul său altul lungăreț la formă, ridicat cel mult de 1 metru, 50 cent. care se întinde până pe marginile podișului dealului, unde se formează o terasă, căreia pe unele locuri i s'au șters urmele, mai ales în partea despre S. din pricina săpăturilor ce s'au făcut pentru a scoate piatra. Tot podișul cel lungăreț formează stațiunea archeologică. Astăzi sînt oprite săpăturile numai de pe podișul acesta, dar se fac pe cel alăturat. Ar trebui să se cerceteze lucrurile mai de aproape și să se oprească săpăturile și în vecinătatea acestei localități însemnate, măcar până ce se vor face cercetări serioase din toate punctele de vedere.

Mulțimea osemintelor de animale rumegătoare și de altele, mulțimea hîrburilor de oale, a remășițelor de arme de piatră ca topoare, săgeți, cuțite, lănci, a idolilor de lut ars și ne ars, lucruri cari s'au găsit de săpători și s'au strins de oameni mai curioși, trebuie să atragă privirea oamenilor învățați. Descoperirea acestei localități, asupra căreia D-nul N. Beldiceanu a publicat cel întăiu o schiță archeologică, s'a făcut totemai în primăvara anului trecut cu prilejul scoaterea pietrelor pentru șosea. Faptul s'a vestit prin mai multe ziare și reviste, dar lucrul a ramas tot în amorfire.

O colecție de 400 de bucați aflate aici sînt în stăpînirea D-lui Beldiceanu. Un număr de bucați sînt la D-nii Butculescu, Al. Negruți, Voinescu. Parte sînt împrăștiate pe la deosebiți călători cari au venit să vadă aceste locuri. Numai acel care n'a venit n'a putut avea măcar vre-un os ori hîrb de oală; la Hărlău am și cumpărat un chip de femee făcută din lut ars. Mai dăună-ză a strins Dl. Stati, primariu în Baiceni, mulțime de oase pe cari le păstră în localul Primăriei. Niște ingineri le-au luat fără știrea primariului.

Ieu am găsit pe marginea podișului care se lasă spre ripa sud-vestică a dealului: un topor de piatră; două bucați de cuțit și două săgeți, de cremene și două așchii tot de această piatră. S'au găsit încă oseminte de animale actuale: falei dinți, de rumegătoare, de porc, coarne de cerb, vertebre, oase de picioare de rumegătoare etc. Multe oase sînt despicate poate ca să li se poată

lua măduva. Mulțimea oaselor arată că se îndeletniceau cu păstorie popoarelor ce locuiau acoloa.

Ni s'a spus că țeranii din Băiceni săpînd fîntîni, gropi pentru înmormîntare ori pentru alt-ceva, în vatra satului, dau peste oase de animale, lucru de altmintrelea cu putință. Remîne înse de cercetat, poate să se afle urme de locuințe vechi și în sat. Toporul găsit de mine, ie de piatră, luciet pe amîndouă fețele. Lungimea lui ie de 0.11, lățimea la ascuțiș de 0.057, iear grosimea la mijloc de un centimetru ; una din fețe ie stricată.

Di'ntre cele două săgeți, una ie triunghiulară foarte bine păstrată și mai bine lucrată de cît a două care s'apropie de un romb. Lungimea celei di'ntăiu ie de 0.027 și lățimea la bază de 0.018. Ceealaltă ie puțin mai lungă.

Una din bucățile de cuțit ie de la baza, iear cealaltă de la vîrf. Tăietura transversală pe a lor lungime ie trapezoidală. Amîndouă au aceeași lungime.

Pe lîngă aceste în sat se mai află un izvor bogot de apă sulfuroasă neanalizată încă, cel puțin până acuma nu s'a publicat nici un rînd măcar. S'ar putea face un stabiliment de băi sulfuroase de cătră primăria de Iași, stăpîna desevărsită a moșiei Băiceni în prețul celor zece milioane.

De la *Băiceni* călătoria noastră a fost îndreptată cătră județul Bacău. Localitățile cercetate au fost *Chișeta* și *Sarata*, sate spre resărit de orașul *Bacău*. Am putut vede formațiunea saliferă pe cursul pîraelor cu acela-și nume. La *Sarata* sînt cîte-vă izvoare de ape minerale : unul de apă sulfuroasă, altul de magneziană și vre-o două de slatină. Aici se află și un local mic de băi. Ne-am dus în sfîrșit în județul Neamț. La *Pietra* s'a cercetat formațiunea menilitică și a grezului de mägura, depozite oligocene, cari alcătuesc muntele *Pietricica*, așezat pe malul drept al Bistriței în partea de la resărit a orașului. Stratificațiunea se poate vedea foarte bine. Păturile sînt plecate foarte tare cătră N—E în formă de boltă. La bază întîlnim pături de menilit și de grez cari se desface în lespezi. Are urme de pești întregi și de solzi. De-

asupra vine grezul de măgura care dă o piatră ușor de luerat, bună pentru zidiri. Se scot chiar bucăți de felurite mărimii. La muntele *Cozla* despărțit de *Pietricica* prin pârăul *Cujediu*, care se varsă în Bistrița, s'a văzut din nou formațiunea cu sare. Aici se găsesc bucăți de ghips foarte frumos cristalizate. La *Cozla* se află cinci izvoare de ape minerale, analizate de Dl. *P. Poni*. La monastirea *Bistrița* spre N—V de *Pietra* în susul pârăului cu același nume s'a putut vedea în albiea lui formațiunea menilitică, a grezului de măgură, precum și a grezului carpatic nou de vîrstă eocenă. Scopul călătoriei noastre în această parte ieră de a găsi un calcar bun pentru făcut var. La *Pîngărați*, mănăstire, s'a găsit numai un tuf calcar. În prundul pârăului *Pîngărați* sînt bolovani mici de *calcită* frumos cristalizată, dar cari nu se află în destulă cîtîme pentru a întemeia o fabrică de var mai pe multă vreme. Neputînd urmă cercetările noastre în această parte, ne-am dus la satul *Almaș* pentru a trece de-aice la mănăstirea *Horaița* unde ieră să se cerceteze calcarul din care se face var acolo. Din pricina vremei rele am fost siliți să amînam pe la anul viitoriu călătoria geologică. Trebuie să amintim că în prundul pârăului *Almaș* s'au găsit bolovani mari de grez carpatic vechiu, cari cuprind cristale mari de *pirită cubică*. Cristale mai mici de acest mineral se găsesc și în bolovanii de calcar silicios, dar în mică cîtîme. S'au mai găsit încă prin prund și bolovani plini de *mumulite*, din cari se arată ființa tărîmului eocen în susul pârăului. Ori cum ar fi, în aceste locuri nu se pot găsi minere de fier. Cele de la Broșteni, asupra cărora Dl. Poni a publicat cercetările sale în „Analele academiei romîne“, sînt în așa stare că ar fi cu neputință să se întemeieze o exploatare cu viitoriu neîndoelnic, cu toate milioanele ce s'ar cheltui pentru așezămintele trebuitoare. O nenorocire a țerei noastre ie și lipsa cărbunelui de pămînt, lipsă care nemicește ori-ce încercare măiestrită pentru scoaterea fierului. Ne lipsese și luturi pentru industria olăriilor alese, ne lipsese pietrele bune pentru fabricarea varului, cît și pietre pentru zidit. De lipsa aramei, a aurului etc. în destulă cîtîme nici nu ne îndoim.

Ne rămîne numai exploatarea minelor de sare și a petrolului, adevărată bogăție la noi.

Y. LATEȘ

FEMEEA ȘI CREȘTINISMUL

Adesea minciuna și ideile greșite, cînd sînt mai cu samă în interesul clasei domnitoare, au mai multă trecere de cît adevărul și pretutindene se împrăstie ca fumul ba chiar sînt lipicioase.

În multe chestii sociale, religioase etc. ie destul ca unul să dea un rezonămînt ghibaciū, iar mai pre sus de toate potrivit cu geșeurile zilnice, pentru ca să-l vezi încuibîndu-se cu tărie. Așa a fost cu chestia crierului femeesc ; nu a rare ori vedeai oameni cari măcar idee n'aveau de greutatea crierului, de funcțiile lui complicate etc. și care își repetau cu atîta îngîmfare că femeia ie menită a fi supusă bărbatului și că chiar crierul îi ieste mai ușor ; a fost de ajuns să zică asta cîți-va oameni de știință pentru ca să rămîie un eliseū în gura tuturor profanilor. Tot ast-feliū ie cu ideea că creștinismul a înălțat starea femeii.

Ie drept că femeile au lucrat mult pentru propeveduirea acestei religii; chiar a-zî vedem cît temeiū pun mai cu samă iezuiții pe puterea ce are femeia de a lucra asupra bărbatului, fiului și fratelui.

Istoria arată multe femei cari au adus pe mulți la creștinism. Elena mama lui Constantin împăratul, Clotilda a creștinat pe Clodvig regele Francilor, Ghizela pe regele Ungariei etc. Noi nu numai ne îndoim, dar sîntem siguri că întru nemic n'a ajutat creștinismul la ridicarea ori îmbunătățirea stărei femeii ; și pentru a însuflă și cetitorilor, dacă nu necredința, cel puțin îndoiala despre aceasta, vom aduce cîte-va exemple din religie și din cre-

dințile ce se găsesc la cei mai înverșunați creștini ; și pe urmă vom areta adevăratele pricini ale îmbunătățirii stărei femeii.

* * *

Biblia, acest temeinic document al religiei creștine, defaimă și ponegrește femeea chiar de la început. Dovadă : Adam ie făptura desăvârșită a mânilor unui Dumnezeu, ie făcut după chipul și asemănarea a tot puternicului ; „să facem om după chipul și asemănarea noastră“ a zis Iehova. Mai mult, femeea ie făcută din o coastă a lui Adam, ie a nu ie chipul prea înaltului ; Dumnezeu nu s'a înjosit să o plăzmească cu mâinele lui, ci a luat coasta și a zis să se facă femeea și s'a făcut ; chiar nici n'avea cum din coastă să plăzmească ca din lut. Nu numai atîta, ie a ie făcută pentru bărbat : „Și văzu D-zeu că nu ie bine să fie omul singur.“ Atîta înse nu ieră de-ajuns pentru înjosirea femeii.

Vechiul testament spune : La început bărbatul și femeea trăeau fără păcate, fără griji și nevoi locuind în paradis. Cine înse săpat prăpastia, cine aruncă neamul omenesc în veșnicul chin, în negrul păcat ? Cine altul de cît femeea ; ie a ie făptura lacomă, lesne crezătoare și ademinitoare : păcătuște și smomește și pe bărbat la cădere. Cît despreț resună în cuvintele : *femeea ce mi-ai dat !* De aice înaintea întregul neam omenesc poartă pecetea căderii ; și blăstămați sînt urmașii să se nască în dureri, și în sudoarea frunței să-și câștige hrana. Chiar morți nu sînt iertați, de cît dacă au fost botezați întru Hristos ; numai botezul ne dezleagă de păcatul strămoșei Eva. Acuma judecînd drept și fără părtinire mai poate fi oare vorbă că religia a ridicat starea femeii ? Cu ce ochi poate privi ori-ce pravoslavnic creștin pe femei, cînd ie le sînt vina reului în lume. Cine din noi poate privi bine pe cei ce ne-au căsunat numai niște nenorociri trecătoare ; dar cînd ie vorba de nenorociri veșnice, mai poate fi îndoeală ? Și dacă nu ie o ură vădită, ie din pricină că firea lucrurilor nu lasă ; destul ie desprețul și înjosirea morală.

Poate cele ce zicem par banale, înse urmările lor pentru fe-

mei nu sînt de loc banale, și dovedesc desprețul stăpînului pentru supus.

Bossuet zice : „Femeile n'au de cît să-și amintească începutul și fără a-și prea laude delicateta, gîndească-se că sînt făcut di'ntr'un ciolan mai mult, unde nu ieră altă frumuseță de cît a voit să pună D-zeu“.

Nenumărate exemple din biblie arată că bărbatul ie stăpîn. Iacov își cumpără femeii. Patriarbul Avram nu vinde pe Sara ori de cîte ori ie vorba să căștigate averi ?

Ori cît s'ar zice de mult că Hristos a înnalțat starea femeii noi vom respunde că nu ie drept.

Cu cîtă măreție și îngîmfare vorbește iel cu maică-sa : „Femeie, ce ieste între mine și tine?“

Creștinismul care nu-i de cît o țesetură din religiile asiatice nu poate fi bine voitoriu femeii, religiile orientale sînt vestite prin desprețul pentru femeie.

Religia creștină a țintit cu îndărătnicie la sfărmarea familiei ; propeveduind ascetismul. Pavel și alți apostoli ziceau : „Cel ce are femeie sa fie ca și cum n'ar avea.“ ori : „Cel ce-și mărită fata face bine ; cel ce nu o mărită face și mai bine.“

Toți părinții beserecei sfătuesc pe bărbați să fugă de femeii ca de Satana ; un despreț mai vădit nici nu se poate, de cît acel'a cînd cine-va împunge fuga, se ascunde în păduri, ca să nu zărească față de femeie.

Pavel cătră Timoteiū zice : „Femeia să asculte în tăcere, cu cea mai mare smerenie. Nu dăm voe femeii să povățuească nici să stăpînească pe bărbat, ei să tacă. Căci Adam a fost făcut mai întăiu și pe urmă Eva, și Adam n'a fost smomit, dar femeia smomită a căzut în ademenire. Totu-și va fi mîntuită mulțamită fiului ce are, dacă va fi credincioasă, milostivă, cucernică și cumpătată.“

Vedeți cîte datorii i se cer.

Pavel zice :

„Voese să știți că Hristos ie cap fie-cărui bărbat și cap femeii ie bărbatul, iear cap lui Hristos ie D-zeu.... căci bărba-

tul, nu trebuie să-și acopără capul, fiind că iel ie chipul și slava lui D-zeu; dar femeea ie slava bărbatului, pentru că bărbatul nu ie din femea, dar femeea din bărbat; și ieară-și bărbatul n'au fost făcut pentru femea, dar femea pentru bărbat. Pentru aceasta femeea din pricina îngerilor, trebuie să aibă pe cap un semn că ie sub stăpînirea bărbatului. Femei, fiți supuse bărbatilor voștri, ca și domnului; căci barbatul ieste capul femeii dupre cum Hristos ieste capul beserecei, și iel ieste și mîntuitorul trupului iei“.

Vedeți dar că necontenit ie vorba de supunere. Ce egalitate, ce demnitate poate fi cînd merge lucrul pe veșnică ascultare și supunere; înțelegere nu poate fi între stăpîn și supus, mereu unul voind binele său va fi în potriua celui alt.

„Bărbații să-și iubească femeile ca pe însu-și trupul lor, cel ce-și iubește femeea pe sine se iubește.“ zice apostolul.

Ce mai vorbă, asemenea idee ie prea nostimă de la sine nici nu mai cere a fi descusută. Idee mai îmbuibată de egoism greu n'am putea găsi alta.

Să luăm cite-va bucăți din cele ce se cetesc la cununie :

„Însuți stăpîne cela ce din început ai zidit pe om și l'ai pus pre dînsul ca pre un împărat făpturei și ai zis : unu ieste bine să fie omul singur pre pămînt, să-i facem lui ajutor după dînsul“. Și luînd una din coastele lui, i-au plăsmuit muere pre care vîzînd'o Adam au zis : ieată acuma os din oasele mele și trup din trupul mieu aceasta se va numi muere că din barbatul său s'au luat.“

„Muierî plecațivă barbaților voștri ca domnului, pentru că bărbatul ieste cap muierii precum și Hristos cap beserecei și acesta ieste mîntuitorul trupului. Ci precum să pleacă beserica lui Hristos așa și muerile bărbatilor săi intru toate. . . .

„Așa sînt datori bărbații să-și iubească muerile sale ca și trupurile sale : cel ce-și iubește pre muerea sa, pre sine să iubește că nime nici o dată nu ș'au urît trupul cil hrănește și îl încălzește.

„Femeea trebuie să se teamă de bărbat!!“

Întreaga țesetură a creștinismului cată să înjosască femeea. Iea nu ie vrednică de cele sfinte, nu i se dă voie să între în al-

tariu ; nu poate fi preut, pentru ca ie o ființă josnică și spurcată un pariea între bărbați ; ieî singurî sînt buni și curați, pentru că a lor ie domniea, a lor ie slava și puterea, femeea trebuie să se bucure numai de mărirea și cinstea lor, nici o dată să gîndească a-î ajunge.

Iei sînt lumina lunei, ieî sînt sarea pămîntului !

Poate ați auzit vorbind despre o grădină din locurile sfinte în care țipenie de femeie nu poate intra, că pe loc moare ; chiar paserea de parte femească de va fi zburînd măcar pe deasupra, moare. Iei bine, mai mare înjosire pentru femeie cred că nu mai poate născoci mintea omenească ; după cum în societățile vechi ie-rau caste și trecerea di'ntr'o castă în alta iera aspru oprită, tot ast-feliu ie și în religia creștină ; femeile formează o castă deosebită, supusă bărbaților. In vechime iele aveau locul lor deosebit în besereci, în urma bărbaților. Creștinismul cel mult propeveduește milă pentru femeii nici o dată egalitate ; iear femeii îi cîntă veșnică înjosire.

Părinții religiei creștine au mers pînă acolo în cît stăteau la îndoeală dacă femeea are ori nu suflet. Sfinții părinți de la Nicea își puseseră întrebarea, dacă femeea ie lucru ori persoană. O asemenea hotărîre ar fi fost în adevăr culmea reuțatei bărbătești ; căci atunci femeea ar fi fost lucrul bărbatului, acesta putea să o o-moare, să o mînințe, treaba lui, cine ce ar fi avut cu lucrul altuiea ? Drept de vieață și de moarte cum aveau strămoșii Romani de fericită amintire !

Atît testamentul vechiu cît și cel nou socot pe femeea care naște spurcată, adecă mai spurcată încă de cît ieră înaintea și tre-bue rugăciuni pentru sfințire. La ce tălmaciri nebune poate a-junge judecata omenească, cînd ie dusă de gustul stăpînitoriului. A-cel act care trebuie să înnalțe pe femeie, căci îi cere atîtea jertfe și suferinți, după creștini o spurcă.

Pe dînsa care suferie mai mult pentru propășirea speciei, care nesocotește trudele și aruncînd departe ori ce egoism, putem zice, se jertfește pentru neamul său, ca răsplată bărbatului o socot necurată.

Religia creștină pretinde că a moralizat lumea, că a adus pacea și iubirea între oameni, că a sfîrșit corupția în care zăcea lumea veche etc... Îi vom spune că nu ie adevărat: prostituția a ros și roade omenirea; acest așezemînt recunoscut de ocărmuire stă neclintit, fără ca măcar o dată religia să fi ridicat cuvîntul împotriva-i; până mai anii trecuți stăteau coastă'n coastă cu pravoslavnică Mitropolie șiruri de case de prostituție: vestita strada Baston. Religia a găsit de cuviință să se amestece în lucruri poate chiar nedăunătoare cum de. ex. să nu se facă teatru în săptămîna mare și alte nemicuri; nu s'a înjosit înse stînd zeci de ani alătura cu acele așezeminte în cari se înjosește femeea, se sfarmă într'însa cea mai mică scîttee de morală, se ucide și trupul și sufletul, adecă ființa ieî conștientă. Acum ori creștinismul găsește de bună prostituția, ori nu poate face nimic față cu asemenea reu social. Foarte bine, dar atunci să nu se pretindă c'a adus sarea și marea pentru femei

Sft. Augustin zice: „Opriti prostituția publică și puterea patimilor va zgudui din temelii ieî toată societatea“. Tot aceasta hotărește sinodul de la Milan 1665.

Iei bine, o religie care cuprinde lumea, care se crede că dă regule pentru fericirea și moralizarea omenirei, trebuie să fie cu totul alt-feliu față cu un reu care înjosește atîtea mii și mii de ființi.

La sinodul de la Constanța, 1414, au venit 1500 de femei prostituate, se vede, pentru slujba sfinților părinți, căroră de sigur după niște cugetări și lucrări atît de adînci le trebuia să-și mai descordeze mintea! Un lucru încă lovitoriu la ochi: mulțime nenumărată de sfinte au fost mai întăiu prostituate; lucrul se explică după știința, dar nu ie de loc prielnic creștinismului; ori poate sfinții părinți aveau nevoie de asemenea pepiniere ca să recruteze sfinte? Tot ie bine de știut; se vede atunci că tot astă menire aveau și cele din stradă Baston, adecă de a se face sfinte. Noroc numai că vremea prorocilor și sfinților s'a trecut.

Se poate zice despre creștinism ceea ce a zis Isus despre farisei: „că așa cum ie a-zî nu ie decît un mormînt vărui, iear în lăuntru plin de putregiuni“.

Cei bătrîni iubeau zicătorile și proverbele și între acestea găsim destule cari înjosesc și nesocotesc femeea. Ce voiți pîra veche, stăpînitorii tot deauna au căutat să ridă de supuși. Vom spune cîte-va ce ne stau mai la îndămîna.

„Măcar de-ar fi și serac bărbatul, dar ieste norocit ca un împărat, fiindu-i muerea lui înțeleaptă și smerită“. Smerenia, ie nedeslipită; dar iea nu se cerea de cît de la robî și supuși, femeea ie în rîndul acestora.

Solomon înțeleptul înțelepților cum îl numesc bătrîni, a zis: „Precum nu ieste altă reutate mai mare de cît aceea a șerpelui așa nu ieste mai multă reutate de cît a muerei. Încă mai bine să stai cu lei și cu bălaurii de cît să șezi cu muerea rea; încă din muere a ieșit păcatul cel întâiu și pentru asta toți murim“.

Ce, oare reutatea bărbatului ie mai bună? Tot Solomon a zis: „Dî'nt'r'o mie de bărbați ieu am aflat prea mulți bunî, dar dî'nt'r'o mie de mueri n'am aflat nici una bună; încă zice: „Nu așa cu muerile pentru că din pînză se face moliea și din muerea cea rea reutatea“.

Poate de aceea a avut înțeleptul o mie de femei ca să cerce firea muerească și să poată adăugă o înțelepciune mai mult la pildele cu care înzestră lumea? Ori cum ie destul de nostim pentru Solomon, a urit și desprețuit până într'atîta femeile și s'a încunjurat cu miî!? Dacă toate înțelepciunile lui sînt ca mai sus, atunci vai de înțelepciunea celor ce l'au mai pus între înțelepți. „Încă mai bună ieste reutatea bărbatului de cît bunătatea muerei, încă de ar fi fost domniea la dînsa, ar fi fost protivnică bărbatului iei“. Ieată unul din cele mai mari adevăruri poate din cîte a spus marele înțelept?

Se mai zice încă: „Trei lucruri gonesc pe om din casă: fumul, picătura și muerea rea“. Iei poftim, parcă bărbatul reu nu ie tot atît de anapoda și de nesuferit ca și femeea rea? Ce mai

mare blăstăm pe capul femeii de cît bărbatul morocănos, zurbagiu, cîrtitoriu, sfădaș ori bătăuș!

* * *

Nu, religia creștină n'a înnalțat starea femeii nici i-a îmbunătățit'o; ie drept înse că starea ie mai bună de cît iera la Romani, Evrei, Greci, etc. Care să fie oare pricina acestor îmbunătățiri, căci schimbările sociale nu se întîmplă ca din senin. Noi știm că numai amestecul cu lumea barbară a făcut toate schimbările, pentru asta vom vorbi ce-va despre starea femeii la Germani. Cînd Germanii au venit în atingere cu lumea Romană ierau încă pe treapta barbariei; multe fapte dovedesc că domnia femeii, adică puterea femeii în familie nu se desfăcuse de mult; așa că femeile tot se mai bucurau de măreția trecutului, nu ierau încă de tot robite de cătră bărbați. Pe vremea lui Tacit la Germani ieră domnia bărbatului, adică puterea tatălui în familie. Copiii moșteneau de la tată și nu nepoții lui ca pe vremea matriarcatului; dacă nu ierau copii atunci moșteneau frații lui și unchii de pe tată și de pe mamă. Ceea ce arată că domnia bărbatului ieră încă nouă. Mult mai mare temeiu puneau pe rudele de pe mamă. Romanii până într'atîta ierau deprinși cu starea josnică a femeii în cît nu înțelegeau respectul Germanilor pentru dînsele. Cel mai sigur zălog ce se lua de la Germani ierau fecioarele nobile; nu puteau de feliu suferi ieî să știe că femeile lor vor fi prinse și duse în robie; gîndul acesta îi îmboldea grozav la luptă. Nu-i cuvînt că și femeile îi ațîța la luptă amestecîndu-se și iele singure. Pentru ieî femeile ierau ce-va sfînt. Sfatul lor ieră ascultat cu smerenie; Velea, o preuteasa, a fost pricinuitoarea întregii răscoale a Batavilor.

Tot Tacit spune că Germanii se îndeletniceau sau cu războiul sau cu vînatul, lucrarea cîmpului și îngrijirea turmelor rămănea pe sama femeilor. Se înțelege, că în asemenea împrejurări, cînd averea ieră tot sub cîrmuirea femeii, cînd nu iera robită economică, nu putea să-și piardă cu totul drepturile și să ajungă

ca la Greci și Romani. Chiar vieța familială a Germanilor părea o minune pe acele vremi. Bărbatul ajuns vrîstnic își alegea o fată aproape de vrîsta lui și se căsătorea. Foarte rar lua două femei, și aceasta se întîmpla mai cu samă la capi. Tatăl n'avea putere despotică asupra copiilor.

La Germani femeile votau în adunare. Alte multe obiceiuri aretau că Germanii trecuseră nu de mult de la cea din urmă treaptă a selbătăcie: ierau chiar remășiți de ale societăței gentilice.

În adevăr numai un element puternic venit de la un popor care se împune, a putut aduce oare-cari schimbări într'o lumea stricată și înjosită cum ieră cea romană. La iei femeea împreună cu averea ieră a bărbatului. Cită fală și mărire nu se vede în zicerea lui Cezar: „Femeea lui Cezar măcar presupusă nu trebuie să fie“. Ie vorba de credință, cine înse pretindea bărbaților vre-o credință? Bine înțeles Germanii ca stăpînitori au reușit a vîri în societate multe din obiceiurile lor, dar la rîndul lor au primit și iei multe. Și poate aceasta ie pricina că în vrîsta de mijloc găsim la nobili alătura cu cultul german pentru femei despotismul gree și roman. Nobilul care pleacă genunchii pentru a-și luă resplata biruinței sale, și tot iel cerînd a fi slujit de femee la masă. Așa dar dacă soarta femeii ie a-zî mai bună, nu o datorim de cît puterei căzute de alta dată. Iear creștinismul și lumea romană ne-a rîpit poate multe din drepturile de cari ne-am fi bucurat fără de amestecul lor. Se înțelege că în timpii din urmă știința și cultura a lucrat mult la ridicarea stărei femeii. Înse numai evoluția economică o va emancipă cu desăvîrșire; iear femeea are datorie să nu stea veșnic în piroteală.

ȘOFIEA NĂDEJDE

ZI C'AI FRIPT !

Anecdota populară

Cînd a fost de mult o dată, că doar astă-zi nu mai sint
 Nicăiurea cîtu-i lumea, așa oameni pre pămînt,
 Spun c'a fost un om amarnic de zgîrcit. Ieșise buhul
 Că putea pentru-o lețcaie să plesnească, să-și dea duhul;
 Nu primea pe nime'n casă, nici sătenii nici călători
 Și mîncarea s'o mînînce ar fi vrut și de trei ori.
 Avea podul plin de lucruri : porci taeți, slănini, cîrnați,
 Cine știe din ce vreme, dar ne-atinși și ne gustați.
 Înceua tot, pîn și lucrul ce ieră cel mai netrebnic :
 Stau lăcățile de-a rîndul de la pod și pîn la zemnic.

Intr'o zi lipsi de-a casă. Iar femeea s'apucă,
 Scoborî cîrnați, de poftă, și-i și fripse și-i mîncă.
 Cînd veni iel simțind miros, întrebă pe loc de-a fript;
 Iea, să-i spuie drept se teme, zice : „Nu, nici n'am gîndit“
 „Fript'ai“! „Nu!“—„Ba da“! „Ba nu!“—„Ba chiar fript'ai, spune drept“
 „N'am fript!“—„Spune, că-mi facsama. Ieaca na! mă stringe'n piept!
 Mor! Ai fript femeie! Spune! Zi c'ai fript!“ „Ba nu, bărbate“ !!
 Nu și nu femeea zice. Omul cade jos se zbate
 Și se'ntinde și-și dă duhul. Ba curat a fost murit
 Numai cînd și cînd prin șopot mai zicea : „Femea-ai fript“!
 Dar femeea una ține : „Nu și nu“.

La urma urmei

Chiamă popa să-l îngroape și se dă de veste lumei
 C'a murit! Aduc coșciugul! Trag și clopot, vin și popii,
 In sfîrșit chiar vin să-l ieie cu năsălii, vin și cioclii.
 Și iel mort. Dar cînd femeea mai trecea pe lîngă dînsul
 Tot șoptea : „Fripseși, femeie“. Iară iea urmîndu-și plînsul
 Cît putea țipă de-odată de credeai că moartea-i vine :

„Scoală, scoală, Constantine,

Că n'am fript fripta'n de mine“!

Și de-acolo pân la groapă eît a mers necontentit

Tot așa l'a plîns nevasta și tot ast-feliu l'a bocit :

„Constantine, Constantine,

N'am fript, nu, fripta'n de mine“!

Cînd aproape să-l dea'n groapă, sta femeea la secriiū,

Iel mai zise : „Măi femeie, zi c'ai fript de v'rai să'nviū

Dar iea vorba cum i-aude și mai groznic suspinînd

Îi răspunde tot cu ofuri și cu bocet și plîngînd :

„Nu te duce, Constantine,

Că n'am fript, fripta'n de mine“!

Iară cînd la urmă fost'a groapa gata astupată,

Neputînd să-și ție focul cum ieră de supărată,

Se sui pe țerna gropel, pe-o ureche'și puse fesul,

Sărea'n sus batînd în piepteni și la bocet schimbînd versul :

BCU Din bocit și din oftat Library Cluj

Scoase un eîntec de jucat :

„Ba am fript bărbate, ha !!

Hopa, zupa, zupa, na“ !!

Și-oiū mai frige și oiū mîncea

Zupa, zupa, zupa na !

Și-am să frig cîrnații toți

Zupa, zupa, zupa, na !

Vin mă bate dacă poți } bis

Zupa, zupa, zupa, ha ! }

J. P. ȘPERANȚA

Cele sfinte nu huliți

„Dumnezeu făcù pe oameni
Dup'asemănarea sa“...
Evangelhia ne spune
Și ieu cred că ieste-așa...

Omenirea de-i mîrșavă,
Ieu nu pot ea să cîrtesc :
Dumnezeu fotografia
Și-a făcut și i-o cinstesc !

ANTON C. BACALBAȘA

BCU Cluj / Central University Library Cluj

DUGHEANA DE VECHITURI

de

CHARLES DICKENS ¹⁾

Cap. VII

Mulțimea grăbită curgea alcătuint două puhoai protivnice și necontenite, fără repaos și sfîrșit. Toți trecătorii ierau stăpîniți numai de grija treburilor ; nemică nu-i scotea din gîndurile pironite la cîștig : nici vuetul trăsurilor și căruțelor încărcate cu pacuri de marfă, nici tropotul cailor pe paveaua udă și unsuroasă, nici flioscotul ploiei bătînd în ferești și cortele, nici izbiturile de cot de la cei mai nerebdători di'ntre pedestri ; în scurt, ieră zgo-

¹⁾ Cap. VII și VIII tom II din *Charles Dickens, Le Magasin d'antiquités, roman anglais*, traduit avec l'autorisation de l'auteur par A. des Essarts, două tomuri. Librairie Hachette et Cie Paris 1884.

motul și tărăboiul unei ulițe foarte îmlate și tocmai în toiul treburilor. În această vreme, bătrînul și copila, amețiți, orbiți de atîta mișcare ce vedeau, fără să iea parte la dînsa, priveau cu întristare. În mijlocul mulțimei aflau o singurătate nespus de jalnică, întocmai ca mărinariul cînd, după ce i s'a înneecat corabia, fiind purtat încoace și în colo pe valurile oceanului fără margini, își simte ochii înroșiți și orbiți de atîta apă care-l împrejură din toate părțile, dar nu are măcar o picătură să-și recoreasca limba dogorită de sete.

Întrară ca să se adăpostească de ploaie sub o poartă boltită și puțin înaltă, și de acolò începură a privi cu băgare de samă mutrele trecătorilor, ca să vadă de nu vor află la vre-o unul un pic de încurajare ori de nădejde. Unii ierau posomorîți, alții zimbeau; unii vorbeau singuri; alții făceau schime zmuncite gîndind la ce aveau să vorbească în curînd; altora de lacomi ce ierau după cîștig și de fiorii planurilor ce făureau, le străluceau ochii; alții păreau înfocați și nerebdători; unii mergeau încet și supărați; pe fața unora cetea „cîștig“, pe a altora „pagubă“. Pentru a pătrunde tainele acestor oameni n'aveai de cît să stai locului și să le iei sama. În locurile menite pentru treburi, acolò unde fiecare om are un scop, și știe că și ceialalți au pe ale lor, oamenii nu-și ascund caracterul și planurile li se cetesc pe obraz. În locurile de primblare, acolò unde merg pentru a fi văzuți și pentru a vedea, afară de rari întîmplări, pe toate fețele vezi aceea-și mască: dar oamenii ce muncesc zi cu zi sînt mult mai străvezii și pe obrazul lor cetești mai adesea adevărul.

Afundată în acel feliu de cugetare, pe care i-o pricinua singurătatea de care am vorbit, copila privea fără răgaz mulțimea ce foaia în uliță, și pentru o clipă uită de starea sa. Dar frigul, foamea, ploaia cea rece care o uda, oboseala și lipsa de un loc unde să-și razeme capu-i bolnav, o trezi în curînd din cugetări, o aduse iar la țelul de care se depărtase; dar nu putea află vre o ființă care să pară că-i vede pe dînsii ori la care să îndrăznească a cere ajutoriu. Peste cît-va timp ieșiră de la adăpost și se amestecară în mulțime.

Înseră. Copila și bătrînul împlau încolo și în coace, mai puțin grăbiți de cît trecătorii, acum mai rari, simțindu-se în lăuntru lor tot atît de singuri, tot încunjurați de aceeași nepăsare. Luminele ulițelor și a dughenelor le măriră desnădăjduirea: căci părea aprinzindu-se, că grăbeau sositul nopței și al întunerecului. Biruită de frig și de umezală, bolnavă la trup, bolnavă de moarte în inimă, copila mai făcea cîte un pas numai ajutată de hotărîrea-i nestrămutată. Ah! de ce veniseră în acest oraș zgomotos, cînd ierau atîtea sate liniștite în cari foamea și setea nu li-ar fi fost însoțite de atîta suferință ca în acest tîrg îngrozitoriu! Nu ierau acolo de cît un atom neînsemnat în această gramadă de serăcie a căreia priveliște le luă ori ce așteptare de îmbunătățire și le mărea spaima.

Copila n'avea de suferit numai greutățile stărei lor ticăloase, trebuia să mai primească și muștrările bătrînului care începea a-i bănuî, a se plînge că de ce l'a făcut să părăsască locuința din urmă și a cere să se întoarne acolo. Ne avînd măcar un peni, fără ajutoriu, chiar fără nădejde de a găsi vre un sprijin, împlau fără țel pe ulițele deșerte, cătînd să se apropie de port, unde poate ar fi găsit batelul cu care veniseră și s'ar fi rugat să-i lase să doarmă pe dînsul, noaptea aceasta. Dar și acolo nu reușiră; poarta locului de debarcat ieră încuiată; și cîți-vă cîni rei, lătrînd furios îi siliră să se depărteze.

— Vom dormi noaptea asta afară, bunicule dragă, zise cu glas slab copila, cînd se depărtară și de acest loc de adăpostire; și mîne vom întrebă de vre un loc liniștit la țară, acolo vom cercă să ne cîștigăm pînea zilnică prin muncă.

— Pentru ce m'ai adus aicea? făcu bătrînul cu mahniciune; nu mai pot suferi aceste uliți fără sfirșit. Ne ieră bine acolo unde ieram; de ce m'ai silit să plec?

— Pentru că visam cele ce ți-am spus, zise copila cu tărie, dar îndată o și năbușiră lacrimile; pentru că trebuie să viețuim între seraci, alt-feliu mi-ar veni iear visul. Bunicule dragă, iești în vrîstă, iești slab, știu; dar privește-mă. Nici o dinioară nu

voiu cârti, dacă tu nu te vei căina, și totu-și am suferit și ieu destul din partea mea.

— Ah! bieată copila, fără odihnă, fără mamă! strigă bătrînul, împreunîndu-și mînele și uitîndu-se parcă pentru întăiea-și dată la obrazul Nellyei, zbuciumat de dureri, la straiiele iei pline de pete, la picioarele-i rînite și înflăte, ieată deci unde a adus'o iubirea-mi prea mare! Ce fericit ieram odinioară! Pentru acest sfîrșit mi-am pierdut deci fericirea și tot ce am avut!

— De am fi la țară, zise copila, căpătînd ieară-și puteri, în timp ce tot mergînd căutau din ochi un loc pentru dormit, am găsi vre un copac bătrîn întinzîndu-ne prietenește brațele, zuzăind din frunze parcă pentru a ne pofti să ne culcăm ocrotiți de dînsul. De-ar vrea dumnezeu să ne vedem acolo mai degraba, mîne ori poimîne măcar; tot o dată să crezi folositoriu, dragă tată, că am venit aice și ne-am amestecat în mulțime, în zgomotul orașului; dacă ne vor fi urmărit oameni rei, de bună samă ne-au pierdut urma. Cel puțin avem atîta mîngiere. Uieată! vezi colea o poartă veche, adîncă, foarte întunecoasă, dar uscată și caldă fără îndoială, căci vîntul nu pătrunde până aice. Ah! dumnezeule!...

Și țipînd, se dădu înapoi întîlnind un chip negru care ieși pe neașteptate din locul întunecat unde ierau să caute adăpost; omul îi privea.

— Mai vorbiți, zise umbra; mi se pare că vă cunosc glasul.

— Nu, respuse copila; sîntem străini, și ne avînd cu ce plăti pe noapte, gîndeam să ne oprim aice.

La oare-care depărtare ieră un finariu întunecos, și lumina iel singur un feliu de ogradă pătrată în care ierau cîte-și trei, dar tot se vedea destul pentru a te face să cunoști cît de goală și de ticăloasă ieră acea ogradă. Chipul cel negru aretă lumina cu un semn, tot o dată se apropie, ca să dovedească că n'are de gînd să se ascundă ori să întindă vre o cursă străinilor.

Năluca ieră un bărbat serăcăcios îmbrăcat, uns cu funingine, din care pricină părea mai galbăn de cît poate ieră; că trebuia

să fie galbăn îți spunea trupul lui prizerit, obrații scofileiți, liniile lungite ale feței, ochii afundați în cap ; pe obrazu-i ceteai că suferă mult, dar rabdă în tăcere.

— Cum de ați ajuns să căutați pe aice adăpost? întrebă iel. Ori mai degrabă, zise după ce luă mai bine samă copilei, cum se face de vă căutați acuma la vreme de noapte loc de dormit ?

— Nenorocirile noastre sînt de vină, răspuse bunicul.

— Nu știi deci, urmă omul privind din ce în ce mai mult la Nelly, nu știi cît îi de plouată ! Nu știi că ulițele umede nu-s bune pentru dînsa !

— Știu, știu ! răspuse bătrînul. Dar ce să fac ?

Omul privi din nou pe Nelly și-i pipăi straietele din cari apa curgea șiroaie,

— Pot să vă încălzesc, zise iel peste cît-vă, dar mai mult nemică. Ieu locuiesc aice ; și aretă boltitura din care ieșise ; copilei îi va fi mai bine acolo de cît aice. Locul unde iese foc nu-i frumos, dar veți putea petrece noaptea în liniște, dacă de alt-feliu aveți încredere în mine. Vedeți colo sus lumina cea roșă ?

Ridicără ochii și zăriră o lucire slabă însemnîndu-se pe ceriul întunecos ; se resfrîngea lumină unui foc îndepărtat.

— Nu-i departe, zise omul. Vreți să vă duc ? Ieră să dormiți pe cărămizi reci ; ieu pot să vă dau un pat de cenușă caldă ; altă ce-vă mai bun nu.

Fără să mai aștepte răspuns, îl cetea în ochii nenorociților, luă pe Nelly în brațe și îndemnă pe bătrîn să vie și iel.

Ducînd'o cu atîta îngrijire și ușurință, ca și cum ar fi dus un copil micușor, apucă pri'ntre niște clădiri cari păreau partea cea mai calică și mai dărtăpanata a orașului, fără să se ferească de baltoagele de apă din uliță ori de șuvoaiele de apă ce curgeau ici și colo, grăbindu-se pri'ntre atîtea piedeci. Merseră ast-feliu în tăcere un șfert de ceas ; cît timp îmblară prin ulicioarele întunecoase și strîmte, nu mai vedeau lumina ce le-o aretase omul, dar pe ne-așteptate li se ivi din nou, ieșind din ogeagul înalt al unei clădiri înaintea căreia ajunseseră.

— Am sosit, zise omul oprindu-se di'naintea uşei, lăsînd pe Nelly din braţe şi luînd'o de mîna. Nu vă temeţi; aice nu-i nime care să vrea să vă facă reu.

Trebuea ca bătrînul şi copila să fi avut mare încredere de întrară unde-i poftea, şi ce vazură înlăuntru nu putea să le micşureze teama şi îngrijirea.

Ieră o clădire foarte mare sprijinită pe stîlpi de fier, cu deschideri mari sus în zidiuri ca să între aier de afară. Până sub acoperiş vuea resunetul bătăiei de ciocane şi mugetul maşinelor, amestecat cu sffrîitul fierului roş, vîrit în apă şi cu mii de alte zgomote ciudate ce nu se puteau auzi de cît acolo. În acest loc întunecos, o mulţime de oameni, furnicau ca nişte dimoni în lăuntru focului, îmvaliţi într'un hobot neguros, văpsiţi îmfocat şi selbateg de lumina focurilor, duceau bucăţi grele de metal, o leacă să nu fi luat samă şi să fi lovit pe vre un muncitoriu şi-i spărgeau capul; credeaî că vezi nişte urieşi lucrînd. Alţii întinşi pe grămăzi de cenuşă ori de cărbuni, cu faţa în spre bolta întunecoasă, dormeau ori se odihneau. Alţii deschideau uşile cuptioarelor îmfocate, aruncau cărbuni, pe cari limbi de pară se răpezeau şuerănd şi-i îngheţeau. Alţii scoteau şi tîrau cu mare zurnăit pe pavele drugi de oţel înfocaţi cari dădeau o căldură de nesuferit şi aruncau un feliu de lumină tot o dată întunecoasă şi aprinsă, cum aruncă ochii fiearelor.

Pri'ntre-aceste lucruri ciudate şi zgomote asurzitoare, călăuzul duse pe Nelly şi pe batrîn până la locul cel mai îndeapărtat unde un cuptioriu ardea zi şi noapte, cel puţin atîta înţeleseră de pe mişcările buzelor, căci de auzit nu puteau auzi. Omul care veghese până atunci asupra focului şi care îşi sffrîsise rîndul, se depărtă mulţamit şi lăsă pe călători cu prietenul lor. Acesta întinse mântăluţa Nellyei pe o movilă de cenuşă, aretă copilei unde să-şi puie la uscat straietele, apoi îi îndemnă pe amîndoi să se culce. Iear iel, se aşeză pe o rogojină veche di'naintea cuptiorului, şi, rezămîndu-şi bărbiea pe mîni, începù a păzi flacăra, care lucea prin deschizeturile portitei de fier, şi cenuşele albe cari cădeau de desupt.

Caldura patului, ori cît ieră iel de vîrtos, și osteneala făcură în curînd ca zgomotul fabricei să se prefacă pentru urechile Nellyei într'un vuet mai blînd și bieata copilă nu întîrziè cu adormitul. Bătrînul ieră culcat lîngă dînsa și Nelly înnainte de a adormi își pusese mîna pe pieptul bătrînului. Totu-și, cînd se trezi, ieră tot noapte, și nu putù să știe de dormise mult ori puțin. Dar se văzù îmvălită cu mai multe haine de ale muncitorilor, împotriva frigului ce putea veni de afară și împotriva căldurei prea mari de la foc. Uitîndu-se la prietenul lor, băgă de samă că stătea tot acolo unde îl văzuse așezat de cu sară, cu ochii la foc tot cu aceea-și băgare de samă, și așa de nemișcat în cît ai fi jurat că nu se resuflă. Nelly între somn și trezie, tot privi neconținut și îndelung la acest om, în cît se temù ca nu cum-vă să le fi murit prietenul. Se sculă deci, se apropiè încetișor și-i șopti cîte-va vorbe la ureche.

Iel făcù o mișcare, se uită la Nelly și la locul unde o culcase, parcă vroea să se încredințeze, dacă iea ieră așa de aproape de dînsul.

— Mă temeam să nu fii bolnav, zise iea. Toți ceialalți lucrează, împlă, numai d-ta stai neclintit!...

— Mă lasă cu mine însu-mi respuse iel. Mă cunosc. Uneori glumesc, dar nu-mi fac ieî năcazuri în această privință. Uită-te colo sus, ieată *prietenul* meu.

— Focul? întrebă copila.

— A viețuit cît și mine. Vorbim, gîndim împreună toată noaptea. Copila îl privi cu mierare; dar omul întorsese ochii iear în spre foc, și-și urmă gîndurile.

— Asta-i cartea mea, singura carte ce am cetit în viețămî; îmi spune multe istorii vechi. Asta-i muzica mea, i-ași cunoaște viersul între-o mie, de și are multe glasuri în mugetu-i. Are și icoane feliu de feliu. Nu poți ști cîte chipuri ciudate, cîte priveliști văd în jăratec. Acest foc, îi amintirea mea, într'nsul îmi cetesc toată vieța.

Plecată înnainte ca să asculte mai bine, Nelly nu putù să nu bage de samă cît de plini de viociune ierau ochii lui cînd vorbea.

— Da, urmă iel zimbînd cu blîndețã, focul ierã tot așã și în copilãria mea, cînd mã tîram spre dînsul pãnã ce adormeam. Atunci îl veghea tatã-mieu.

— N'aveai mamã ?

— Nu, murise. Femeile muncesc greu în breasla noastrã. A murit muncînd, pe cît mi-au spus, și focul îmi vorbește veșnic de dînsa. Trebuie sã fie adevãrat. Nicî o datã nu m'am îndoit.

— Aice ai crescut ?

— Vara și iearna. Mai întãiu în tainã ; dar dupã ce au aflat, i-au dat voie tatei sã mã ție. Ast-feliu focul mi-a legãnat copilãria, tot acest foc. Iel n'a încetat nicî o clipã.

— Și ții-i drag.

— Firește. Tatã meu a murit aice. L'am vãzut cãzînd toc-mai acolo unde sfîrșesc de ars cenușele celea, și mã mieram, îmi aduc bine aminte, cum de n'a venit focul sã-și ajute prietenul.

— De atunci tot aceea ai fost ?

— De atunci am pãzit ieu focul ; dar ședeam departe, și ierã foarte frig pe drumuri. Dar iel ardea și sãrea și jucã, cînd mã vedeã cã vin, cum fãceam ieu în zilele mele de serbãtoare. Poți gîci, privindu-mã, ce feliu de copil ieram atunci ; și a sarã vãzîndu-te pe ulițã, mi-ai amintit cum ieram la moartea tatei ; ieatã de ce mi-a venit în gînd sã te aduc înnaintea acestui foc bãtrîn. Am gîndit la aceste vremi trecute privindu-te cum dormeai aice. Poți sã mai dormi. Culcã-te, sermanã copilã, culcã-te.

Sfîrșind aceste vorbe, duse pe Nelly pãnã la patu-i de cenușã, și acoperînd-o cu straiiele, se întoarse la locul lui, de unde nu se mai clintî, de cît dacã trebuia sã arunce carbuni în cuptoriu. Copila îl privi încă o bucatã de vreme ; dar nu întîrziã a adormi, și în acest loc straniu, pe grãmada de cenușã, dormi atît de liniștitã ca și cînd ar fi fost într'un palat și culcatã pe pat de puf.

Cînd se trezi iearã-și, ziua strãlucea prin deschiderile de sus ale zidurilor, și trimetînd raze chezeșete numai pãnã la mijlocul clãdirei, pãrea c'o face și mai întunecoasã de cît fusese noaptea. Zgomotul și vuetul resunã neobosit, și focurile nemilostive ardeau

tot așa de strașnic: pentru că nu ieră primejdie să fie acoloa răgaz ori repaos, ziua ori noaptea.

Prietenul împărți cu dînșii gustarea sa, puțină cafea neagră și pîne proastă; apoi îi întrebă în cotro au de gînd să apuce. Nelly respunse că țin mult să se ducă la vre un loc în apropiere' departe de orașe și de sate, și cu șovăieală cercetă despre calea pe care trebuia să meargă

— Cunosc puțin țara, zise iel dînd din cap; căci petrecîndu-ne vieața înaintea gurelor de euptioare, rar mă duc afară din oraș. Dar se pare că sînt încolo asemenea locuri.

— Departe de aice? zise Nelly.

— Da, firește că departe. Cum ar putea fi lîngă noi, și să remîe verzi și sănătoase? Drumul se întinde, lung de mile și mile, luminat de focuri ca ale noastre, drum ciudat, dragă, negru cu totul, și în care v'ar fi tare frică noaptea.

— Să nu pierdem vremea aice, trebuie să plecăm, zise copila cu tărie, căci luase a minte că bătrînul ascultă cu neliniște aceste amărunte. BCU Cluj / Central University Library Cluj

— Oamenî rei, cărări cari n'au fost făcute pentru piciorușe ca ale tale, tristă cale fără lumină. Nu merge într'acolo, copilă dragă.

— N'are a face, strigă Nelly stăruind. Dacă poți să ne dai lămuriri, dă-ne. De nu, te rog nu cercă să ne schimbi planul. În adevăr nu știi de ce primejdie fugim, și că trebuie să ne depărtăm neapărat: alt-feliu, știu bine, n'ai încercă să ne oprești.

— Dumnezeu să mă păzască, dacă ieste așa! zise omul primblîndu-și ochii de la copilă la moșneag. Vă voiu aretă cît voiu putea mai bine drumul. Ași vroî să pot face mai mult.

Le aretă în cotr'o să apuce pentru a ieși din oraș și apoi pe ce drum să plece. Le dădu atîtea lămuriri, în cît copila, deși mulțămindu-i din toata inima, se grăbi și plecă pentru ca să nu-i mai spuie și altele.

Dar înaintea de a fi ajuns călătorii noștri la colțul ulicioarei, omul venî alergînd, strinse pe Nelly de mîna și-i lăsă în palmă

doi gologani vechi, netezi și plini de funingăna. Cine știe dacă acești doi gologani n'au strălucit înaintea îngerilor mai mult de cât darurile pompoase ce se sapă pe morminte ?

Așa se despărțiră, copila ca să ducă sarcina-i sfintă mai departe încă de locul crimei și al rușinei ; focariul pentru a afla un interes mai mult în locul unde dormiseră oaspeții lui și pentru a ceti povești nouă în focul cuptoriului.

Cap. VIII.

În tot timpul călătoriei Nelly și bătrînul nu doriseră nici o dată mai cu tărie, nu oftaseră mai mult după aerul curat și slobod de la cîmpie. Nu, nici chiar în demineata neuitată cînd, părăsindu-și locuința, se lăsaseră în voia unei lumi necunoscute și părăsiseră în urmă-le lucrurile mute și neînsuflețite pe cari le cunoscuseră și le iuberă ; nici chiar atunci nu se simțiseră, ca în vremea de acuma, mișcați și atrași cătră singurătatea recoroasă a pădurilor, cătră coastele colinelor, cătră cîmp în sfîrșit, acuma cînd îi încunjură din toate părțile zgomotul, necurătenia, aburii, puturile unui oraș mare industrial și cînd acestea împreună cu serăcicia, slăbăciunea și foamea, păreau a le încheide viitoriul.

— Două zile și două nopți ! gîndea copila. A zis că vom avea de petrecut două zile și două nopți între asemenea priveliști. Oh ! de-am trăi destul pentru a putea ajunge o dată la cîmp, de-am scăpa din acest loc îngrozitoriu, măcar pentru a ne culca și a muri, cît ași mulțămi lui dumnezeu pentru o bine facere atît de mare

Cu ast-feliu de gîndiri, cu plan de a merge departe peste munți și riuri, acolo unde trăesc numai oameni seraci și cu inimă curată, acolo unde ar putea viețui împreună cu bunice-su muncind la pămînt și fiind apărați de groaza de care fugiseră ; ast-feliu, copila, porni fără alt ajutoriu de cît gologanii dăruți de un serac, fără alt sprijin de cît cel ce se află în inima-i și în credința că a lucrat cum cere dreptul și datoria, încurajîndu-se singură la această călătorie.

— Vom merge încet, dragă tată, zise iea, cum înaintau a

nevoie pe uliți ; picioarele încă sînt rînite, și ploaia de ieri mi-a căsunat dureri în tot trupul. Știu bine că la acestea gîndea iel, cînd ne-a spus că avem mult de mers.

— Un drum îngrozitoriu, a zis iel, șopti cu întristare bătrînul. Altul nu-i oare ? Să nu apucăm pe aiurea ?

— Sînt locuri, răspuse cu statornicie copila, unde vom putea trăi în pace fără a cădea în ispită de a face reu. Vom ținea drumul care ne fîgăduiește a ne duce la scop, nu trebuie să apucăm pe altul, chiar dacă al nostru va fi de sute de ori mai reu de cît și-l poate închipui mîntea. Nu trebuie să ni-l schimbăm, dragă tată, nu-i așa ?

— Nu, făcù bătrînul, schimbîndu-și glasul și mutra. Să mergem. Sînt gata. Cu desăvîrșire gata, Nelly.

Copila mergea mai greu de cît dăduse a înțelege bătrînului ; căci durerile de cari suferea la toate încheeturile ierau foarte mari, și la fie-care mișcare creșteau. Dar nu se aretă ; și deși mergeau încet, tot înnaintau ; și, după ce au ieșit din oraș, începură a vedea că nu greșiseră calea aretată.

După ce au trecut pri'ntr'o mahală lungă de case de cărămidă, roșe, di'ntre cari unele aveau grădinuți în cari colbul de cărbune și fumul fabricilor înegriseră frunzele veștezite și florile neregulate, în cari vegetația se luptă fără izbîndă cu resuflul arzătoriu al cuptioarelor, o mahală care le părea mai posomorită și mai nesănătoasă de cît orașul ; o mahală lungă, șată, sucită ; încet încet ajunseră la un loc trist unde nu se vedea nici un fir de iarbă, unde nici un boboc nu fîgăduia floare pentru primavară, unde nu putea trăi nici o părere de verdeață pe băltoagele stătătoare cari se întindeau ici și colo în voie, uscate pe jumătate, pe marginea înnegrită a uliței.

Cu cît străbăteau în umbra acestui loc jalnic, cu atîta înriurirea lui grea și apăsătoare le toropea mîntea și-i umplea cu o întristare crudă. Din toate părțile, cît puteai vedea cu ochii, numai ogeaguri înnalte, unul peste altul și repetînd aceeași formă în-

tristătoare ca într'un vis reu, vărsau fumul lor omorătoriu, întunecau lumina și mîniau aerul posomorit. Pe marginea drumului, pe înălțături de cenușă sprijinită cu cîte-vă scînduri învechite ori cu niște bucați de coperișuri de găinării, mașini ciudate se mișcau și se vîrcoleau ca niște nenorociți puși la cazne, din timp în timp zurnăeau lanțurile lor de fier, ori scîrțeau încheeturile mașinelor parcă ne mai putînd rebdă chinul, și cutremurînd pămîntul prin zgomotul acestei agonii. Case ruinate se vedeau colea și di'neolo plecate spre pămînt, răzamate pe ruinele celor ce căzuseră de tot, fără coperiș, fără ferești, negre, pustii și totu-și locuite. Bărbați, femei, copii, galbeni și zdrențuroși, purtau mașinele, hrăneau focurile, cerșeau pe uliță, ori năvăleau pe jumătate goi din casele lor fără uși. Atunci se adunară din ce în ce mai multe aretări amenințătoare, sau cel puțin puteai să-i crezi ast-feliu luîndu-te de pe mutrele lor selbatece, strigînd, învîrtindu-se într'un cerc fără sfîrșit; și pretutindenea, înainte, înapoi, la dreapta, la stînga, tot aceea-și privește, tot turnuri de cărămidă, dînd veșnic fum negru, omorînd ori ce ființă vie, astupînd lumina zilei și acoperînd toate grozăviile acestea cu un nor gros și întunecos.

Dar noaptea în acest loc spăimîntătoriu! noaptea, cînd fumul se prefăcu în foc; cînd toate ogeagurile vărsară pară; cînd clădirile, a căror bolte fuseseră negre în timpul zilei, se luminară cu o lucire roșie, se împlură cu chipuri pe cari, le vedeai împlînd încoace și încolo, și le auzeaî strigîndu-se și scoțînd țipete selbatece; noaptea, cînd vuetul acestor mașini se făcu mai îngrozitoriu în întunerec; cînd oamenii ce le păzeau părău mai selbateci încă și mai cruzi; cînd trupe de muncitori fără lucru se împrastiară pe uliță ori se adunară la lumina fachiilor în jurul căpeteniilor lor cari cu vorbe aspre, le spuneau despre relele ce sufăr muncitorii și-i împingeau să scoată strigăte puternice, să amenințe; cînd niște ieșiți din simțiri, înarmați cu săbii și cu tăciuni aprinși, ne luînd a minte la plînsul și rugăciunile femeilor cari cercau să-i oprească, năvăleau soli de groază și de nemicire să sfărme totul și ast-feliu să se mîngie de ruina lor; noaptea, cînd dricurile morților pline de secie se-

race, mergeau hurducîndu-se înădușit (căci o molimă omoritoare seceră strașnic între cei vii); cînd orfanii plîngeau, și femeile nebune de durere țipau din resputeri și boceau pe cei morți; noaptea, cînd unii cereau pîne și alții de băut pentru a-și înnece sufleurințele; cînd unii cu lacrimi, alții șovăind, alții cu ochii înroșiți gîndeau la ai lor; noaptea care, cu totul deosebită de a lui D-zeu, nu aducea pe pămînt nici pace, nici repaos, nici somn dulce; oh! cine va zugrăvi grozăveniile acestei nopți cari apăsară pe nenoro-cita copilă rătăcind pe drumuri!

Și se culcă fără nici o apărare între dînsa și ceriul; nemîndu-se de nemica pentru sine, căci acuma ieră mai pe sus de frică, iea se rugă numai pentru bietul moșneag. Deși slabă și cu puterile istovite, se simțea liniștită și rebdătoare, nu-i venea în minte să dorească pentru sine ce-vă; se rugă lui D-zeu să aducă un prieten numai pentru bietul bunic. Se silea să-și amintească drumul ce făcuseră din noaptea trecută. Uitase să întrebe de nume pe focariul care-i adăpostise și li se aretase prietenos, și cînd îl pomenea în rugăciuni ar fi crezut că-i nemulțămitoare dacă nu-și-ar fi întors privirile în spre locul unde-l întîlnise și unde acuma de bună samă veghea.

O pîne de un gologan, atîta mîncaseră într'o zi. Puțin negreșit, dar pentru Nelly până și foamea îi pierise în mijlocul liniștei care-i cuprinsese toată simțirea. Se culcă deci încetișor, și, cu zimbet liniștit pe față, adormi. Nu ieră tocmai somn; totu-și'trebue să fi dor mit: alt-feliu, de ce toată noaptea un șir de visur fericite i-a ținut în minte chipul școlariului?...

Demineața sosi. Copila se simți mai slabă, mai puțin în stare de a vedea și a auzi, și cu toate acestea nu se jelui; poate că nu ar fi gemut și dacă n'ar fi avut alături o pricină pentru a tăcea. Nu mai nădăjdea să scape vre o dată din aceste ticăloase locuri; știea foarte bine că-i de tot bolnavă, poate de moarte; dar ieră lipsită de teamă ori îngrijire.

Cheltuiră cel de pe urmă gologan cumpărînd altă pînișoară. Pe Nelly o cuprinsese o greață nespusă cătră ori-ce feliu de mîn-

care și de aceea nici nu gustă din partea sa. Bătrînul mîncă toată pînea, și Nelly se bucură.

În mersul lor întîlneau acelea-și privescîți ca și în ziua trecută : nici o schimbare. Tot acela-și aier gros, greu de resuflat ; tot acela-și pămînt negru, tot aceea-și privescîte cît te țineau ochii și nădejdea, aceea-și sărăcie, aceea-și lipsă. Lucrurile păreau mai posomorite, zgomotul mai înnădușit, paveaua mai neregulată, mai grunțuroasă ; une-ori Nelly șovăea și avea nevoie de toată puterea-i morală pentru a nu cădea. Bieată copilă ! n'o mai țineau picioarele-i slăbite de obosală.

Pe după amieză-zî, bătrînul se plîngea grozav de foame. Iea se apropiè de una din baratcele ruinate ce se aflau lîngă drum și bătù în ușă.

— Ce vreți ? zise un om grozav de slab deschizînd.

— Milă, o bucatică de pîne.

— Uitați-vă ! Priviți.... răspuse iel cu glas răgușit ariînd un feliu de pachet pus jos. Aice-i un copil mort. De trei luni, ieu și alți cinci sute n'avem de lucru. Acesta-i al treilea copil mort, cel de pe urmă. Crezi că trebuie să dau milă, că am o bucată de pîne de împărțit ?

Nelly se ferì din ușă, pe care omul o închise. Mai bātu la altă ușă nu departe de acolo, aceasta se deschise singură.

Se părea că două familii sermane locueau în acest bordei ; căci două femei, fie-care încunjurată de copiii săi, stăteau una într'o parte a odăiei și alta în alta, despărțite. În mijloc stătea un gentleman serios îmbrăcat în negru, care părea a fi intrat de curînd, și ținea de mîna un băiet.

— Femeie, zicea iel, ieată-ți surdo-mutul de fiiu. Să-mi mulțamești că ți l'am dat înapoi. Astă demineată mi l'au adus cu lucruri furate, pentru alt copil ar fi fost reu de tot. Dar fiindu-mi milă de betesușul lui și crezînd că a greșit din neștiință, am lucrat ast-feliu în cît ți l'am scăpat. În viitoriu, priveghează mai bine.

— Și mie, nu-mi aduci pe *al mieu*? zise ceealaltă femeie scu-

lîndu-se și venind cătră gentleman. Domnule, nu mi-i dai și mie pe fiu-mieu care a fost prins tot eu furatul ?

— Dar *țel* ieră surd și mut ? întrebă cu asprime gentlemanul.

— Nu ieră, domnule ?

— Știi bine că nu.

— Ba ieră !.. strigă femeea. Ieră surd, mut și orb din leagăn. Copilul ieî a greșit din neștiință ! și al mieu, știea mai mult ? De unde, cine l'a crescut mai bine, și cum ieră să-l învăț a face mai bine ?

— Tăcere, femeie ! zise gentlemanul. Fiiul tău avea toate simțirile.

— Da, le avea, strigă iea, și tocmai de aceea ieră mai ușor să greșască. Dacă iertați pe acesta pentru că nu poate deosebi reul de bine, de ce nu-l iertați și pe al mieu căruia n'a avut cine-i aretă deosebirea ? Domnilor, ați avut tot atîta drept să pedepsiți pe copilul ieî, pe care D-zeu l'a făcut să nu știe ce-i sunet și cuvînt, cît și pe al mieu, pe cari voi l'ați făcut să nu știe nemica. Cîte fete și băieți, ah ? cîți bărbați și femei, aduc înnainte-vă fără să vă fie milă de dînșii, deși-s surzi și muți la minte, și cari greșesc și sînt pedepsiți și voi vă pierdeți vremea dezbătînd de trebue să se învețe cutare lucru ! Fiți drepți, domnule, și sloboziți pe fiu-mieu.

— Desnădăjduirea te face să vorbești în dodii, zise gentlemanul luînd tabac, îmi pare reu. .

— Desnădăjduirea ! făcù femeea, dar cine-i de vină ? Dați-mi pe fiu mieu, să lucreze pentru copiii remași fără sprijin. Fiți drepți domnule, pentru numele lui d-zeu, cum ați avut milă de acest copil, dați-mi-l și pe al mieu !

Nelly înțelese că nici de acoloa n'avea de așteptat vre un ajutoriu. Luă încetișor pe bătrîn și-și urmară calea.

Pierzînd din ce în ce puterile și nădejdea, la fie-ce pas, dar, ținîndu-se din toate puterile să nu arete cum-vă cît suferea, Nelly mergea necontentit. Nu se mai oprea nici pentru a se odihni, atît de des ca mai înnainte, fiind că vroea să sfîrșască de călătorit cît mai de grabă.

Înseră, dar încă nu înnoptase, când trecînd tot de prin'tre acelea-și lucruri dezgustătoare, ajunseră într'un oraș foarte cu mulți locuitori.

Slabi, osteniți cum ierau, ulițele le părură de nesuferit. După ce au cerut de pomană pe la mai multe case în zădar, se hotărîră să ieasă cît mai curînd din acest loc și să cerce de nu vor găsi oameni mai buni în vre-o casă singuratecă.

De abiea mergeau, și copila simțea că vine vremea cînd va cădea la pămînt, atunci li se aretă un călătoriu care mergea tot într'acolo în cotro se sileau să meargă și iei. Ducea în spate o valiză legată cu curea, se sprijinea pe un baston gros și cetea într'o carte pe care o ținea în ceealaltă mîna.

Nu ieră ușor să-l ajungă și să-i ceară ajutoriu, căci mergea iute, și ieră ce-vă înaintea lor. În sfîrșit se opri ca să cetească mai cu băgare de samă în carte.

Copila începù a alerga și ajungînd lîngă străin fără să o fi auzit iel începù a-i cere ajutoriu de abiea vorbind.

Iel se întoarse : copila își împreună mînele, scoase un țipet sfășietoriu și căzù fără puteri la picioarele străinului.

trad. de J. N.

O socoteală cu dl. Onciul

În câte-vă numere din anul al XIX-lea al „Convorbirilor literare“ (1-7) a publicat dl. D. Onciul un articol de critică în po-triva cărței „Teoria lui Rösler“ scoasă de dl. Xenopol, profesor la universitatea din Iași. Partea unde criticul se sprijinește pe istorie, îndeplinind lipsele și îndreptînd greșalele, autoriului ie minu-nată, putem zice să ie ce-vă rar în producțiile științifice romîne, dl. Onciul cunoaște foarte bine materia și sîntem încredințați că dl. A. D. Xenopol a învățat multe de acolò. Din nefericire nu putem zice tot așa despre partea unde critică încercările filologice ale autoriului. Aice ie sagna atît a criticului cît și a autoriului, ie văzut că dl. Onciul știe mai multă filologie de cît dl Xenopol, că se poartă mai omejește cu legile fonetice, dar această parte din critica d-sale, nu ne sfîim a spune, nici nu se poate asemăna cu cea istorică. Pe urmă pe lîngă lipsa de cunoștinți speciale a-dînci în limbistică, dl. Onciul pătîmește de boala de a se amestecă și unde nu se pricepe și chiar de a luă de sus pre alții cari n'au avut fericirea să gîcească anume ce idei ieră să-și facă d-sa despre etimologia vre-unui cuvînt.

Ieată acuma ce parte a nume din critica d-lui Onciul ne si-lește a scrie acest articol :

„După Constantin Porphyrogenitul (de adm. imp. cap. 40) numele *Gylas* (Gyula) însemna un mare demnitarîu unguresc. Pe la 955 un ἄρχων unguresc Gylas se botează în Constantinopole și primește de aici pe episcopul Ieroteu pentru țara lui. (Kedrenos ed. Bonn. II, 328). El pare să fie identic cu Gyula I, socrul lui Geysa (tatăl lui Stefan-cel-sfînt), despre care Gyula spun celelalte cronice ungurești că a ocupat cel întăiu Ardealul. Următorul a-cestuia, Gyula II, contimporanul lui Stefan-cel-Sfînt, este numit și în *Annales Hildesheimenses* la a. 1003 *rex Iulus*. Pertz, M. G. Ss, III, 92.

„Aice trebuie căutată și originea numelei *Gelou*. Este mai mult de cât ridicul de a derivă acest nume de la latinescul *Gelu* (ger) — cum face domnul Nădejde în revista „Contemporanul“, Iași 1884 a. IV. nr. 3 pag. 110 — și de a scoate de aici conclusiunea că *Valahii lui Anonymus nu erau Români, ci alt popor romanic*, în a cărui limbă *gerul* nostru s'ar fi numit *ghelo*, și că deci limba noastră este venită în Dacia din cea parte a Dunării după venirea Ungurilor. Aceasta înseamnă a-și bate joc de știință și de istoria unui popor“. (Nota 1. pag. 267, nr. 3, an. 1885 din „Convorbiri literare“).

Pentru ca să vadă cetitorii, că în adevăr dl. D. Onciul, cu toate cunoștințele-i istorice, ie bun frate cu dl. Bumbac de la „Aurora română“, voi cită aice bucata din „Contemporanul“; ca să se vadă ce am zis despre cuvîntul *Gelou*.

„Fără a intra în dezbaterile lungi și grele ce au loc în privința autenticității *Anonymului* și în privința înțelesului ce vor unii să dea cuvîntului *Valahii la Nestor*, noi le presupunem ca dovedite și zicem că ieste nu foarte probabil, dar aproape sigur că un popor romanic amestecat cu Slavi trăea în unele părți ale Daciei traiane încă dia suta a noua. Mai mult, dacă Dl. Burlă ar avea dreptate în studiul său asupra cuvîntului *mied*, adică dacă ast cuvînt ar fi de origină latină de la un tip *medo*, atunci am fi încredințați că o populație romanică trăea pe timpul lui Atila în Banatul de astăzi, deci prin veacul al cincilea ar fi fost Romani prin unele părți ale Daciei.

„Apoi cu cât ne apropiem mai mult de timpurile noastre se grămădesc dovezi sigure că prin veacul al un-spre-zecelea se aflau Români în Transilvania și Maramureș, etc. În veacul al doispre-zecelea îi aflăm în Moldova în al trei-spre-zecelea pretutindenea. Așa că nu s'ar părea de loc greu de a împlia lipsa de documente între sfîrșitul veacului al nouălea și veacul al un-spre-zecelea.

„Aice înse nu stă greutatea chestiei rămănerii neîntrerupte în Dacia, ci tocmai în limbă. Înțelegem că Dl. Xenopol, istoric și nu limbist, să dea toată crezarea faptelor istorice și apoi să ca-

ute a înlătură prin vre un chip faptele supărătoare din limbă. Noi înse fiind din potrivă ca se zicem așa, întru cât-va specialiști în limbistică, nu ne putem mulțami de feliu cu afirmarea ciudată că limba daco-română iese cu totul deosebită de cea macedo-română, că aceste două limbi s'au dezvoltat în deosebi și că asemănările între românește și macedonește sînt de aceeași natură cu cele ce le-am aflat între românește și italienește, de pildă. Chestia aceasta a limbei iese foarte însemnată și nu încapă îndoială că dacă vom dovedi că între dialectele daco-române iese legătură foarte strinsă și că nu pot fi privite de cât ca dialecte ale limbei române, *despărțite de sigur după o mie*, atunci vom fi siliți a zice că *Romîni cu limba aceasta vorbită de noi nu au putut fi prin Dacia înainte de o mie*. Prin urmare Valahii lui Gelou nu ie-rau numai de cât Romîni, ci alt popor romanic, care își va fi pierdut limba contopindu-se cu Romîni veniți de peste Dunărea după o mie.

„Dar ar zice cine-va: Ce, De unde se poate ști că Valahii lui Gelou nu ar fi fost veniți tot de peste Dunărea, dar mai înainte; cum am putea admite că roirea Romînilor a început numai de la o mie și nu de mai înainte? La aceste întrebări noi răspundem că iese foarte cu puțință să fi venit și acei Valahi de peste Dunărea, dar dacă cuvîntul *Gelou* iese corespunzătoriu cu al nostru *Geru* din latinește *Gelo*, atunci o limbă în care pe la sfîrșitul veacului al nouălea nu se prefăcuse *l* între două vocale în *r* nu poate fi românească, cu atîta mai mult dacă ar trebui de cetit *Ghelo* prin urmare să n'aibă nici pe *g* prefăcut în *ge*. Ieată un fapt care se întemează pe presupunerea că cuvîntul *Gelu* ar fi de origine latină, dar care nu poate fi trecut cu vederea. Cum că locuitorii aceia nu vorbeau limba română, ci altă limbă romanică ar urma și din forma sub care ni se îmfătoșază unele nume de riuri, etc. păstrate până a-zî. Dacă în adevăr au fost neînterupt Romîni de ai noștri pe lingă *Tisa*, atunci de ce nu s'ar fi prefăcut *t* în *ț* și prin urmare de ce nu se numește acest riu *Țisa* și nu *Tisa*? Ori dacă admitem că poporul romanic ce se va fi aflat nu vorbea Ro-

mănește, putem atunci precepe faptul neprefacerei lui *t* în *ț* și ar trebui să adăugim și această particularitate pe lângă cele două de mai sus.

„Fără a intra acuma în amărunte cred că ași putea formula teoria cea mai în armonie cu faptele, precum urmează :

„Romanii au colonizat atît Dacia traiană cît și mare parte din peninsula balcanică. Popoare romanizate se aflau deci în peninsula balcanică cît și în Dacia traiană. În peninsula balcanică s'a dezvoltat limba romînă, care a fost adusă de emigranți numeroși în Dacia traiană și aice limba romînă a absorbit limba romanică a vechilor locuitori ; *pe cît știm*, nu se cunosc urme sigure de forme moștenite de vre un dialect care ar putea fi mai vechi de cît 1000 după Christos. Deci pre de o parte iese ne tăgăduit că mulțime de Romîni macedoneni au venit aice și au coplesit pe ceialtați presupuși mai vechi ; pre de alta documentele istorice ar da voie de admis o populație romanică încă din veacul al nouălea, dacă nu și mai de demult. Prin urmare n'ar avea dreptate Dl. Xenopol și cei ce cugetă ca și D-sa să susție că masa cea mare a Romînilor și limba nu sînt de loc de peste Dunărea și veniți după anul o mie ; și de asemenea n'au dreptate Roeslerianii susținînd că nu se poate da de Valahi în aceste părți de cît din veacul al XII-lea, căci iese foarte cu puțință ca să fi fost un popor romanic din veacul al nouălea (adecă după cum spune Anonymus și Nestor) și chiar neîntrerupt de la romanizarea (în zădar negată) Daciei și până la coplesirea acelu element vechi, și poate nu tocmai numeros, prin venirea Romînilor. Partea din urmă a acestei teorii trebuie sa fie privită ca o ipoteză nedovedită încă, dar pentru dezlegarea căreia ne va ajută limbistica. Noi avem mare încredere în numirile de localități și mai ales încă în o cercetare stăruitoare a elementelor străine în limba romînă de aice. Trebuie de descoperit în ce locuri s'au așezat Romîni macedoneni pe lângă poporul romanic cel vechi și unde pe lângă popoare neromanice. Trebuie de văzut dacă între cuvintele slavone nu s'ar putea despărți o grupă care ar fi suferit prefaceri neexplicate în limba romînă actuală și

pe lângă acestea o cercetare îndărătnică a graiurilor locale din Transilvania poate ne-ar dovedi existența unui dialect romanic deosebit de limba transdunăreană. Poate să trebească mult timp și multă muncă până ce se va limpezi chestia cu acei Romani presupuși de noi, dar nu ie mai puțin adevărat că nu mai așa se vor împacă rezultatele cercetărilor istorice cu al celor limbistice și teoria lui Roesler va fi prefăcută cum se cuvine, nemulțămînd pe nici unii din șoviniști : nici pre cei Romîni, nici pe cei străini“.

Cum văd cetitorii noștri, ieu nu trag încheerile din cuvîntul *Gelou*, ba chiar spun ce însemnătate ar avea dacă ar fi adevărată presupunerea că ie de origină latină și anume din *gelu*. Cît despre teoria că limba romîna ie adusă de peste Dunărea și a nume după năvălirea Ungurilor, apoi m'am silit a o întemeia pe toată fonetica românească, pe cercetarea comparativă a celor trei mari dialecte românești. Dl. Onciul, dacă poate, n'are de cît să dovedeasca greșale în principii ori în încheerile scoase din cercetarea limbei romîne și atunci, dacă va crede de cuviință, poate spune că părerea mea ie mai mult de cît ridiculă. D-sa înse se mulțamește a numi ridiculă această părere, într'o notă prizerită, și urmează a-și sprijini ideea d-sale că limba romîna ieră gata în trăsăturile ieî de căpetenie la năvălirea slavo-bulgară și că din pricina acestei năvăliri s'a desfăcut limba în trei dialecte.

Întăiu și întăiu luăm act de faptul că dl. Onciul admite că au venit de peste Dunărea Romîni de cei ce schimbaseră pe *n* în *r* și de cei ce schimbaseră labialelele înnainte de *i*. D-sa zice „Noi credem însă că concludsiunea renumitului limbist ar fi fost mai dreaptă de-a aduce de dincolo de Dunăre numai particularitățile dialectice de acolo, ce se află ca localisme și între Daco-Romîni, iear nu și toată limba acestora. Faptul că unele regule fonologice de-ale Macedo-Romînilor și Istro-Romînilor apar la Daco-Romîni numai în unele părți ca abateri dialectice de la majoritate, arată că idiomul specific daco-român, cu caracterul său mai original, s'a format sub alte condițiuni. Și dacă d. Miklosich află deci necesar a admite că limba română începù a se diferenția în dialecte de la prima ei

formațiune (ibid. pag. 48), atunci deosebirea di'ntre daco-romîna și limba Romînilor transdunăreni află explicarea cea mai nimerită în așezarea geografică a ambelor ramuri: unul în stînga altul în dreapta Dunării. Iar localismele dialectice di'ntre Daco-Romîni cu particularități ce se află ca regulă generală la Macedo-Romîni sau la Istro-Romîni, cred că provin, după toată probabilitatea, di'ntr'un amestec al diverselor dialecte pe pămîntul Daciei prin un adaus de populație română din peninsula balcanică, dar ast-fel că idiomul daco-român păstră mai mult tipul său original“.

Dl. D. Onciul își închipue, se vede, că Romîni vorbind un dialectul cu labialele schimbate sînt puțini; mă mier căci îl văd citînd după Miklosich vorbele lui Lambrior. „În Moldova, în Basarabia și în Bucovina așa se vorbește ca regulă în popor și în convorbirea familiară chiar; dialectul se află semănat în Valachia și în Transilvania, și ieste regulă în dialectul macedo-romîn“. Dialectul ie și mai respîndit de cît credea Lambrior, putem zice că așa se vorbește în partea sudică a Transilvaniei și în mare parte din Muntenia, că sînt urme foarte multe în toată Dacia Traiană, până și în Oltenia și Banat. Cred că n'ași face greșală zicînd că jumătate din poporul românesc vorbește în acest dialect cu labiale schimbate și că vorba lui a suferit mai multe ori mai puține schimbări din pricina limbei claselor domnitoare ori a Romînilor ce vorbeau dialectul care a ajuns literar. Numai prin numărul cel mare al acestui feliiu de Romîni putem înțelege cum de limba literară cuprinde atît de multe forme cari de feliiul lor s'au început și s'au făcut în dialectul cu labialele schimbate. Dl. D. Onciul poate se va mieră dacă va auzi că prefacerea lui *e* în *ě* după *s*, *ș*, *ț*, *z*, *j*, *r* precum și-a lui *î* după aceleași consoane în *i*, ieste adusă tot de Romîni în al cărora dialect s'a întimplat prefacerea labialelor. Dar cerceteze dialectul macedo-romîn și se va încredința că așa-i cum îi spunem noi aice. De asemenea formele cu *ă* la înmulțitul substantivelor femeestii cu *a* acc. la singurii, iar la înmulțit cu *i* ori *urii*, toate acestea sînt aduse tot de peste Dunărea.

Pe lângă numărul cel mare de Romîni cu aceste particularități macedono-romîne, mai trebuie să ție samă d. D. Onciul că și Romîni cu $n=r$, adică, după vorba d-sale, cu particularități Istro-romîne, n'au fost puțini nici ie. Cred că știe și D-sa că se află dovezi că ierau asemenea Romîni în Moldova, încă de prin veacul al XV-lea și că *Apostolul de la Voroneț* și *Psaltirea* de la Șcheea, amîndouă scrise în veacul al XVI-lea, au fost menite pentru slujbă în beserecă, de vreme ce au într'însele însemnări tipiconale, adică se spune cînd trebuie să se cetească o bucată și cînd alta și firește că trebuie să fi vorbit ast-feliu poporeni, deci multe mii de oameni. De asemenea în Transilvania până chiar în veacul al XVII-lea. Altă dovadă despre mulțimea acestor Romîni ieste înriurirea ce a avut graiul lor în toată Dacia Traiană, în Moldova, în Muntenia și mai ales în Transilvania la Moți

Prin urmare Dl. Onciu primind teoria venirei de peste Dunărea cît ie vorba de aceste două dialecte, a primit, vrînd ne vrînd, că jumătate din poporul romîn de a-zi ie de peste Dunărea.

Pentru a putea acuma hotări dacă și cei cu labialele neschimbate și cu n păstrat tot de peste Dunărea au venit, trebuie să vedem dacă Romîni de aceștia nu se află și di'ncolo de Dunărea. De bună samă nu vorbesc de cei duși în veacurile trecute, de la nordul Dunărei la sud și locuind acuma prin Serbia și Bulgaria. Apoi trebuie să vedem cît de gata putea fi limba romînă la vremea cînd au năvalit Slavii și Bulgarii în peninsula balcanică, ori în locul unde spune dl. Onciu că s'a alcătuit limba romînă.

Cum că Romîni de cei cu dialectul pe care dl. Onciul îl numește *daco-romîn*, iar ie *dialectul cu labialele păstrate și cu n neprefăcut în r* , au fost și prin peninsula balcanică se vede din documentele serbești publicate de dl. Miklosich sub titlul de *Monumenta serbica* pe cît și din hrisovul lui Șt. Dușan studiat de dl. Hâjdău în *Arhiva istorică* t. III.

Ast-feliu într'un act de danie de la Stefan fiul lui Radoslav (1222-1228), găsim un *Mic* și un *Singur*, deci *mi* prefăcut în *ni* și *si* ne prefăcut în *sî* (*Mon. serbica*); în hrisovul lui Dușan a-

fiam : *Vinișor* și *Milișora* (1348) deci *vi* nu *yi* și *mi* nu *ni*. Deci în Serbia veche, departe de Dunărea, până prin părțile Scutariului, ierau în veacul al XIII-lea și al XIV-lea Romîni cu dialectul care mai pe urmă a ajuns literar și cred că despre aceștia nu va zice domnul Onciu că-s trecuți de la noi. Nu va putea zice că ierau de cei cu $n=r$ de vreme ce în *vinișor* *n* n'a trecut în *r* și mai sînt și alte nume ca *Bun*, *Bunilă* în cari *n* ieară-și nu ie prefăcut în *r*.

Să vedem acuma dacă fonetica ne dă voie să admitem că rumperea nației romîne în trei bucăți, și deci începutul formării dialectelor, se poate urcă până la vremea năvălirei bulgaro-slavone, adecă prin veacul al VII-lea. Mai întaiū înse trebuie să înlăturăm părerea d-lui Onciul că prefacerile labialelor urmate de *i* s'au început din latina populară. Ia adevărat că d-sa a avut grijă a se sprijini pe dl Miklosich, dar cu părere de reu vedem că se înșală atît dl Onciul cît și dl Miklosish. Noi luăm trei cuvinte : *clipi* *pili*, *lipi* și întrebăm de ce în acestea *pi* a trecut în *chi*, iear *li* și *cli* s'au păstrat, de ce adecă n'am ajuns la *chichi*, *chîr*, *ichî* ; pentru ce din *bilî* s'a făcut *ghilî* și nu *ghîr* etc ? Nu vād alt răspuns de cît că prefacerea lui *li* și *cli* ieste mai veche de cît a lui *pi*, *bi* etc. și că vorbele înșirate mai sus au intrat în limbă prea tîrziu, pentru a suferi prefacerea lui *li* și *cli* în *li* și *cli* cu *l* muiat, înse înaintea de începutul prefacerii grupelor *pi*, *bi* etc. spre *chi*, *ghi* etc.. Apoi socot că despre prefacerea lui *li* și *cli* în *li* *cli* cu *l* muiat nu ne va spune dl Onciul că s'a început din latina poporană.

(va urmă)

JOAN NĂDEJDE

Epitaful D-nului Giordano

În numărul din urmă al revistei ce redactăm au apărut: „Treți epitafuri“ iscălite *Giordano*, nume cunoscut cetitorilor noștri.

Acest domn, abuzînd de încrederea ce ori-ce redacție ie silită să aibă în onestitatea colaboratorilor săi, ne-a trimis aceste versuri după ce le publicase în anul al 9-lea al „Anuarului pentru Israeliți“, supt titlul : „De pe morminte“.

Asemenea necalificabilă purtare din partea unui colaboratoriu îi stavilește pe veci ori ce relații *literare* cu revista noastră și ne silește a atrage luarea a minte a confrăților noștri asupra acestui *pseudonim*.

REDACȚIEA.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BIBLIOGRAFIE

Dr. Em. Max. *Dietetica cea mai rațională și cea mai eficăce în contra obesității, slăbăciunei inimii și îngreuerii circulațiunei pulmonare* cu o tablă de analiza cantitativă a alimentelor celor mai usitate. 1 broș. în 8° 18 pag.

Alexandru Papadopol Calimah. *Despre Gheorghe Stefan Voevod, domnul Moldovei (1653-1668)*. 1 vol. în 8° 152 pag. Tip. Academiei Române. 1886. Bucuresci.

Alexandru Papadopol Calimah. *Dunărea în literatură și în tradițiune*. Extrasu din Analele Academiei Române. 1 vol în 4° 69 pag. Tip. Academiei Române 1886 Bucuresci.

I. G. Valentineanu. *Ebreii în Romania și în alte state*. 1 broș. în 16° I, 97 pag. Tip, Modernă 1886 Bucuresci.

Dr. Theophilo Bragae Teixeira Bastos. *Revista de Estudos*

livres. III an. N-os 7 e 8. 1 vol. în 8° 423 pag. Nova Livraria Internacional. 1886 Lisboa.

I. Carrilho Videira. *Almanach Republicano* para 1896. XII anno. 1 broș. în 16° XVI. 80 pag. Nova Livraria Internacional. 1885 Lisboa.

I. Carrilho Videira. *A. Questião social. As Rodas Reaes e o Congreso republicano.* 1 broș. în 16° 30 pag. Typ. Luso Hespanhola de D. Gumersido de la Rosa. 1886 Lisboa.

** Cercetări asupra schismei sevêrșite în biserica apusénă deslipita de biserica una sfanta, catholica (soborniceasca) și apostolică a Rasaritului de un creștin ortodox român. 1 broș. în 8° IV. 50 pag. Tip. lit. Dor. P. Cucu. 1866 Iași.

BCU Cluj / CORESPONDENȚA y Cluj

de la Milcov. Păcat de D-ta și, mai cu samă, păcat de Eminescu.
C: B.

Ca idee: „la ballade à la lune“ a lui Alfred de Musset; ca execuție, nepublicabilă!

C. J. Birlad. „Cîntă poete! fă-ți datoria de muritorii“!

Unde ați văzut că a fi poet ie o chemare, o datorie impusă întregului neam omenesc?!

Dacă, în adevăr, nu ați scris de cît din această pricină, apoi puteți să vă astîmpărați!

REDAȚIEA.

